



МУЗЕЈ ВОЈВОДИНЕ
MUSEUM OF VOJVODINA

Стакло

Glass



Издавач: Музеј Војводине Нови Сад
Publisher: Museum of Vojvodina Novi Sad

За издавача: мр Тијана Станковић Пештерац
For the publisher: Tijana Stanković Pešterac, MA

Уредник: мр Тијана Станковић Пештерац
Editor in chief: Tijana Stanković Pešterac, MA

Аутори изложбе и каталога:
мр Тијана Станковић Пештерац, МА Александра Стефанов, др Татјана Бугарски, Веселинка Марковић,
МА Драгана Гарић, Милкица Поповић, мр Катарина Радисављевић, Богдан Шекарић, др Мирјана Благојевић
Authors of the exhibition and catalogue:
Tijana Stanković Pešterac, MA, Aleksandra Stefanov, MA, Tatjana Bugarski, PhD, Veselinka Marković, Dragana
Garić, MA, Milkica Popović, Katarina Radisavljević, MA, Bogdan Šekarić, Mirjana Blagojević, PhD

Стручни сарадници: Биљана Црвенковић, координатор Стручне групе за стакло НК ИКОМ Србија,
Зоран Левић, директор Музеја науке и технике, Дејан Воргих, кустос-историчар уметности Народног
музеја Зрењанин
Associates: Biljana Crvenković, Coordinator of the Expert Group for Glass NC ICOM Serbia, Zoran Lević, direc-
tor of the Museum of Science and Technology, Dejan Vorgić, curator-art historian in National Museum Zrenjanin

Сценографија изложбе: Владислава Канингтон
Scenography of the exhibition: Vladislava Cunningham

Дизајн светла: МА Роберт Мајорош
Light design: Robert Majoroš, MA

Дизајн звука: Марко Фабри
Sound design: Marko Fabri

Графички дизајн: МА Наталија Миленковић
Graphic design: Natalija Milenković, MA

Превод: Љубица Јанков
Translation: Ljubica Jankov

Лектура: мр Лидија Мустеданагић
Proofreading: Lidija Mustedanagić, MA

Фотографије: Зоран Зеремски, Милица Ђукић, Никола Мркшић, Марко Масликовић
Photos: Zoran Zeremski, Milica Đukić, Nikola Mrkšić, Marko Masliković

Конзервација и рестаурација: Марија Ђуковић, Драган Огар, Зорана Ђорђевић, Бојана Костић Крчадинац
Conservation and restoration: Marija Cuković, Zorana Đorđević, Dragan Ogar, Bojana Kostić Krčadinac

Штампа: Три О, д. о. о., Аранђеловац
Printed by: Tri O, d. o. o., Aranđelovac

Тираж: 300
Circulation: 300

ISBN-978-86-6156-015-6



МУЗЕЈ ВОЈВОДИНЕ
MUSEUM OF VOJVODINA

Стакло

Glass

Нови Сад, 2023.
Novi Sad, 2023

Уводна реч	8
Foreword	9
Међународна година стакла 2022.	10
International Year of Glass 2022	11
Природно стакло	12
Natural Glass	15
Производња стакла	17
Glass Production	21
Употреба стакла	24
Use of Glass	27
СТАКЛО У ОБРЕДНОЈ И РЕЛИГИЈСКОЈ КУЛТУРИ	
GLASS IN RITES AND RELIGIOUS CULTURE	
Римско стакло у погребним обичајима	36
Roman Glass in Burial Customs	42
Употреба стаклених предмета у приватној побожности	44
The Use of Glass Objects in Private Piety	50
Иконе на стаклу	52
Icons on Glass	57
СТАКЛО У СВАКОДНЕВИЦИ	
GLASS IN EVERYDAY LIFE	
УКРАШАВАЊЕ СТАКЛОМ	
DECORATING WITH GLASS	
Стаклени накит од Келта до Авара	66
Glass Jewellery from Celts to Avars	72
Стакло на одевним предметима и аксесоару	74
Glass on Clothing Items and Accessories	80
Украси од стакла на народним ношњама	82
Glass as an Ornament on Folk Costumes	87
ОГЛЕДАЛА	
MIRRORS	
Оловна огледала	92
Lead Mirrors	96
Огледало – употребни и декоративни предмет	98
Mirror – Usable and Decorative Object	103

СТАКЛО У ПРИВАТНИМ / ЈАВНИМ ПРОСТОРИМА	
GLASS IN PRIVATE / PUBLIC SPACES	
Стакло у колекцији прибора за осветљење	108
Glass in the Collection of Lighting Accessories	111
Репрезентативно грађанско стакло	112
Representative Civic Glass	120
Национални, државни и владарски симболи на предметима од стакла	122
National, State and Ruling Symbols on Glass Objects	127
АМБАЛАЖНО И МЕДИЦИНСКО СТАКЛО	
PACKAGING AND MEDICAL GLASS	
Амбалажно стакло	136
Packaging Glass	141
Стакло у фармацији и медицини	142
Glass in Pharmacy and Medicine	148
СТАКЛО У САВРЕМЕНОЈ УМЕТНОСТИ	
GLASS IN CONTEMPORARY ART	
ВИТРАЖ	
STAINED GLASS	
Витраж <i>Отпор</i>	160
Stained Glass <i>Resistance</i>	164
СКУЛПТУРА	
SCULPTURE	
Стакло као материјал за савремену скулптуру	168
Glass as a Material for Contemporary Sculpture	178
Реч уметнице	180
The Word of the Artist	181
Биографија уметнице	182
Biography of the Artist	183
КАТАЛОГ	
CATALOGUE	190
ЛИТЕРАТУРА	
BIBLIOGRAPHY	230
ДОДАТАК	
APPENDIX	242

Уводна реч

Мр Тијана Станковић
Пештерац
директорка Музеја
Војводине

Човек је научио да прави стакло у 4. миленијуму пре наше ере и стога нам се чини да је оно људски изум. Међутим, стакло се у многим својим облицима појављује у природи. Метеорити падају на земљу, вулкани избацују растопљене стене, муње ударају у пустињски и обалски песак, а морски сунђери и микроскопски организми насељавају воде. Све поменуто, чак и лунарно тло, у материјалном смислу повезано је са стаклом које данас користимо у свакодневном животу.

Преознајући својства вулканског стакла (опсидијана), људи каменог доба прелазили су велике удаљености како би доспели до ове драгоцене сировине, која им је служила за израду оштрих алатки. Техником окресивања, опсидијан су обликовали у стругаче, убадаче, сечива, стрелице и сличне предмете, које су користили за обављање различитих активности.

Упркос развоју археологије и њеним бројним достигнућима, још увек није доказано где и како је први пут створено вештачко стакло. Знамо да је стакларство било веома развијено у античко време и да је свој развој наставило до ранохришћанског доба. Током средњег века технологије античког стакларства у Европи биле су запостављене, али се зато развија уметност витража и производња употребног зеленог стакла који се везују за земље централне Европе. Постигнућа индустријске револуције учинила су стакло доступнијим и приступачнијим. Захваљујући бројним иновацијама током времена, његова производња данас је високо индустријализован процес, у којем се побољшао квалитет, чинећи стакло незаобилазним у индустрији, али и другим сферама живота – од архитектуре и технологије до уметности.

Интердисциплинарна изложба *Стакло* управо говори о многобројним аспектима овог значајног материјала. Она је резултат рада тима састављеног од осам стручњака. Археолози, историчари, историчари уметности и етнологзи Музеја Војводине представили су стаклене предмете из збирки о којима брину и објаснили њихов значај и значење.

Foreword

Tijana Stanković
Pešterac, MA
Director of the Museum
of Vojvodina

Man learned to make glass in the 4th millennium BC, so it seems to us that it is a human invention. However, glass appears in many forms in nature. Meteorites fall to earth, volcanoes erupt molten rocks, lightning strikes desert and coastal sand, and sea sponges and microscopic organisms inhabit waters. All of the above, even the lunar soil, is materially related to the glass we use today in our daily lives.

Recognizing the properties of volcanic glass (obsidian), people of the Stone Age travelled long distances to reach this precious raw material, which they used for making sharp tools. Using the knapping technique, obsidian was shaped into scrapers, awls, blades, arrows and similar objects, which they used for various activities.

Despite the development of archaeology and its numerous achievements, has not been proven yet where and how artificial glass was first created. We know that glassmaking was highly developed in ancient times and that it continued its development until the early Christian era. During the Middle Ages, ancient glassmaking technologies were neglected in Europe, but that is why the art of stained glass and the production of usable green glass, which are associated with the countries of Central Europe, developed. The attainments of the Industrial Revolution made glass more available and affordable. Thanks to numerous innovations over time, nowadays, the production of glass is a highly industrialized process and its quality has been improved, making glass indispensable in industry, but also in other spheres of life – from architecture and technology to art.

The interdisciplinary exhibition *Glass* talks about the numerous aspects of this important material. It is the result of the team work of a team composed of eight experts from different fields of expertise. Archaeologists, historians, art historians and ethnologists of the Museum of Vojvodina presented glass objects from the collections they care for and explained their significance and meaning.

Међународна година стакла 2022.

Татјана Бугарски
Александра Стефанов

Стакло, материјал који нас вековима задивљује, својим физичким и естетским својствима буди машту стваралаца од праисторије до данашњих времена. Развијајући технологију његове израде, човек му је проналазио најразличитију намену, у свакодневном, декоративном и уметничком обликовању материјалне стварности. У Музеју Војводине предмети од стакла чувају се у оквиру археолошких, историјских, уметничких и етнолошких збирки.

Посебном резолуцијом Генерална скупштина Уједињених нација прогласила је 2022. за Међународну годину стакла. Ова иницијатива покренута је ради промишљања начина на који стакло може помоћи развоју одрживијих друштава, промоције најновијих научних и техничких достигнућа, утицаја стакла на историју и уметност и улоге музеја у очувању наслеђа везаног за стакло.

Поводом обележавања Међународне године стакла, стакло и његова улога у друштву били су у фокусу бројних музејских установа и стручњака у свету и у нашој земљи. У оквиру Националног комитета ИКОМ Србија формирана је Стручна група којој су се прикључили и кустоси Музеја Војводине.

Обележавању Међународне године стакла Музеј Војводине се прикључио радом на пројекту којим су представљене приче о предметима од стакла који су изложени у оквиру сталне поставке. У питању су најрепрезентативнији предмети изведени различитим техникама, израђивани у домаћим или иностраним радионицама и мануфактурама, коришћени у свакодневним и/или посебним приликама. Стаклене перле, разноврсне посуде и чаше, огледала, иконе на стаклу, стаклене плоче, лампе, витражи, као и ручно осликани предмети покућства приказују богатство израде и лепоту обликовања стакла. Осмишљен је летак у виду мапе помоћу које је посетиоцима омогућено да путем мобилних телефона и QR кодова постављених на витринама сазнају више о овим предметима. Пратећи мапу, посетиоци могу да потраже предмете од стакла изложене на сталној поставци Музеја Војводине и открију приче које се крију иза њих.

Овај пројекат је настављен истраживањем музејских предмета од стакла у циљу њихове презентације јавности на изложби *Стакло*.

International Year of Glass 2022

Tatjana Bugarski
Aleksandra Stefanov

Glass, a material that has astonished us for centuries, with its physical and aesthetic properties awakens the imagination of creators from prehistoric times to the present day. Developing the technology of its production, man used to find and still finds the most diverse purposes for it, in everyday, decorative and artistic shaping of material reality. In the Museum of Vojvodina, glass objects are kept within the archaeological, historical, artistic and ethnological collections.

With a special resolution, the General Assembly of the United Nations declared 2022 the International Year of Glass. This initiative was launched to reflect on how glass can help develop more sustainable societies, the promotion of the latest scientific and technical achievements, the impact of glass on history and art and the role of the museums in preserving glass-related heritage.

On the occasion of the celebration of the International Year of Glass, glass and its role in society were in the focus of numerous museum institutions and experts from all over the world and from our country. An expert group was formed within the National Committee of ICOM Serbia, which was joined by the curators of the Museum of Vojvodina.

The Museum of Vojvodina joined the celebration of the International Year of Glass by working on a project that presented stories about glass objects that are exhibited as part of the permanent exhibition. These are the most representative items made by using different techniques, in domestic or foreign workshops and factories, and used in every day and/or on special occasions. Glass beads, various vessels and glasses, mirrors, icons on glass, glass panels, lamps, stained glass windows, as well as hand-painted household items show the richness of craftsmanship and the beauty of glass shaping. A leaflet in the form of a map was designed, which will enable visitors to find out more about these objects via mobile phones and QR codes placed on display cases. Following the map, visitors will be able to look for the glass objects displayed at the Museum of Vojvodina's permanent exhibition and find out the stories behind them.

This project continued with the research of museum objects made of glass in order to present them to the public at the *Glass* exhibition.



Природно стакло

Тијана Станковић
Пештерац

Научници истичу да стакло заправо и није материјал него стање материје. Оно настаје када се истопљена материја убрзано хлади, те нема довољно времена за формирање кристалне структуре. Кристали су материјали чији су атоми распоређени у савршено уређене, решеткасте структуре. Атоми и молекули у течностима слободни су тако да се насумично крећу, због чега течности могу да *теку*. У случају стакла, атоми се чврсто држе тако да не могу да *теку*, али немају довољно времена да се организују у савршене решетке. Стога, стакло није ни течни ни чврсто и често се назива *чврста течност*. У природи се стакло формира када се песак или стена, често са великом количином силиката, загревају на високој температури и потом нагло хладе.

Опсидијан (вулканско стакло) је стена вулканског порекла, која настаје хлађењем лаве у одређеним температурним ритмовима. Тектити и либијско пустињско стакло су други облици *стакласте стене* која је створена пре више милиона година услед метеоритских удара на земљу. Фулгурити, ломљиве цеви од растопљеног песка, настају када гром удари у песак. Нека морска створења, као што су микроскопске алге и морски сунђери, имају силицијумске скелете, који се такође могу посматрати као облик природног стакла.

Велики број археолошких артефаката може се третирати као доказ мобилности људи у прошлости, па тако и алатке које су направљене од вулканског стакла – опсидијана. Опсидијан је био сасвим сигурно један од разлога за успостављање контаката и комуникације између винчанске културе и заједница у долини реке Тисе – потиске културе. Проналазак опсидијанских алатки на археолошким налазиштима у Војводини указује на постојање мреже размене и трговине ван-регионалног значаја током позног неолита (Станковић Пештерац, 2020).

Бројне студије показале су значај налаза од опсидијана у археологији. Помоћу опсидијанских алатки могу се пратити људски контакти и миграције још од периода раног до средњег и горњег палеолита (пре око 25.500 година) и растојања између сировина и места коришћења од неколико стотина километара (Трипковић, Милић 2009: 78, 86). Развој технологије омогућио је брже откривање места са којег је опсидијан доношен, а данас се у те сврхе углавном користи преносни уређај XRF (Bonsall et al. 2017: 1). Највећа налазишта опсидијана са којима се доводе у везу предмети од опсидијана пронађени на Балканском полуострву су на Карпатима, у

Егеји, централном Медитерану и Анадолији (Bonsall et al. 2017: 5).

Алатке од опсидијана појављују се на локалитетима старчевачке и винчанске културе, још од истраживања која је спроводио познати српски археолог Милоје Васић на почетку 20. века, широм територије коју су обухватале ове две културе током читавог неолита централног Балкана (Charman, 1981: 80). Прве хемијске анализе опсидијана старчевачке и винчанске културе спроведене су 60-их година 20. века и указале су на планину Требишов у данашњој Словачкој као место одакле је сировина доношена (Трипковић, Милић, 2008, 78–79). Дуготрајност трговине опсидијаном указује на дуготрајност путева, па је могуће да је то био један од услова за одабир локације на којој ће се подићи насеље (Marić, 2015: 49).

Опсидијан се у науци сматра *егзотичном* сировином, са очигледном практичном применом, али се поставља питање да ли је, осим утилитарне, он могао имати и другачију улогу, с обзиром на то да се на одређеним локалитетима појављује у великој количини, при чему су неки од њих често врло удаљени од места одакле је сировина узимана. Период његове употребе био је дуг – од средњег палеолита до краја праисторије, па се осим за израду окресаних алатки, опсидијан повремено користио и у друге сврхе. На чувеном неолитском локалитету у Анадолији – Чатал Хујуку, коришћен је и за производњу огледала, док је у бронзаном добу на простору Грчке употребљаван у производњи печата и посуда (Трипковић, 2003: 119, 120). Нема међутим конкретних доказа да је у неолитским заједницама његова употреба била везана за духовни свет.

Изложене алатке од опсидијана пронађене су на археолошком локалитету



Алатке од опсидијана
Obsidian Tools
Језгро
Борђош, млађе камено
доба (неолит)
Core
Borđoš, Late Stone Age
(Neolithic)
B 20

Борђош код Новог Бечеја, великом налазишту из доба касног неолита, на којем први трагови насељавања потичу из доба пре око 7000 година. Овде је пронађен велики број алатки од опсидијана. Анализом је утврђено да је сировина за њихову производњу донета са Карпата, што значи да су и у овом случају прелажена велика растојања да би се дошло до овог значајног материјала. Алатке са Борђоша углавном су малих димензија, што упућује на чињеницу да је опсидијан имао велику важност као материјал – тежило се да се искористи сваки могући комад (Hofmann et al., 2019; Medović et al., 2014).



◀ **Стрелица**
Борђош, млађе камено доба (неолит)
Arrow
Bordoš, Late Stone Age (Neolithic)
B 342

▶ **Микро сечиво**
Борђош, млађе камено доба (неолит)
Microolith
Bordoš, Late Stone Age (Neolithic)
B 62

▶ **Микро сечиво**
Борђош, млађе камено доба (неолит)
Microolith
Bordoš, Late Stone Age (Neolithic)
B 63

▶ **Микро сечиво**
Борђош, млађе камено доба (неолит)
Microolith
Bordoš, Late Stone Age (Neolithic)
B 66

Опсидијан је врло чврст, лако се обрађује, а алатке су врло оштре. Обрађује се окресивањем тако што се најпре формира језгро, а од њега одбијају делови који у каснијој обради, тзв. ретуширањем постају алатке различитих димензија – сечива, стрелице, ножићи, убадачи и др. Подаци указују на то да је био врло цењен у многим културама у прошлости, али се он и данас користи у савременој медицинској индустрији. Поједини хируршки инструменти садрже опсидијанске оштрице и употребљавају се у хирургији ока или кардио-хирургији. Сматра се да су опсидијански скалпели оштрији од најквалитетнијих челика, а с обзиром на релативно малу цену, могу бити добра замена за прескупе дијамантске скалпеле.

Natural Glass

Tijana Stanković
Pešterac

Obsidian or volcanic glass is a rock of volcanic origin, which is formed by the cooling of lava in certain temperature rhythms. Numerous studies have shown the importance of obsidian finds in archaeology. With the help of obsidian tools, human contacts and migrations can be traced since the early to Middle and Upper Paleolithic (about 25,500 years ago) and the distances between the raw materials and their place of use which sometimes are within the range of several hundred kilometres. This material in science is considered an exotic raw material, with an obvious practical application, but the question arises whether, apart from its use, it could have had a different role, considering that it appears in large quantities in certain localities, some of which are often very far from the place where the raw material was taken. There is the information that at the famous Neolithic site in Anatolia – Çatal Huyuk, it was used for the production of mirrors, while in the Bronze Age in Greece it was used in the production of seals and vessels.

◀ **Сечиво**
Хртковци, Гомолава, млађе камено доба (неолит)
Blade
Hrtkovci, Gomolava, Late Stone Age (Neolithic)
G 2351

▶ **Сечиво**
Хртковци, Гомолава, млађе камено доба (неолит)
Blade
Hrtkovci, Gomolava, Late Stone Age (Neolithic)
G 2597



Obsidian tools appear at the sites of the Starčevo and Vinča culture, ever since the research was conducted by the famous Serbian archaeologist Miloje Vasić at the beginning of the 20th century, throughout the territory covered by these two cultures during the entire Neolithic of the central Balkans. Obsidian was most certainly one of the reasons for the establishment of contacts and communication between Vinča culture and communities in the Tisa (Tisza) River valley – Potiska culture.

The exposed obsidian tools were found at the Bordoš archaeological site near Novi Bečej, a large site from the Late Neolithic period, where the first traces of settlement date back to about 7,000 years ago. A significant number of obsidian tools were found there. It was determined by the analysis that the raw material for their production was brought from the Carpathians, which means that in this case too, great distances were travelled to reach this important material. The tools from Bordoš were mostly small in size, which points to the fact that obsidian was of great importance there as a material – an effort was made to use every possible piece.

The discovery of tools made of this material at archaeological sites in Vojvodina indicates the existence of an exchange and trade network of extra-regional significance during the Late Neolithic.



◀ **Сечиво**
Хртковци, Гомолава,
млађе камено доба
(неолит)
Blade
Hrtkovci, Gomolava, Late
Stone Age (Neolithic)
G 2974

▶ **Стругач**
Хртковци, Гомолава,
млађе камено доба
(неолит)
Scraper
Hrtkovci, Gomolava, Late
Stone Age (Neolithic)
G 3700

Производња стакла

Веселинка Марковић

Појава и порекло стакла до данас нису са сигурношћу утврђени. Поједини истраживачи наводе Египат, други Сирију, док трећи тврде да је колевка стакларства Месопотамија. За прве употребне производе од правог стакла, сматрају се посуде и бочице за мирисе, настале око 1500. године пре нове ере у Египту (Цермановић Кузмановић, 1991: 2).

Начини израде и украшавања стакла мењали су се током времена под утицајем различитих култура. Римско царство преузима примат у производњи стакла у 1. веку нове ере, а након пада Западног римског царства, 476. године, Византија постаје центар стакларства. Средиште стакларске производње од 12. до 14. века било је у Сирији. Од 16. века развија се мануфактурна производња стакла што значајно доприноси усавршавању овог заната, јер радник више не производи читав предмет, већ се специјализује за одређени сегмент производње. Венеција је била водећа земља у производњи стакла од 15. до 17. века, док се у 17. и 18. веку истичу и Енглеска, Чешка и Немачка (Аксић, 2022: 298).

Производња стакла заснива се на природним и вештачким сировинама, одређеног хемијског састава и гранулације. Њиховим мешањем добија се хомогена стакларска смеша, а топљењем стаклена маса. Основне сировине за добијање стакла су: кварцни песак, кречњак, доломит, фелдспат, глиница, сода, сулфати и стаклени отпад или крш. Кварцни песак је градитељ решетке, сода има улогу топитеља, а креч и доломит улогу стабилизатора (Левић, 2022: 21).

Технолошки напредак процеса производње стакла, текао је прилично споро до средине 19. века, када су најзад конструисане прве пећи за континуално добијање стакла, што је омогућило прелазак са занатске на индустријску производњу. Стакло се од тада углавном израђује машинским путем, док се уметнички обликовани предмети и даље израђују ручно (Гајић Лонџар, 1964: 11).

У 20. веку почиње серијска производња и обрада стакла што је умањило његову уметничку вредност, али је с друге стране смањена цена производима од стакла који су тако постали приступачни већем броју купаца.

Производња стакла дели се на производњу равног и дуваног стакла. *Равно стакло* обично се користи за прозоре, стаклена врата, транспарентне зидове. *Ручно дубање* стакла је техника производње стакла, која подразумева надувавање истопљеног стакла у балон уз помоћ стаклодувачке луле, а настала је средином 1. века п. н. е. Загрејани врх луле, односно дуге гвоздене шипке, ставља се у стаклену масу у пећи и окреће док се на њој не накупи потребна количина житког стакла. Лула се вади из пећи и житка стаклена маса се изравнава, обликује и хлади на равној мермерној или гвозденој плочи, такође уз непрекидно обртање. Затим се лаганим дубањем уз помоћ дрвеног модела стакленој маси даје приближан облик готовог предмета. Стаклодувач мора имати велико искуство и знање, како би проценио којом јачином се дува, када се престаје са дубањем или обртањем луле. Овом техником убрзан је процес израде и омогућена израда шупљих предмета, различитих облика и величина. Дубање се, иначе може изводити ручним и механичким путем (Левић, 2022: 41).



Током 18. и 19. века у Новом Саду и околини нису постојале топионице стакла, као ни радионице за обраду, изузев мајстора-занатлија за застакљивање прозора, што се може објаснити тиме да је Беч протежирао стакларе у наследним земљама (Аустрија, Чешка), јер су производи од стакла доносили велике приходе (Вујаклија, 1992: 18). Осим тога, покретање стакларске производње захтевало је како приступ сировинама, тако и велика улагања, знање, вештине, обучену радну снагу, дакле све оно чиме ово подручје у то време није располагало (Црвенковић, 2022: 18).

Сачувани предмети од стакла у Музеју Војводине различитог су порекла, а сама производња стакла на подручју данашње Војводине везује се тек за 20. век и „Прву механичку фабрику стакла за прозоре А. Д.“, коју су у септембру 1930. основали француски концерн „Сен Гобе“ (*Saint Gobel*), чехословачка група „Витреа“ (*Vitrea*) и белгијска фирма „Унитбел“ (*Unitbell*). Фабрика је почела са радом, односно производњом стакла за прозоре у Панчеву 1932. године. Асортиман је проширен

Стаклодувачка лула са месинганом цајзлом
20. век
Музеј науке и технике,
Београд
Glass Blowing Pipe with
Brass Spout
20th century
Museum of Science and
Technology, Belgrade
T: 29. 28

Прва механичка
фабрика стакла за
прозоре А. Д.
Панчево, 1932.
The First Mechanical
Window Glass Factory
Pančevo, 1932
И 6004



1939. године на ломљено, орнаментално, браздасто и армирано стакло. После Другог светског рата почиње производња неутро цеви, ампула и фармацеутских бочица, а 1950. године промењен је назив фирме у Индустрија стакла Панчево. Године 1966. основана је и у Алибунару „Фабрика стакла *Украс*“, која је производила ручно дубане предмете за свакодневни живот, а касније и комерцијално стакло за домаћинство и хотелијерство (Левић, 2022: 69–71).

Glass Production

Veselinka Marković

The appearance and origin of glass have not been determined with certainty to this day. Some researchers mention Egypt, others Syria, while others claim that the cradle of glassmaking is Mesopotamia. The first products made of real glass are considered to be the vessels and perfume bottles, created around 1500 BC in Egypt. The Roman Empire took the lead in glass production in the 1st century AD, and after the fall of the Western Roman Empire in 476, Byzantium became the centre of glassmaking. The centre of glass production from the 12th to the 14th century was in Syria. Since the 16th century, glass manufacturing developed, which contributed to the improvement of the craft, because the worker no longer produced the entire object, but specialized in a certain segment of production. From the 15th to the 17th century, Venice was the leading country in the production of glass, while in the 17th and 18th centuries, England, Czechia and Germany

Производи од плавог
опалног (алабастер)
стакла
Бохемија, друга
половина 19. века
Products Made of Blue
Opal (Alabaster) Glass
Bohemia, second half of
the 19th century



also stood out. The production of glass was based on natural and artificial raw materials, of specific chemical composition and granulation, and the basic ingredients were quartz sand, limestone, dolomite, feldspar, alumina, soda, sulphates and glass waste or karst. The technological progress of the glass production process was rather slow until the middle of the 19th century when the first furnaces for continuous production of glass were finally constructed, which enabled the transition from artisanal to industrial production. Since then, glass has mostly been made by machine, while artistically designed items were still made manually.

Стакларске маказе,
Српска фабрика
стакла Параћин
20. век
Музеј науке и технике,
Београд
**Glass Scissors, Serbian
Glass Factory Paraćin**
20th century
Museum of Science and
Technology, Belgrade
T: 79.19



Glass production is divided into the production of flat and blown glass. Glass blowing is a glass production technique, which involves blowing molten glass into a balloon with the help of a glass blowing pipe, and it was created in the middle of the 1st century BC. A glassblower must have had a lot of experience and knowledge, in order to estimate how hard to blow, when to stop blowing or to turn the pipe. This technique speeds up the production process and enables the production of hollow objects of different shapes, sizes and dimensions. Blowing can be performed manually or mechanically.

During the 18th and 19th centuries in Novi Sad and its surroundings, there were no glass-melting furnaces or processing workshops, with the exception of master-craftsmen for window glazing. Glass production in the area of today's Vojvodina dates back to the 20th century and is related to the *First Mechanical Glass Factory AD* which started with its work, i.e. the production of glass for windows in Pančevo, in 1932.

Пивске кригле
Аустроугарска, друга
половина 19. века
Beer Mugs
Austria-Hungary, second
half of the 19th century



Употреба стакла

Татјана Бугарски

Коришћење стакла које се може пронаћи у природи било је познато још у време праисторије. Почеци производње стакла били су везани за производњу фајанса у Старом Египту и Феникији, у трећем миленијуму пре нове ере и обухватили су украсне предмете – перле, наруквице, украсе за фибуле, док су у мањој мери израђиване посуде, углавном за бочице за мирисе (Сегмановић-Кузмановић, 1991: 2). Извесно је да се стакло производило у периоду Новог египатског царства и Тутмоса III (1501–1449). Осим Египта, стакло је произвођено и у другим земљама, а нарочито је Феникија била позната као центар стакларства.

Пре проналаска начина за добијање бистрог стакла, оно је било мутно и непрозирно и користило се у култне сврхе, у козметици и као украс. Значајне технолошке иновације увели су стари Римљани, који су, између осталог, додавањем арсеника стакленој маси успели да добију прозирно стакло. Почела је и масовна производња стаклених посуда, као и израда прозорског и оптичког стакла (Баришић, 2007: 4). Такође, развиле су се и разне технике украшавања предмета. Стакларски центри су настајали широм Римског царства.

Историјски развој античког стакларства обухвата четири периода који илуструју и увођење новина у производњи. Сматра се да је врхунац техничког развоја стакларства период од 3. до 4. века, који су обележили стаклени пехар (диатрета), брушени декор и плитка орнаментика са сликарством и позлатом (Сегмановић-Кузмановић, 1991: 3).

Након пада Римског царства, најзначајнији стакларски центри били су на источном Медитерану – Цариград и други центри у Византији, а касније и Сирија. У западној Европи стакларство се задржало у оквиру радионица у којима су се израђивале посуде за пиће инспирисане римским стаклом. Временом су мајстори са Истока стизали и до европских радионица, те се стакларска производња током средњег века усавршавала у Италији (Венеција и Мурано, који је и данас центар уметничког стакла и стакларства) и у француским и немачким мануфактурама које су израђивале стакло за витраже. Бојено прозорско стакло у дрвеним и оловним оквирима јавља се још од 7. века у Немачкој, али је врхунац израде и примене витража достигнут од средине 12. до 15. века и везан је за архитектуру готике (Гајић Lončar, 1964: 22).

До 18. века, Немачка, Енглеска и Чешка развиле су производњу стакла у бројним радионицама и мануфактурама, као и различите технике украшавања. Стаклене посуде су рађене по узору на облике сребрног и златног посуђа, а украшаване су по угледу на полудраго камење. Под утицајем кинеског порцелана у 16. и 17. веку настало је и млечно бело и опално стакло, а развија се у већој мери и производња огледала. Сликање на стаклу се често примењује, како за осликавање посуда грбовима породица, еснафа или фигуралним композицијама, тако и за израду слика на стаклу (Исто, 29). Током 18. века сликање на стаклу је прешло и у народну уметност, где је свој процват доживело у изради икона сликаних на полеђини стакла.



Бидермајер чаша
Бохемија, око 1850.
Biedermeier Glass
Bohemia, around 1850

Током 19. века технолошке иновације, пре свега пресовање и ливење у калупе, као и индустријализација производње, омогућиле су употребу стакла у свакодневном животу ширих слојева становништва. Поред тога што је стакло практично за употребу у различитим областима, његов изглед је инспирисао бројне уметнике, како на украшавање употребних предмета, тако и као материјал за уметничка дела. У европским земљама дошло је до знатног повећања броја стакларских радионица, трговина је била веома развијена, те је конкуренција међу радионицама била велика. То је довело до развоја специфичних начина уметничког изражавања и увођења бројних новина у обликовању и декорацији стаклених предмета.

Стакло се користи у многим сферама живота и разним гранама индустрије: у грађевинарству, медицини и фармацији, електроиндустрији, оптици, као амбалажа за различите производе, као стоно посуђе итд. Разне врсте стакла погодне су за употребу у различите сврхе, те се развојем технологије материјала и променом састава стакла, додавањем разних примеса и начина производње оно још више прилагођава широком спектру употребе.



◀ **Пехар са поклопцем**
Бохемија, крај 19. –
почетак 20. века
Goblet with a Lid
Bohemia, end of the 19th
– beginning of the 20th
century

▶ **Флакон за вино у
облику грозда**
Аустроугарска, почетак
20. века
**Wine Bottle in the
Shape of a Grape**
Austria-Hungary, begin-
ning of the 20th century

The use of glass that can be found in nature has been known since prehistoric times. The beginnings of glass production were related to faience production in Ancient Egypt and Phoenicia, in the 3rd millennium BC and included decorative items – beads, bracelets, ornaments for fibulae, while vessels were made to a lesser extent. Significant technological innovations were introduced by the ancient Romans, who, among other things, managed to obtain transparent glass by adding arsenic to the glass mass. These discoveries enabled a much wider field of glass usage. Mass production of glass vessels began, but also its application as window and optical glass. During the Middle Ages in Western Europe, glassmaking was preserved within workshops where drinking vessels were made inspired by Roman glass, but significant glassmaking centres developed over time, such as those in Venice and Murano. French and German workshops were particularly famous for the production of stained glass, which received its greatest application in Gothic architecture.

By the 18th century, Germany, England and the Czech Lands had developed glass production in numerous workshops and manufactories, as well as various decoration techniques. By the end of that century, painting on glass was passed into folk art, where it flourished in the production of reverse painted icons.

During the 19th century, technological innovations, primarily pressing and casting in moulds, as well as the industrialization of production, enabled the use of glass in the everyday life of the broader population. In addition to its practical application in various areas of life, glass is often an inspiration to numerous artists, who use it as a material to create their works of art.

Glass is used in many spheres of life: in construction, medicine and pharmacy, electrical industry, optics, as packaging for various products, as tableware, for decoration, etc. By adding various admixtures and by using different production methods, it adapts to a wide range of needs.



Део кристалног
сервиса за пиће
Чехословачка, 1920–
1930.
**Part of a Crystal
Drinking Service**
Czechoslovakia, 1920–
1930



СТАКЛО У ОБРЕДНОЈ И
РЕЛИГИЈСКОЈ КУЛТУРИ

GLASS IN RITES AND RELIGIOUS CULTURE



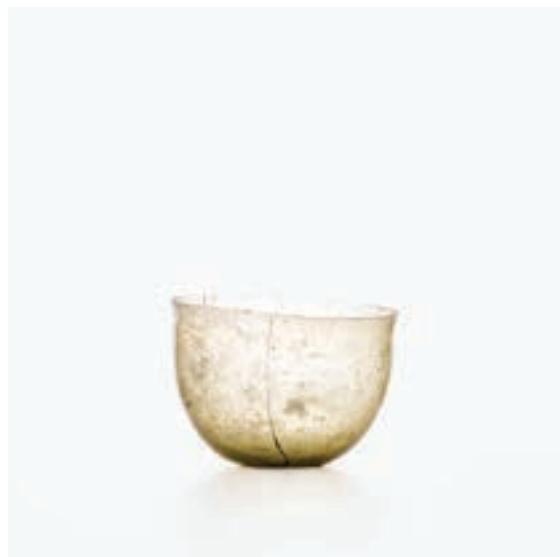
Римско стакло у погребним обичајима

Будући да је веома танко и осетљиво, стакло се у археолошком контексту најбоље може сачувати у гробовима. У погребним обичајима стари Римљани стакло су користили на више начина, са жељом да славе покојника и омогуће му лепши одлазак у онај свет. Стога се стаклене посуде у римско време похрањују у гроб као гробни прилог, углавном поред стопала или ногу покојника. У њима је могла бити смештена нека течност (уље, парфем и др.). Остаци спаљених покојника могли су се пронаћи у стакленим урнама, а покојници су у изузетним случајевима сахрањивани у стакленим саркофазима. Лампе од стакла такође су стављане у гроб са намером да осветле пут покојнику на онај свет. Такође, полагани су и мали стаклени предмети, као симбол поштовања и поклон за покојника. Боја стакла могла је бити симболичка – плаво и зелено стакло симболизовало је живот и васкрснуће, док је црно означавало жалост и онај свет. У неким случајевима стаклене посуде коришћене су у самом ритуалу даће на месту погребља. Покојницима се на гроб доносило воће, одређена врста погребног пецива, вино, мед и др., понекад и у стакленим посудама (Marijanski-Manojlović, 1987: 15).

Тијана Станковић
Пештерац



◀ **Боца**
Бешка, Брест, 3–4. век
Bottle
Beška, Brest, 3rd–4th
centuries
AA 467



▶ **Чаша**
Хртковци, Гомолава,
римско доба
Cup
Hrtkovci, Gomolava,
Roman era
AA 367

▶ **Пехар**
Хртковци, Гомолава,
римски период
Beaker
Hrtkovci, Gomolava,
Roman era
A 2536

▶ **Крчаг**
Бешка, Брест, 3–4. век
Jug
Beška, Brest, 3rd–4th
centuries
AA 504

У Музеју Војводине чувају се стаклене посуде из римског периода, које су пронађене на локалитету Гомолава – у слоју или у гробницама, те у две велике касноримске некрополе из села Свилош и Бешка, које се датирају у период 3. и 4. века. Облици који се најчешће срећу су зделе, пехари, боце и крчази.



Римско стакло са Гомолаве из културног слоја пронађено је у деловима, али неки примерци се могу одредити у 1. век, време када су Римљани стигли у панонске крајеве и са собом донели и стаклене предмете – то су углавном зделе са пластичним ребрима из италских радионица (Dautova-Ruševljan, Brukner, 1992: 83). У том тзв. раноцарском периоду, стаклени предмети су се на ове просторе увозили искључиво из Италије и Медитерана. У питању је плаво-зелено стакло за свакодневну употребу, са знатно мањом количином разнобојног. Како су римска освајања ка Балкану кретала из колоније Аквилеја (код данашњих Удина), она је и била место одакле је започињала и трговина. Овај град био је значајан центар производње стакла, али се у њега допремало и стакло из Александрије и Сидона. У касноцарском периоду и то у његовој ранијој фази, доминира рајнско стакло, углавном из радионице у Агрипини (данашњем Келну), али је ту и по неки примерак панонског стакла из Карнунтума (Šaranović-Svetek, 1986: 57; Serčanović-Kuzmanović, 1991: 7). Ово стакло је светлозеленкасто и показује да су трговачке везе између Паноније и рајнских провинција од друге половине 3. и у 4. веку биле знатно развијеније него оне са Галијом, што је резултат постојања јаке водене саобраћајнице Рајна–Дунав (Šaranović-Svetek, 1986: 57). У каснијем, касноцарском, периоду (4. век) стакло домаће и стране производње једнако је

заступљено. Углавном се ради о светлозеленкастом, жућкастом и белом стаклу. Стакло локалне производње из радионица на лimesу често има лошији квалитет и препознаје се по маслиној боји (Šaranović-Svetek, 1986: 56).

Захваљујући повољном географском положају и густој мрежи саобраћајница, те воденим путевима на Сави, Дунаву и Драви, трговинска активност је била веома жива, нарочито у време Трајана и Хадријана, када је организован лimes – утврђена граница Царства, при чему је за наше територије важан Дунавски лimes. Тада домаћа производња надмашује увоз (Šaranović-Svetek, 1986: 57).

◀ **Крчаг**
Хртковци, Врањ,
римски период
Jug
Hrtkovci, Vranj, Roman
era
H 358

▶ **Пехар**
Хртковци, Врањ,
римски период
Beaker
Hrtkovci, Vranj, Roman
era
H 357



◀ **Крчаг**
Непознато налазиште,
4. век
Jug
Unknown site, 4th cen-
tury
PG 117

▶ **Крчаг**
Бешка, Брест, 3–4. век
Jug
Beška, Brest, 3rd–4th
centuries
AA 434



▶ **Пехар**
Свилош, Крушевље, 4.
век
Beaker
Sviloš, Kruševlje, 4th
century
AA 1005

▶ **Крчаг**
Свилош, Крушевље, 4.
век
Jug
Sviloš, Kruševlje, 4th
century
AA 1013

▶ **Боца**
Свилош, Крушевље,
3–4. век
Bottle
Sviloš, Kruševlje, 3rd–4th
centuries
AA 1048



Са велике некрополе која је откривена и делимично истражена код села Свилош у Срему, потиче изузетан налаз једног пехара бледозеленкасте боје са натписом AC-CIPE CALICEm PIE ZE(se)S (Manojlović, Brukner, 1982/83; Šaranović-Svetek, 1986: 61; Dautova-Ruševljan, 2003: 12). Текст представља здравицу *Узми пехар, пиј, наздравље!* Овакав тип пехара са натписом потиче из рајнских радионица и проналази се и на осталим некрополама у Панонији у другој половини 4. века (Dautova-Ruševljan, 2003: 120).

У истој гробници пронађен је и крчаг од зеленог стакла са стакленим прстеном црне боје у доњем делу врата. Крчаг има елегантну профилацију, са разгнутим ободом, шупљом стопом и тракастом дршком. С обзиром на препознатљивост типа, може се са сигурношћу рећи да је овај изузетни предмет увезен из Агрипине. *Гробница 2*, у којој су нађени пехар са натписом и крчаг, зидана је од камена и ломљене опеке, са

кровом на две воде и једном квадратном нишом у којој су се налазиле птичје кости. У њој је сахрањен мушкарац средњих година положен на леђа, са прстеном на прсту леве руке, новцем у десној шасти и између ногу, оковима корица за нож, стакленим крчагом код леве пете и пехаром од стакла код леве надлактице. Бронзана фибула и сребрни украси за појас вероватно су представљали део његове одеће. Тип и квалитет стаклених посуда, које су нађене у овом гробу и чињеница да се радило

о предметима из увоза, сребрни прстен са уметнутим каменом – аквамарином, па и изглед саме гробнице, упућују на закључак да се радило о имућнијем покојнику. На основу налаза новца Константина I (306–337) и Констанција II (337–361), који су чинили инвентар ове гробнице, пехар и остали артефакти датују се у прву половину 4. века (Dautova-Ruševljan, 2003: 12, 120).

Гробни прилози – керамичке и стаклене посуде, животињске кости, кости птица, љуска јаја, јабука у руци и др. имали су за циљ да покојнику омогуће загробни живот. Понекад су то били предмети као што су разбијене посуде, лампе, клинови, игле, ножеви и новац. У поступку погребног ритуала често је укључено разбијање посуда, са идејом да се разбије зло или да се смрт заустави на оном члану породице који је преминуо. Лампа и новац стављани су да би душа нашла пут и платила улаз у подземни свет, док је гвоздени клин требало да *закује* покојникову душу како се не би враћала у овај свет и узнемиравала живе. Убадање покојника иглом стари је обичај, као и засецање тела да се не би повампирео, па се игле и ножеви проналазе и у женским и у мушким гробовима (Marijanski-Manojlović, 1987: 14, 15).

Луксузне стаклене посуде у гробовима свакако су указивале на богатство власника, нарочито уколико се радило о посудама које нису локалне производње. Било да се радило о трговини или поклонима, верујемо да су биле веома популарне код становништва Паноније (Hrnčiarik, 2021; Cooke, 1998).

Погребни обичаји разликовали су се од друштвеног статуса, регионалних обичаја и личних преференција. У њима стакло показује разноврстан симболизам. Стакло је било симбол крхкости и транзиције из једног у други живот, симбол живота и васкрснућа, јер има својство да рефлектује и прелама светлост, може бити гробни дар покојнику или заштита од злих духова (стаклени предмети, укључујући огледала често су били стављени у гроб да заштите мртве). У неким случајевима, налаз стакла у погребном контексту указује на друштвени положај и богатство покојника и његове породице.

Употреба стакла у погребној пракси била је само један од аспеката коришћења овог материјала у животу становништва у римско време. Масовна производња стакла почела је у време Октавијана Августа (27. п. н. е – 14. н. е.), када робови из Сирије и Јудеје (занатлије) доносе традиционалну источњачку производњу стакла – ливење у калупу. Касније је дошло до открића дувања стакла, а након целе деценије развија се масовна производња са стандардизованим облицима и величинама и ефикасним системом дистрибуције до домаћинства. До средине 1. века стакло постаје део асортимана стоног посуђа и посуђа за чување намирница, вина, парфема и лекова (Fleming, 1997: 3).

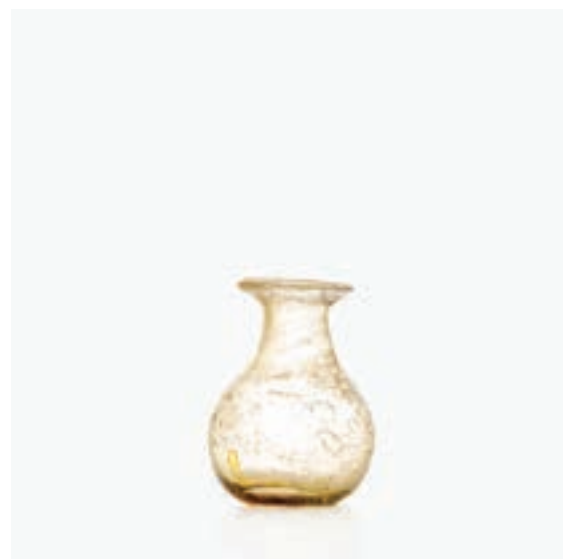
Римске стаклене посуде
Roman Glass Vessels



Roman Glass in Burial Customs

Being very thin and delicate, glass in an archaeological context is the best preserved in graves. In burial customs, the ancient Romans used glass in several ways, with the desire to celebrate the deceased and enable him to go to the other world in a more beautiful way. Therefore, in Roman times, glass vessels were stored in the graves as a grave accessory, usually next to the feet or legs of the deceased. Some liquid (oil, perfume, etc.) could have been placed in them. The remains of the cremated deceased could be found in glass urns, and in exceptional cases the deceased were buried in glass sarcophagi. Glass lamps were also placed in the grave with the intention of lighting the path of the deceased to the other world. Also, small glass objects were placed, as a symbol of respect and a gift for the deceased. The colour of the glass could be symbolic - blue and green glass symbolized life and resurrection, while black glass signified mourning and the afterlife.

Tijana Stanković
Pešterac



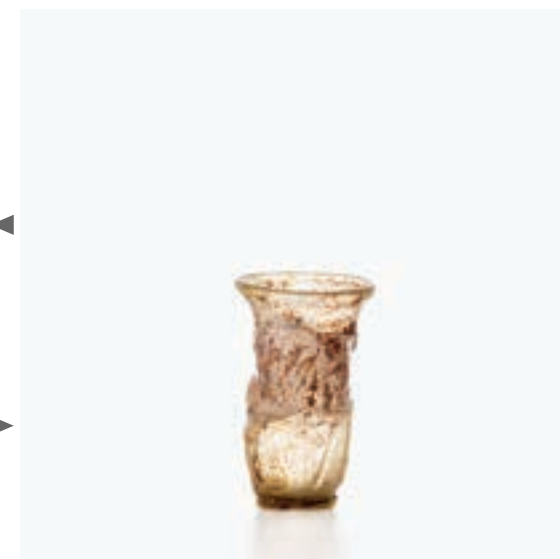
◀ **Боца**
Бешка, Брест, 3–4. век
Bottle
Beška, Brest, 3rd–4th
centuries
AA 497

▶ **Чаша**
Хртковци, Врањ, 5. век
Glass
Hrtkovci, Vranj, 5th cen-
tury
H 165

From the Roman period, the Museum of Vojvodina preserves glass vessels that were found at the site of Gomolava – in a layer or in tombs, as well as in two large late Roman necropolises from the villages of Sviloš and Beška, which date back to the period of the 3rd and 4th centuries. The most common forms are bowls, goblets, bottles and jugs.

From the large necropolis that was discovered and partially explored near the village of Sviloš in Srem, comes an exceptional find of a pale greenish goblet with the inscription ACCIPE CALICEM PIE ZE(se)S. The text represents a toast *Take the goblet, drink, cheers!* This type of goblet with an inscription comes from Rhenish workshops and is also found in other necropolises in Pannonia in the second half of the 4th century.

A green glass jug with a black glass ring in the lower part of the neck was also found in the same tomb. The jug has an elegant profile, with a flared rim, a hollow base and a banded handle. Given the recognisability of the type, it is safe to say that this exceptional object was imported from the colony of Agrippina (today's Cologne), which was an important glass production centre. The type and quality of the glass vessels found in this grave and the fact that they were imported items, a silver ring with an inlaid stone - aquamarine, and the appearance of the tomb itself point to the conclusion that the deceased one was rather wealthy. Based on the findings of the coins of Constantine I (306–337) and Constantius II (337–361), which made up the inventory of this tomb, the cup and other artifacts are dated to the first half of the 4th century.



▶ **Чаша**
Народни музеј
Кикинда
Cup
National Museum
Kikinda
A 11674

▶ **Крчаг**
Бешка, Брест, 3–4. век
Jug
Beška, Brest, 3rd–4th
centuries
AA 789

Употреба стаклених предмета у приватној побожности

Александра Стефанов

Стакло је вековима, због комплексне и скупе израде сматрано луксузним материјалом. Будући да је религија важан аспект идентитета појединца или заједнице, предмети од стакла појављују се и у домену духовног живота. Стакло се употребљава као функционални или декоративни елемент у сакралној архитектури (витражи, мозаици), али и у виду артифицираних предмета у оквиру институционалне и приватне верске праксе. Поред икона на стаклу, које првенствено имају сакрални карактер као објекти верског култа, посебан сегмент чине предмети стоног стакла са религијским мотивима. Овај тип посуда у западном хришћанству се појављује у 16. веку, када почињу да се израђују у немачким и бохемским стакларским радионицама (Lipp, 1974: 28). Стаклене чаше и пехари са религијским представама, попут библијских сцена или ликова светаца, постају све значајније након Контрареформације и поручују се поводом крштења, имендана или кризмања (Lipp, 1974: 29).

Међу православним становништвом на простору данашње Војводине стоно стакло добило је посебну намену и функцију тек у контексту приватне побожности, која је уобличена верским реформама Карловачке митрополије у 18. веку. У основи реформи била је намера цркве да се организује целокупан живот заједнице и потисне народна религија, а најважније место у приватној побожности породице добијају хришћански празници, породична и лична славља (Тимотијевић, 2006: 536). Стаклене посуде са хришћанском тематиком улазе у употребу у прослављању крсне славе или обележавању имендана. Сачуване чаше и боце у музејским збиркама сведоче о њиховој улози и симболичном значењу, које су добијале приликом верских обреда или свечаности.

Као одраз верских реформи и нових схватања индивидуалности, у кругу православне заједнице у Хабзбуршкој монархији прихвата се прослављање имендана, називано у то време *тезоименти празник* односно *тезоимениство*, којим је поред породичног, истицан и лични светитељ заштитник (Тимотијевић, 2006: 536).¹ Током последњих деценија 18. века прослава имендана добијала је у градским срединама све церемонијалнију форму, а тим поводом у отменијим кућама припремани су свечани ручкови, слале се честитке и даривали примерени поклони (Тимотијевић, 2006: 536).

Обележавању имендана посвећивала је пажњу и висока црквена хијерархија. Јединствен предмет уметнички обликованог стакла, поручен овим поводом, представља чаша *Каменовање Светог Стефана* из последње деценије 18. века, која је припадала карловачком митрополиту Стефану Стратимировићу (1757–1836). Забележено је да је он прослављао свог заштитика архиђакона Стефана и тим поводом добијао вредне и скупе поклоне.² Чаша је цилиндричног облика од безбојног стакла са декорацијом изведеном техником мат-шлиф и гравираним натписом. Гравирањем стакла, са полираним деловима и украсом мутне површине (мат-шлиф), постигао се ефекат луксузних гема (Вујаклија, 1992:14).³

Виртоузно изведена представа на чаши приказује страдање Св. Стефана који је према хришћанском предању, у тренутку каменовања, пао на колена и раширених руку узвикнуо *Господе не урачунај им грех овај* (из *Дела апостолских* 7,60), што је на црквенословенском изгравирано уз руб чаше. Драматичност композиције постигнута је контрастом између фигура мучитеља, изразито наглашене мускулатуре и грубих израза лица и смиреног Св. Стефана, поред кога се налази Савле, будући

¹ Прослављање имендана постаје пракса и других православних цркава. На усвајање овог обичаја утицала је и чињеница да је православна црква у Монархији обележавала имендане цара и царице. Познато је да су имендан прослављали мушкарци, док за жене није забележено.

² Поводом имендана сликар Арсеније Теодоровић је послао митрополиту С. Стратимировићу на поклон икону његовог заштитника.

³ Гравирање ће након античке употребе у Европи поново добити на значају тек у 17. веку када почиње да се користи у радионицама у Нирнбергу и Бохемији (Weiss, 1971: 67).

апостол Павле, који је био међу његовим мучитељима. Догађај се одиграо ван града, те је приказан у пејзажу. Изгравирана посвета на супротној страни чаше у преводу гласи: *Његовом Високопреосвештенству / Високо Преосвећеном и Високодостојном Господину Стефану Стратимировићу / Од Култина, Православном Архиепископу Карловачком и Свих Царских и Краљевских обеју држава / Славено Српског и Влашког народа Митрополиту и „нарочито“ Аустријског императора Леополда ордена Великог Крста Кавалеру и (...) / Царског и Краљевског и Апостолског Величанства тајном Саветнику.* Интересантан детаљ на дну чаше представља изгравирано шеснаестокрако сунце са људским ликом.



**Чаша са представом
Каменовање Светог
Стефана**

Посвећена митрополиту Стефану Стратимировићу (1757–1836)
Хабзбуршка монархија, крај 18. – почетак 19. века
Glass with the Representation of the Stoning of Saint Stephen
Dedicated to Metropolitan Stefan Stratimirović (1757–1836)
Habsburg Monarchy, late 18th – early 19th century
П 447

На основу записа, у којем је наведена титула архиепископа карловачког, знамо да је чаша поручена након устоличења Стефана Стратимировића за поглавара Карловачке Митрополије на Темишварском сабору 1790. године. У посвети се истиче и његова племићка титула *од Култина*, као и звање тајног царског саветника, што је била важна позиција у хијерархији бечког Двора намењена члановима елитних породица. Карловачким митрополитима додељивана су звања тајних саветника, чиме им је отворан приступ Дворском већу и централној управи, док је са друге стране, ово достојанство представљало потврду лојалности владару и доприносило учвршћењу ауторитета (Человски, 2020: 59).

Чаша је мајсторски рад непознатог стаклоресца-гравера и вероватно је рађена у некој бохемској радионици, где је ова техника декорисања стакла развијена до завидног нивоа. Она представља једини за сада познат пример уметнички обликованог стакла са хришћанском тематиком са краја 18. и почетка 19. века са ових простора. Овај изузетан артефакт чува се у оквиру Збирке примењене уметности

и изложен је на сталној поставци Музеја Војводине. Будући да је употреба стакла у 18. и већем делу 19. века била ограничена и скупа, често је била резервисана за најимућније слојеве друштва, све док развој индустрије није омогућио његову ширу употребу и појаву бројних уметничко-занатских радионица.

Почетком 20. века стаклени предмети са хришћанском тематиком појавили су се у производној понуди *Прве српске уметничке радионице* Уроша Чавића. Чавићева радионица, основана 1903. у Великој Кикинди, била је најпознатија радионица за осликавања употребних предмета од стакла и порцелана на простору данашње Војводине, током прве половине 20. века (Гајић, 1984: 281). Чаше, флаше и сервиси за вино били су међу њиховим најбројнијим производима, а данас се, осим у домаћинствима, чувају и у бројним музејским збиркама. Ручно осликане, једноставне и помало наивне представе, јарке боје и допадљивост блиске су фолклорном изразу и у народној уметности осликаних посуда које су биле распрострањене на широком подручју Средње Европе (Бугарски, 2022: 74).

Осликане представе светитеља са натписима упућују на верски празник и православни обичај прослављања крсних слава у којима су ови предмети коришћени.⁴ Крсно име, крсна или породична слава је дан посвећен свецу који се сматра заштитником породице и прославља се у српским породицама као један од

**Чаша са представом
Св. Николе**

Прва српска радионица
Уроша Чавића, Велика
Кикинда, почетак 20.
века

Glass with the Representation of St. Nicholas

The first Serbian workshop of Uroš Čavić, Velika Kikinda, beginning of the 20th century
E 3690



**Чаша са представом
Св. Јована**

Прва српска радионица
Уроша Чавића, Велика
Кикинда, почетак 20.
века

Glass with the Representation of St. John

The first Serbian workshop of Uroš Čavić, Velika Kikinda, beginning of the 20th century
E 3691



⁴ Сачувани су Чавићеве пехари и бокали са ликовима средњовековних српских владара – светитеља, рађених према цртежима Владислава Тителбаха, чија намена није до краја разјашњена. Претпоставља се да више припадају домену националне пропаганде (Црвенковић, 2020: 56–57).

најзначајнијих празника.⁵ У славском обреду или слављењу славе, уз славски колач, жито, свећу и икону свеца који се слави, важан симболички значај има и црвено вино. Приликом резања колача вином се прелива изрезан колач по доњој кори, што има симболично значење његовог освећења. Истовремено, вино је битан чинилац обеда током којег се оно испија, наздравља и честита за славу (Тимотијевић, 2006: 603).

На сервису за вино, који се састоји од боце за вино и шест чаша са стопом, из Етнолошке збирке Музеја Војводине, налази се исти мотив – лик Светог Архангела Михаила са натписом: СВ. АРХИСТРАТИГ МИХАИЛЪ КО КРСНО ИМЕ СЛАВИ ОНОМ И ПОМАЖЕ! Сервис је коришћен у Ђали, у Банату, током прве половине 20. века и представља пример сервиса који су употребљавани сваке године у најсвечанијим моментима у животу породице. Празник посвећен Светом Архангелу Михаилу спада међу најчешће крсне славе, као и слава Светог Јована или Светог Николе, чије осликане представе се појављују на сачуваним боцама и чашама у колекцији Музеја Војводине. У свечаном обележавању породичне, крсне славе обично учествују и гости – кумови, рођаци, често и пријатељи, тако да овај свечани чин породица дели са својим најближима, а предмети попут сервиса за вино имају важну улогу у друштвеној интеракцији и симбол су заједништва под окриљем свеца заштитника.

Део сервиса за вино
са представом Св.
Архангела Михаила

Прва српска радионица
Уроша Чавића, Велика
Кикинда, почетак 20.
века

Part of the Wine Service
with the Representation
of St. Archangel Michael

The first Serbian work-
shop of Uroš Čavić, Velika
Kikinda, beginning of the
20th century
E 3689 /1-7



⁵ Обичај прослављања крсне славе уписан је 2014. године на Унескову Репрезентативну листу нематеријалног културног наслеђа човечанства, као први елемент из Србије који се нашао на њој.

The Use of Glass Objects in Private Piety

Aleksandra Stefanov

Since religion is an important aspect of the identity of an individual or a community, glass objects also appear in the domain of spiritual life. Glass is used as a functional or decorative element in sacral architecture (stained glass, mosaics), but also in the form of artificial objects within the framework of institutional and private religious practice.

In Western Christianity, table glass items with religious motifs have been appearing since the 16th century on the occasion of baptism, name day or confirmation.

Among the Orthodox population in today's Vojvodina, table glass acquired a special purpose and function only in the context of private piety, which was shaped by the religious reforms of the Metropolitanate of Karlovci in the 18th century. In the private piety of the family, the most important place is given to Christian holidays, family and personal celebrations, and glass containers with a Christian theme were given a special purpose when celebrating the patron saint (Slava) or marking the name day. In the circle of the Orthodox community, the celebration of the name day was accepted, which, in addition to the family one, also emphasised the personal patron saint. The high church hierarchy paid attention to the celebration of the name day. During the last decades of the 18th century, the celebration of the name day took on a ceremonial form in urban areas, and on this occasion in more elegant houses, festive lunches were prepared, congratulations were sent and suitable gifts were given.

A unique object of artistically shaped glass, ordered on the occasion of the name day, is the *Stoning of Saint Stephen* glass from the last decade of the 18th century, which belonged to Karlovci Metropolitan Stefan Stratimirović (1757–1836). The glass is a masterpiece of an unknown glass cutter-engraver, made using the matt-grind technique and probably made in a Bohemian workshop. As far as we know, it represents the only currently known example of artistically shaped glass with a Christian theme from the end of the 18th and the beginning of the 19th century from this area. This exceptional artefact is kept within the Collection of Applied Arts and is exhibited at the permanent exhibition of the Museum of Vojvodina.

Glass objects with a Christian theme also appear in the assortment of the First Serbian Art Workshop of Uroš Čavić, the most famous workshop for painting usable objects made of glass and porcelain in the area of today's Vojvodina, during the first half of the 20th century. Painted representations of saints with inscriptions refer to the religious holiday and the Orthodox custom of celebrating the patron saint (Slava). Baptismal name, baptismal or family patron saint (Slava) is one of the most important holidays in Serbian families. On the wine service, glasses and bottles from the Ethnological Collection of the Museum of Vojvodina with painted images of St. Archangel Michael, St. John and St. Nicholas, represent examples of service that were used every year in the most solemn moments of the family's life and symbolize togetherness under the auspices of the patron saint.



Чаша са представом
Каменовање Светог
Стефана, детаљ

Glass with the Representation of the Stoning of Saint Stephen, detail

Иконе на стаклу

Татјана Бугарски

Осликавање стакла је примењивано у изради и украшавању посуда, накита и на другим предметима још од античког периода. У средњем веку, ова уметност је била развијена у Италији, где је у 15. и 16. веку доживела процват. Из Италије се затим проширила и на друге просторе, у Француску и Шпанију, а у 16. веку и у јужну Немачку. Традиција израде уметничких слика на стаклу за богастије слојеве друштва у средњој Европи развила се током 18. и 19. века у масовну израду популарних верских представа намењених најширим слојевима становништва.

Популарне слике израђене на полеђини стакла током 18. и 19. века могу да се посматрају као посебан вид сликања на стаклу од касне антике (Кнапп, 1973: 7). Уметност која је директно утицала на појаву икона на стаклу код нас, развила се у чешко-судетским областима и јужним немачким крајевима. Одатле се проширила на области Аустрије, одакле је доспела и код нас. Центри су се развијали углавном у близини фабрика стакла, од малих радионица насталих са циљем да породице запослених у стакларама остваре додатни приход користећи мање комаде равног стакла које је било вишак у производњи.

Иконе на стаклу спадају у наслеђе и одраз барока у популарном ликовном стваралаштву, карактеристичном за 18, 19. и почетак 20. века. Неколико центара сликања икона на стаклу постојало је и на простору Карловачке митрополије. Крајем 19. века у ширу употребу ушле су религијске слике штампане на папиру, те је сликање на стаклу у средњој Европи полако одумирало. Међутим, значај икона у народној побожности је довео до тога да су тада у Војводини и Барањи још увек радили мајстори чија су дела сачувана до данашњих дана.

Иконе на стаклу израђиване су сликањем на полеђини стакла, тако што се прво сликају контуре црном бојом, а потом се поља испуне другим бојама. Најпре се сликају детаљи, затим веће површине и на крају подлога. Обично се сликало на основу скице или штампаних бакрореза, што је посебно било важно код натписа, јер се слика израђује *обрнуто*, попут одраза у огледалу. Сматра се да се овакав начин сликања на стаклу настао и развио се у подручју северних Алпа, под утицајем витража (Martin, 1996: 6). Сlike на стаклу су у литератури на немачком језику познате као *обрнуте слике на стаклу* (нем. *Hinterglasbild*), што упућује на чињеницу да

се слика изводи на полеђини стакла – сликани део је за посматрача *иза* стакла и на тај начин читава површина слике има подједнак ефекат рефлексије.

За сликање икона су коришћене разне врсте боја, од темпере коју су израђивали сами сликари помоћу разних пигмената и везива, до куповних боја. Темпера је често мешана са терпентином. Осим сликања, примењиване су и друге технике за израду икона на огледалу.

Музеј Војводине поседује колекцију од 107 икона на стаклу које потичу углавном са територије Војводине. Поред неколико икона из 18. века, претежно су у питању дела мајстора настала током 19. столећа, која су била намењена православном, римокатоличком и грко-католичком тржишту. Окосницу колекције чине иконе рађене у домаћим центрима, као што су Сомбор, Стапар, Руски Крстур, али и другим, непознатим радионицама за које се претпоставља да су постојале у Срему, Банату и Барањи. Део ове колекције представљају иконе на стаклу које су израђене у удаљенијим центрима са простора данашње Аустрије, Чешке, Словачке и Румуније, али које су набављене у нашим, већином сеоским домаћинствима.

Чешка или словачка радионица
Рођење Христово
Ада, прва половина 19. века
Czech or Slovak workshop
The Birth of Christ
Ada, first half of the 19th century
E 1653



Чешка или словачка радионица
Распеће Христово
Куцура, 19. век
Czech or Slovak Workshop
Crucifixion of Christ
Kucura, 19th century
E 5980



Према месту настанка, радионицама и мајсторима, иконе су пореклом из неколико војвођанских, односно средњоевропских центара. За већину икона условно можемо да одредимо у ком центру или региону су настале, док за мањи број можемо да утврдимо и мајсторе који су их насликали. Иконе смо на тај начин, према пореклу, сврстали у девет група – радионица и мајстора, док су мањи број икона израдили непознати мајстори код нас или у страним центрима.

Сомбор је био највећи центар сликања икона на стаклу код нас, који је утицао и на развој ове делатности у околини, где су се развиле мање продукције (Филиповић, 1952: 79). Сомборски сликари икона на стаклу су стварали скоро век и по – од друге половине 18. века, до краја 19. и почетка 20. века. До данас су у породицама и у музејским збиркама сачуване бројне славске иконе сомборских мајстора, а сматра се да је многе од њих насликала Софија Протић, удата Манојловић (1828–1917).

Близина Сомбора као центра израде икона на стаклу је утицала на делатност стапарских мајстора који су стварали почетком 20. века. У збирци Музеја Војводине налазе се три иконе чији је аутор Јова Савчин из овог места.



◀ Радионица Протић
Богородица с Христом
Сомбор, друга
половина 19. века
Workshop Protić
The Virgin with Christ
Sombor, second half of
the 19th century
E 9602

▶ Јова Савчин
Богородица са
Христом и Св. Козмом
и Дамјаном
Бачка, почетак 20. века
Jova Savčín
*The Virgin with Christ
and St. Cosmas and
Damian*
Bačka, beginning of the
20th century
E 10069

У збирци се налази група од 36 икона које су израђене у јужном Банату и махом потичу из румунских породица. Препознатљиве су по богатом колориту и мноштву декоративних елемената. Све површине на банатским иконама су богато декорисане, а на истој икони су појединачни делови украшени веома разноликим средствима: разнобојним пругама, паралелним или на друге начине постављеним линијама, шрафирањем, цветовима, звездицама... Одећа светитеља је увек богато украшена. Представа је уоквирена златном траком, а у угловима су обично украшени кругови или розете. Између златне траке и рама је црвена трака, такође украшена, наизменично жути и белим групама од по неколико линија.



Банатски иконописац
Свети Никола
Бегејци, друга
половина 19. века
Banat Icon Painter
St. Nicholas
Begejci, second half of
the 19th century
E 4984

У збирци има 18 икона на огледалу које потичу из више радионица у Чешкој и Словачкој, мада се не може са сигурношћу утврдити место њихове израде. У питању су иконе које су рађене на огледалу, комбинованом техником која је укључивала сликање и гравирање стакла.

У колекцији се налази икона која представља репродукцију Богородице Брнске. У питању је икона рађена по узору на икону која се од 1356. године чувала на главном олтару августинске манастирске цркве Светог Томе у Старом Брну (због чега се у Чешкој назива и *Старобрнска* или *Светотомашка*). Припада типу византијске иконе Одигитрије, а карактерише је таман инкарнат Богородичиног и Христовог лика. Због тога су сличне иконе биле познате под називима *Богородица Аранска*, *Богородица Египатска* и *Богородица Црна* (Тимотијевић, 1997: 181).



Непознати
иконописац
Богородица са
Христом (Богородица
Брнска)
Сомбор, 18–19. век
Unknown Icon Painter
Virgin Mary with Christ
(Brno Virgin Mary)
Sombor, 18th–19th cen-
turies
E 11367

Icons on Glass

Tatjana Bugarski

Popular paintings made in the technique of reverse painting on the back of glass during the 18th and 19th centuries can be seen as a special type of painting on glass from Late antiquity. The practice that directly influenced the appearance of icons on glass in our country developed in the Czech-Sudetic regions and southern German regions. From there it spread to the areas of Austria, from where it reached our country. The centres were developed mostly near the glass factories, from small workshops created to enable the families of the glass factory workers to earn additional income by using smaller pieces of flat glass that were surplus to the production.

In popular visual art characteristic of the 18th, 19th and early 20th centuries, icons on glass represent the heritage and reflection of the Baroque. There were several centres for painting icons on glass on the territory of the Metropolitanate of Karlovci.

The Museum of Vojvodina owns a collection of 107 icons on glass that originate mainly from the territory of Vojvodina. In addition to several icons from the 18th century, there are mostly works by masters created during the 19th century, which were intended for the Orthodox, Roman Catholic and Greek Catholic markets. The backbone of the collection is made up of the icons made in domestic centres, such as Sombor, Stapar, Ruski Krstur, but also in other, unknown workshops that are justifiably assumed to have existed in Srem, Banat and Baranja. Part of this collection is represented by the icons on glass that were made in more distant centres from the area of today's Austria, Czechia, Slovakia and Romania, but which were acquired in our, mostly rural households. Among them, there are 18 icons on the mirror that come from several workshops in Czechia and Slovakia, although the place of their production cannot be determined with certainty.

According to the place of origin, workshops and masters, the icons originate from several Vojvodina and Central European centres. Sombor was the largest centre for painting icons on glass in our country, which also influenced the development of this activity in the area, where smaller productions were developed. The vicinity of Sombor as a centre for the production of the icons on glass influenced the activity of the glass masters who created them at the beginning of the 20th century. The collection includes a group of 36 icons that were made in southern Banat and mostly come from Romanian families. They are recognizable by their rich colour and many decorative elements.

СВ:

Вогородіца.



СВІТІ КОСМА:

СВІТІ ДАМІАН



СТАКЛО У
СВАКОДНЕВНИЦИ

GLASS IN EVERYDAY LIFE



Украшавање стаклом
Decorating with Glass



Стаклени накит од Келта до Авара

Тијана Станковић
Пештерац

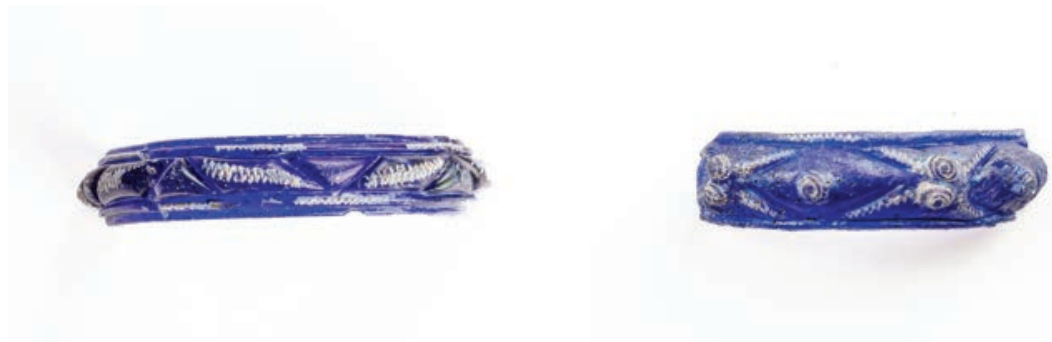
Производња стакла један је од процеса који захтевају високе температуре, а човек је њима овладао релативно рано. Заједно са керамиком и металом, стакло и његови деривати као што су фајанс и глазура проналазе се на скоро свим археолошким локалитетима још од раног бронзаног доба. Стакло је често било коришћено као сировина за украсне предмете. Било је сматрано луксузним производом све до римског доба, када је дошло до проналаска луле за дување стакла (Karwowski, 2006: 133).

У латенској култури, култури млађег гвозденог доба која је припадала Келтима, стаклени производи, попут наруквица, прстенастих привезака и малих прстенова, били су значајни за келтске заједнице широм територије коју су насељавали, а у археологији служе као показатељ промена у латенској култури централне и источне Европе, нарочито средином 3. века п. н. е. Наруквице припадају најтипичнијим стакленим артефактима латенске културе и појављују се од средине 3. века п. н. е. и, поред керамике, представљају најбројније артефакте. Њихово порекло проналазимо у старијој култури раног гвозденог доба – халштатској, односно у бронзаним и гвозденим наруквицама раног латенског периода. Ови налази немају паралеле и нису толико распрострањени у другим суседним областима, а с обзиром на то да су слични по стилу и изради, чини се да представљају оригиналну креацију унутар латенског миљеа.

Поред наруквица, ту су и масивне, не ретко бојене прстенасте перле. Често се налазе у насељима, гробовима, а понекад и формирају огрлице са више од 20

◀ **Наруквица**
Хртковци, Гомолава,
латенска култура, 1. век
п. н. е.
Bracelet
Hrtkovci, Gomolava, La
Tène culture, 1st century
BC
G 4141

▶ **Наруквица**
Хртковци, Гомолава,
латенска култура, 1. век
п. н. е.
Bracelet
Hrtkovci, Gomolava, La
Tène culture, 1st century
BC
A 2780



појединачних комада. Стилски су врло разноврсне. Међу њима су најупечатљивије оне са спиралним уметнутим окцима или мотивом маске (Karwowski, 2005). Трећој категорији припада прстење веома малих димензија.

Постоји значајна разлика у вештини производње стакла (топљења) и обраде већ припремљене стаклене масе, при чему производња стакла захтева више знања и одговарајуће услове. Велики број пронађених стаклених артефаката на келтским налазиштима упућује на постојање радионица, али нигде нису на једном локалитету пронађени сви елементи радионице за производњу стакла – попут објеката, пећи, алата, сировина или отпадака који настају у производњи. У недостатку ових доказа, места на којима је пронађена велика количина стаклених предмета често су тумачена као могуће радионице. Један од закључака је да су Келти стакло увозили из медитеранских култура које су имале развијену производњу. Највероватније је да су се увозили делимично завршени производи – у облику стаклених грудвица или шипки, које су потом Келти обликовали до краја (Karwowski, 2006: 144). Претпоставља се такође да је у локалним радионицама латенске културе стакло могло бити хемијски модификовано, односно обојено, обезбојено или замућено. Такве напредне технике обраде захтевају стручност и искуство, приступ одговарајућим сировинама и, изнад свега, увид у сложене процесе који се дешавају у растопљеном стаклу, па се сматра да су радионице тог типа биле смештене у утврђеним келтским насељима – опидумима. Анализе хемијског састава



Наруквице и перле
Хртковци, Гомолава,
латенска култура, 1. век
п. н. е.
Bracelets and Beads
Hrtkovci, Gomolava, La
Tène culture, 1st century
BC

стаклених предмета омогућавају да пратимо технолошке промене у производњи стакла, а такође нам дају могућност хронолошке детерминације артефаката (Kargowski, 2006: 152).

Изложене наруквице од стакла и примерци перли са окцима беле боје потичу са локалитета Гомолава у Хртковцима. Наруквице су израђене од плавог стакла, имају рељефни пресек и уметке у облику цик-цак линија или цртица беле боје. Претпоставља се да су ови примерци увезени јер нема података о локалној производњи стакла на Гомолави или уопште на територији Скордиска – келтског племена које је живело у нашим областима. Наруквице од тамноплавог стакла служе за датовање и могу бити доказ за економске и друге везе између Келта на северу, Панонске низије и средњег и доњег Подунавља (Jovanović i Jovanović, 1988: 99).

На Гомолави, у римском слоју, пронађено је 26 стаклених наруквица, у облику карика, индигоплаве, зеленкасте и црне боје. Очуване су делимично и углавном имају облик затворених карика, кружног или полукружног пресека, које потичу из друге половине 4. века, али су пронађене и оне са ребрастом спољном површином и косим паралелним линијама беле боје у духу латенске традиције, које се датују у период од 1. века п. н. е до 1. века н. е. (Dautova-Ruševljan, Brukner, 1992: 85). Наруквице потичу из културног слоја, девастираних гробова или отпадних јама.



◀ Наруквица
Бешка, Брест, 3–4. век
Bracelet
Veška, Brest, 3rd–4th
centuries
AA 370

■ Наруквица
Бешка, Брест, 3–4. век
Bracelet
Veška, Brest, 3rd–4th
centuries
AA 369

▶ Наруквица
Хртковци, Гомолава,
римски период
Bracelet
Hrtkovci, Gomolava,
Roman era
AA 138

Перла
Чортановци,
Просјанице, 4. век
Bead
Čortanovci, Prosjanice,
4th century
AA 589



Перле од стакла једнообразне су по облицима и начину израде од праисторије до средњег века, па их је тешко датовати, осим када се проналазе у јасном археолошком контексту. Такав пример је један од гробова на римској некрополи на Гомолави у којем је пронађена ниска од стаклених перли плаве и смеђе боје, цилиндричног, гробних

сферичног и плочастог облика и девет зрнаца од кости. Сличне ниске пронађене су и на другим некрополама, попут оне у Бешки, која се датује у период 3–4. века. На основу аналогија овај налаз везујемо за средину 4. века. Перле од стакла у римском периоду израђују се у различитим облицима и техникама, међу којима се истиче и техника милефјори која је типична у време династије Флавијеваца (69–96), али их има и у каснијем периоду, па и у време сеобе народа, као што показује пример



Ниска
Хртковци, Гомолава,
римски период
Beaded Necklace
Hrtkovci, Gomolava,
Roman era
AA 37

Ниске
Хртковци, Врањ, 5. век
Налази из германског
гроба
Beaded Necklace
Hrtkovci, Vranj, 5th cen-
tury
Finds from a Germanic
grave



прилога једне остроготске жене на поставци. У рајнској области перле су се производиле у колонији Агрипина (Келн) и дистрибуирале у остале провинције, док су стаклене перле сферичног и биконичног облика са Гомолаве, украшене полихромним тачкама и линијама, келтског порекла (Dautova-Ruševljan, Brukner, 1992: 85–86).

Римска освајања, урбанизација и романизација доносе велике промене у простор данашње Војводине и доводе до мешања становништва. Однос Римљана и аутохтоног становништва или становништва које се током трајања њихове власти, доселило у војвођанске просторе био је веома сложен. Нарочито занимљив био је однос између Римљана и Сармата, полуномадског народа, сточара, иранског или јужно-руског порекла (Даутова Рушевљан, 1997: 78–100; Станковић Пештерац, 2020: 15). Тај однос био је комплексан – од сукоба и савезништва до веома живе трговине, која је подразумевала размену различитих производа, што се може пратити кроз археолошке налазе из истражених сарматских некропола (Mócsy, 1962: 553; Мирковић, 2014; Alföldy, 1966: 21–34). Сармати су усвајали римске новине у производњи различитих производа, а сами су били познати по изради специфичног типа сиве, углачане керамике и стаклених перли, које су сарматске жене волеле да носе. Као специфичан накит сарматских жена, перле су налажене у гробовима на некрополама у Бачкој и Банату и потичу из периода од 1. до 4. века. Ношене су као огрлице, али су вероватно пришиване и за одећу. Сматра се да су израђиване у радионицама римског војног логора у Тибискуму у данашњој Румунији, на самој западној граници провинције Дакије, које су добро истражене и датирају се у период од 2. до средине 4. века (Grumeza 2020: 440). Рад ових радионица



Ниска перли
Непознато налазиште,
сарматска култура, 3–4.
век
String of Beads
Unknown site, Sar-
matian culture, 3rd–4th
centuries
A 975

(officinae) доводи се у везу са заједницама које су, пратећи војне јединице, доспеле из сиријских, палестинских и афричких области. Физичко-хемијске анализе показале су да су углавном сиријско-палестинске радионице снабдевале царско тржиште стакленом сировином (Antonaras 2017: 6–8). Нарочито лепе полихромне перле документоване су на просторима римске Дакије и других дунавских провинција, па се може претпоставити да оне нису биле само по укусу варвара, већ да су их волеле и римске жене (Grumeza 2020: 440; Станковић Пештерац, 2020).

Авари су били номадски народ азијског порекла који је сачињавало више различитих племена. У просторе Панонског басена их смештамо у периоду између 568. и 700. године. О њиховом начину живота сазнајемо углавном на основу многобројних истражених некропола, међу којима је и велика некропола из 8. века у Чаревцима код Новог Сланкамена, чији материјал се данас чува у Музеју Војводине. Овде су, као и другде, аварски ратници сахрањени са препознатљивим појасним гарнитурима и коњима, украшеним скупоценом опремом. За разлику од богате опреме мушкараца, жене су сахрањиване са нешто скромнијим украсима. Углавном су их красиле минђуше, често са тамним стакленим перлама и карикама од бронзане жице. Стаклене перле су такође биле популарне, а међу њима су најспецифичније оне у облику коштице лубенице у зеленкастој и црној боји (Balj, Stanković Pešterac, 2014: 66).



Наушнице и перле
Нови Сланкамен,
Чаревци, 8. век
Без броја
Earrings and Beads
Novi Slankamen, Čarev-
ci, 8th century
No number



Glass Jewellery from Celts to Avars

Glass production is one of the processes that require high temperatures, and man mastered them relatively early. Along with ceramics and metal, glass and its derivatives such as faience and glaze have been found in almost all archaeological sites since the early Bronze Age. Glass was often used as a raw material for decorative items. It was considered a luxury product until Roman times, when the glass-blowing pipe was invented.

Bracelets belong to the most typical glass artefacts of the La Tène culture and appear from the middle of the 3rd century BC, in addition to ceramics, they represent the most numerous artefacts. We find their origin in the older culture of the early Iron Age - Hallstatt, that is, in bronze and iron bracelets of the early La Tène period. These finds have no parallels and are not so widespread in other neighbouring areas, and given that they are similar in style and workmanship, they appear to represent an original creation within a La Tène milieu. The exposed glass bracelets and examples of beads with white eyelets come from the site of Gomolava in Hrtkovci. The bracelets are made of blue glass, have a relief cross-section and inlays in the form of zigzag lines or dashes of white colour.

Glass beads were uniformed in shape and were manufactured from prehistory to the Middle Ages, so they are difficult to date, except when found in a clear archaeological context. Such an example is one of the graves at the Roman necropolis on Gomolava, in which a string of blue and brown glass beads, cylindrical, spherical and plate-shaped, and nine bone beads were found. Similar strings were found in other necropolises, such as the one in Beška, which was dated back to the 3rd-4th century.

The Sarmatians, a semi-nomadic people of Iranian or South Russian origin who lived in the Roman province of Pannonia north of the Danube, were known for making a particular type of grey, polished pottery and glass beads, which Sarmatian women liked to wear. As a specific piece of jewellery of Sarmatian women, beads were found in graves at necropolises in Bačka and Banat and date from the period from the 1st to the 4th century. They were worn as necklaces but were probably also sewn onto clothing. They are thought to have been made in the workshops of the Roman military camp at Tibiscum in present-day Romania, on the very western border of the province of Dacia, which have been well-researched and dated from the 2nd to the mid-4th century.

Tijana Stanković
Pešterac

Перле
Сарматска култура, 3-4.
век
Beads
Sarmatian culture,
3rd-4th centuries



Стаклени накит
Римски период
Glass Jewellery
Roman era

Стакло на одевним предметима и аксесоару

Као део визуелне културе, мода на овим просторима у 19. и почетком 20. века представља важно средство грађанске самопрезентације, али и репрезентације друштвених и политичких стремљења (Маскарели, 2019: 74). Током историје начин одевања зависио је од политичке, економске и културне средине у којој је настајао. Одећа је огледало епохе којој припада (Отић, 2007: 74). Од 70-их година 19. века грађанско друштво, на подручју данашње Војводине, је усвајало исту одевну праксу као и други народи Запада. Центри модних збивања Париз и Лондон лансирани су нове модне трендове који су стизали у наше крајеве преко Беча и Пеште. Усвајањем савременог европског начина одевања прихваћена су и модна правила (Ристовић, 2007: 318).

Стакло у виду стаклених перлица присутан је као елемент декорације у одевним предметима. У периоду историцизма (1870–1890) у историји моде присутно је стапање више историјских стилова. Користе се до тада смеле комбинације: сјајне и мат тканине, волани и чипке, машинске и перлице. Кратки четвртасти огртачи заменили су доламе из осамдесетих година 19. века. Свилени огртачи су се носили у вечерњим свечаним приликама. Да би прекрили деколтее, израђени су од крзна, свиле, чипке или броката, а украшени тракама, апликацијама, перјем и стакленим перлама (Frenklin, 2015: 206). У периоду сецесије (1890–1910) мењају се модели, у тренду су модне линије које прате високе и витке фигуре, у облику слова S, са глокнастим рукавима. Тешко је било преко њих навући капуте, те су се почеле правити **кратке пелерине – кепови** са уздигнутом „медици“ крагном, украшене воланима, чипком и стакленим перлицама (Отић, 2022: 91–95). У Музеју Војводине чува се неколико репрезентативних примерака поменутих кепова, а на изложби је изложена пелерина, с краја 19. века (инв. бр. 1270) од црне сатен свиле, која је украшена црним перлицама у облику рибље крљушти.

Милкица Поповић

Пелерина – кеп
Око 1890. године
Саре
Around 1890
И 1270



Стари начин облачења напуштен је, а почетак Првог светског рата убрзао је кретање ка слободнијој одећи. Једноставност, а посебно идеја „мање је више“ управљала је развојем моде у раном 20. веку. Након Првог светског рата појавили су се нови трендови и креатори, који су прихватили дух „новог времена“ и уобличили нови стил у женском одевању. Двадесетих година нови трендови заступали су младост, моду и забаву (Frenklin, 2015: 222). Највећа промена била је постепено откривање доњег дела женских ногу, а линија струка се спустила око кукова, чиме се добила нова силуета (Исто: 240). Нова мода у потпуности је уобличена до 1923. године радикално изменивши изглед и идеал женске лепоте. Узор је постала млада самосвесна и активна жена, а у вечерњим приликама, у поређењу са претходном епохом, незамисливо откривеног деколтее, рамена, леђа, руку и ногу (Поповић, 2007: 320). Вечерња тоалета, израђена је од скупочених тканина, извезена у потпуности ситним перлицама (Ристовић, 2007: 329). Током бурних двадесетих година женска одећа постала је опуштенија и много једноставнија са циљем да буде лежерна и пријатна за ношење. Вечерња хаљина од перли, коју је у периоду између 1925. и 1928. дизајнирала лондонска компанија *Revil i Rositer*, има сва обележја флаперске хаљине и представља бум који почињу да следе све земље Европе (Frenklin, 2015: 258).

Вечерње хаљине са перлицама, шљокицама и ресама, дужине до колена, упркос краткој владавини, главни су одевни предмети овог периода (Исто: 256). Склоност према плесу је одређивала изглед вечерњих хаљина. Чарлстон постаје центар играчке грознице и захтева хаљине ниског струка које олакшавају кретање. То је утицало и на њихово украшавање стакленим перлицама које су пришиване на танке материјале попут свиле, чипке, тила, крепа, муслина и жоржета, а померале и њихале у ритму чарлстона и блек ботома. Магична комбинација танких и прозрачних материјала са извезеним блиставим стакленим перлама одевне предмете чине уметничким делима. Неколико година је све светлuczало (Frenklin, 2015: 256). Читаве хаљине биле су прекривене ситним перлицама од стакла које су давале гламурозан и модеран изглед и током покрета у игри и плесу.

Популарне су биле танке, прозрачне, флуидне тканине, са дубоким V-изрезом и спуштеним струком. Ове хаљине, које се облаче преко главе, потпуно су равне од рамена на доле. Пажњу привлаче стаклене перле које су пришивене у одређеним флоралним или геометријским мотивима, које стварају спектакуларан приказ на подијуму за игру (Исто: 258). Хаљине сачињене од магичне комбинације свиле и блиставих стаклених перли био је део гламура који је одушевљавао и фасцинирао у веселим двадесетим годинама. Музеј Војводине у својим збиркама чува пет оваквих хаљина, а за ову прилику су изложена два репрезентативна примерка. У питању је плесна „чарлстон“ хаљина (инв. бр. 1587) од црног тила, богато украшена црним перлама различитих величина. Један део перли је нашивен на тил, а други део виси у низовима. Најбогатије је украшена на предњем делу, где су од перли образовани флорални мотиви, а завршни доњи део хаљине је у облику реса од перлица. Из овог периода је и друга свечана хаљина од беж муслина проткана стакленим, позлаћеним перлицама (инв. бр. 1587).

Популарност стаклених перли огледала се у декорацији не само одевних предмета него и многих модних аксесоара – додатака одевним комбинацијама (Отић, 2022: 205) попут накита, сатова, новчаника, торбица, ципела, крагни, шалева, рукавица, апликација и других детаља. Историја **ташне** сеже у дубоку прошлост, али онаква какву познајемо данас, настала је у 19. веку. У почетку је била привилегија само имућних жена, ношена у посебним приликама, а касније је постала украс и део аксесоара сваке даме (Отић, 2022: 165). Када је торба изашла из интимне у јавну сферу морала је добити и модни облик. Развијала се од мањих до већих, различитих модела и представљала је мало складиште неопходних ствари: пудера, лепезе, парфема и визит-карти. Крајем 19. века и у првим деценијама 20. века, на простору данашње Војводине биле су популарне ташнице са учкурком, врећастог облика од перлица и веза. Музеј Војводине чува неколико торбица овог модела попут ташне која је нашла место на изложби, од црних перли са

Чарлстон хаљина
1925–1926. године
Charleston Dress
1925–1926
И 1587

Свечана хаљина
Око 1920. године
Ceremonial Dress
Around 1920
И 1260



ресам и кићанком (инв. бр. 2353). Двадесетих година почеле су се израђивати ташне намењене модерној жени и оне постају обавезан модни детаљ. Из овог периода потичу ташне које су целом површином украшене стакленим перлицама са металним оквиром око отвора, копчом и дебљим ланчићем. Стаклене перлице заузимају главно место у начину украшавања. Највећи број међу њима представља занатски или ручни рад. Неколико таквих ташни се чува у Музеју Војводине, а на изложби је изложена ташна са флоралним мотивом (инв. бр. 2398). **Новчаници** заузимају посебну групу музејских предмета које се чувају у музеју, а посетиоци имају прилику да виде следеће примерке: новчаник у облику кесе за новац с краја 19. века, од стаклених перли (инв. бр. 4155) и кожне новчанике украшене разнобојним перлама, флоралних мотива (инв. бр. 3073 и 3974). Грађанска обућа је посебна и бројна група предмета у Музеју Војводине, а на изложби су изложене **балске ципелице**, које потичу из последњих деценија 20. века, израђене од златне коже и украшене златним перлицама (инв.бр. 2352). У модни аксесоар убрајају се и модни додаци, високе естетске вредности, од којих су поједини нашли значајно место на изложби: украсне апликације (инв. бр. 5910), држач за цвеће (инв. бр. 4020), лорњони (инв. бр 4026 и 4024) и позоришни двоглед (инв. бр. 2397).



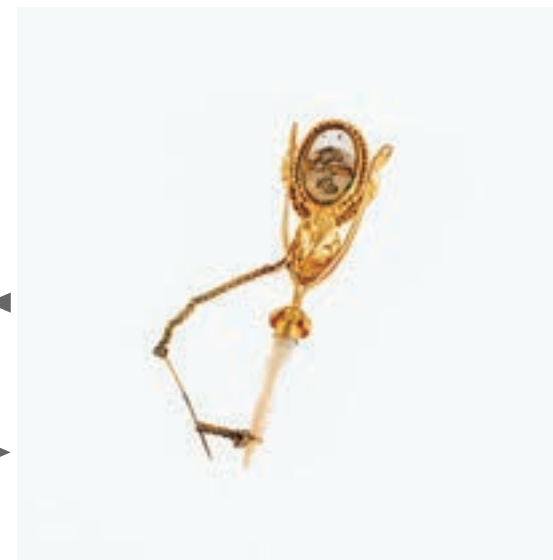
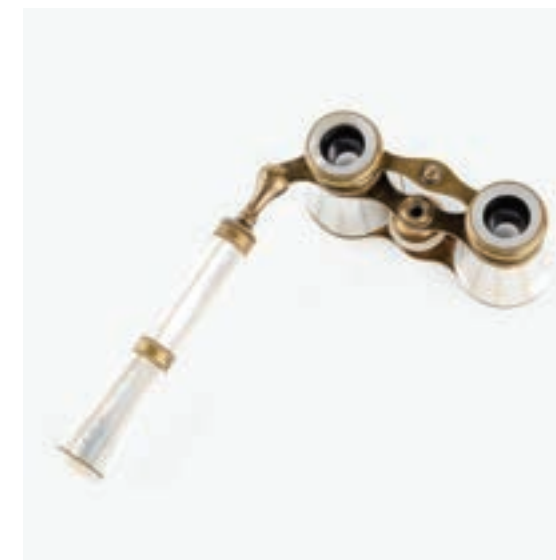
◀ Свечана женска торбица
Почетак 20. века
Festive Women's Purse
The beginning of the 20th century
И 2398

▶ Женски новчаник
Крај 19. века
Women's Wallet
The end of the 19th century

Лорњон
Крај 19. века
Lornion
The end of the 19th century

Позоришни двоглед
Крај 19. века
Theater Binoculars
The end of the 19th century

Стаклене перле су од давнина у функцији декорације, а двадесете године су златно доба стаклених перли у двадесетом веку. У европском начину одевања грађанске класе оне заузимају главно место у декоративном начину украшавања модних креација од одевних предмета до аксесоара. Ови примерци одишу гламуром и луксузом, а карактерише их креативност и оригиналност дизајнера, занатлија и везиља као и лепота израде. Стварајући нов идентитет жене модни дизајнери су приказали свој однос према уметности и епохи у којој су стварали.



Држач за цвеће
Крај 19. века
Flower Holder
The end of the 19th century

▶ Лорњон
Крај 19. века
Lornion
The end of the 19th century

Glass on Clothing Items and Accessories

Milkica Popović

As a part of visual culture, fashion in these regions in the 19th and early 20th centuries was an important means of civic self-presentation, but also a representation of social and political aspirations. Throughout history, the way of dressing has depended on the political, economic and cultural conditions in which it was created. Clothing is a mirror of the era to which it belongs. From the 70s of the 19th century, the civil society in the area of today's Vojvodina adopted the same clothing practices as other Western nations. The centres of fashion events – Paris and London launched new fashion trends that reached our region via Vienna and Pest.

In the period of Historicism in the history of fashion, there is a fusion of several historical styles. Until then, daring combinations were used: glossy and matte fabrics, frills and lace, bows and beads. From the Art Nouveau period come short cloaks – capes with a raised “Medici” collar, decorated with frills, lace and glass beads. In the 1920s, new trends represented youth, fashion and entertainment. The role model became a young self-conscious and active woman, who in the evenings, compared to the previous era, unimaginably exposed cleavage, shoulders, back, arms and legs. Evening dresses were made of expensive fabrics, embroidered entirely with tiny beads.

The popularity of glass beads was reflected in the decoration of not only clothing but also many other fashion accessories – additions to clothing combinations, such as details.

Glass beads have been in the function of decoration since ancient times, and the twenties are the golden age of glass beads in the 20th century. According to the way members of the middle class were dressed, the beads were among the main means of decorating clothes and accessories. Thanks to the beads, the clothing items exude glamour and luxury and were characterized by the creativity and originality of the designers, artisans and embroiderers. By creating a new identity for women, fashion designers showed their relationship to art and the era in which they created.

Балске ципелице
Последње деценије 19.
века
Ball Shoes
The last decades of the
19th century
И 2352



Украсти од стакла на народним ношњама

Катарина
Радисављевић

Индустријски напредак у области производње текстила и украса за одећу увек је својим материјално приступачним производима утицао на промене у свечаним сеоским ношњама. Ова констатација у великој мери важи за подручје данашње Војводине, која је до 1918. године била део јужне Угарске у оквиру Аустроугарске монархије. Развојем текстилне индустрије у свечане ношње Војводине улазе нови, скупочени материјали као што су брокат, плиш, свила итд. У истом контексту можемо посматрати и употребу производа од стаклене пасте и стакла који улазе у украсни репертоар за одећу и накит у другој половини 19. века. Украсти од стакла у сеоској свечаној одећи су дугмад од стакла, украсни каменчићи од стаклене пасте и различите врсте перли. Оваква врста украса на одећи била је доступна углавном богатијем слоју сељака, који су употребом индустријске робе истицали свој друштвени положај.

Током 18. и 19. века у Европи су најзначајнији центри за израду стаклених украса и додатака за одећу били острво Мурано код Венеције и Јаблонец у Чешком делу тадашње Аустроугарске монархије, те у неким центрима у Холандији и Белгији. Производња стаклених перли на северу Чешке је почела крајем 17. века по узору на венецијанске, односно мурано перле. То су биле породичне мануфактуре које су по наруџбини правиле перле за трговце који су их дистрибуирали. У граду Јаблонец и околним селима производња са већим или мањим успехом трајала је до половине 20. века (Nový, 2022: 191–192). Јаблонец с тога можемо сматрати оном дестинацијом са које су до наших села пристизали украсни производи од стакла. Најчешће су их доносили путујући трговци који су носили посебне дрвене кутије у којима се крио асортиман различитих производа, а најпре различитих врста перли у бунтовима¹ или готових огрлица.

¹ Бунт (од немачког *bunt* – разнобојан) је назив за колоритне перле нанизане на конач, У једном бунту је могло бити до 1200 перли.

Дугмад од стакла

Скуп и импресиван детаљ на свечаним ношњама Војводине крајем 19. века су били дугмићи од стакла. Углавном су њима украшавани горњи делови одеће – капутићи и прслуци од плиша или броката.

Стаклена дугмад у 19. веку су у почетку била црне боје и имитирала су тада веома цењен, али скуп, фосилни материјал познат као црни ћилибар или гагат (Nový, 2022: 197). У Јаблонцу је у првој половини 19. века већ била развијена масовна производња дугмади. Тамошњи мајстори су успели да осмисле калупе у које су утискивали стакло, а затим је дугмад обрађивана руком. Још један значајан изум је била техника утискивања дугмади у метални оков са окцем за пришивање дугмета (Nový, 2022:). Од 80-их година 19. века све је већа потражња за разнобојним дугмадима, што је појава која је везана за модне трендове тог периода, када се одећа шије од светлијих материјала. Ово нам омогућава датовање дугмади на одећи из 19. века.

Дугмад са премазом,
ручно осликана, са
утиснутим мотивима
Coated Glass Buttons,
Hand Painted, with
Engraved Motifs

Ручно осликана
стаклена дугмад
Hand Painted Glass
Buttons

Различите врсте
стаклених дугмади
који имитирају гагат
Various Types of Glass
Buttons Imitating Jet



Ситни украси од стаклене пасте

Имитације драгог и полудрагог камења, које су се изводиле од стакла, биле су доступне само највишим друштвеним слојевима. Блиставо камење је увек привлачило пажњу људи. На војвођанским ношњама ситне украсе од разнобојне стаклене пасте можемо повезати са још једном врстом луксузног украса, а то је златовез. Најрепрезентативнији пример ове комбинације је српски банатски златовез са краја 19. века.

Производња ситних стаклених украса у бојама природног драгог и полудрагог камења почела је у другој половини 17. века, када су венецијански стаклари изумели рецепт за производњу стаклене пасте. Чешки мајстори су успели да развију сопствену производњу и убрзају ју је употребом калупа. Утискивање стаклене пасте у калуп је омогућило масовнију производњу и приступ ширем тржишту. Као врхунац производње украса од стакла можемо узети Сваровски. Наиме, Данијел Сваровски је 1892. године изумео електричну машину за израду кристала, те је свој посао из Јаблонца пребацио у Тирол где му је био омогућен приступ електричној струји (Francis, 1994: 75–76).



◀ Машна за мушку кошуљу – поша
Нови Сад, Срби, око 1900.
Bow for Men's Shirt – Poša
Novi Sad, Serbs, around 1900
E 10537

▶ Ручна торбица направљена од женске капе – ћуле
Средњи Банат, Срби, око 1900.
Handbag Made from Women's Cap – Ćula
Middle Banat, Serbs, around 1900
E 9507

Стаклене перле

Постоје различите врсте стаклених перли, али оне на које најпре помислимо су минијатурне перле од разнобојног стакла. Најпознатије перлице су тзв. рокај (фр. *Rocaille*) перлице које су ваљкастог облика, а ако се мало више загледамо у њих, видимо да их има најразличитијих облика. У ношњама Војводине присутне су од прве половине 20. века. У то време су у румунским свечаним ношњама за девојке и младе жене биле популарне уске огрлице од перлица и појасеве од плиша на којима је такође вез перлама. Интересантне су плетене манџетне са перлицама које су биле део свечане ношње жена и мушкараца. У Војводини су их с почетка 20. века носили Шокци, Словаци и Румуни.³ Након Првог светског рата, па до касно у 20. век, наилазимо на перлице као украс на капицама Словкиња и Русинки.

Технологија производње стакла први пут је развијена 2500 година п. н. е. на Блиском истоку, а перле су биле међу првим предметима који су израђивани од стакла (Carter et al., 2022: 37). Од друге половине 19. века перле се производе за масовно тржиште.⁴ Индустрија перли у Јаблонцу у великој мери је допринела омасовљавању производње различитим технолошким открићима (Nový, 2022: 194).

▶ Постоји више технолошких поступака за производњу перли. Као основна сировина се користе стаклене цеви или штапови. Перле могу бити мотане, пресоване у калупу, дуване, сечене изнад лампе или вучене (Ross, 1989: 91–92).

(доле лево) Огрлица
Алибунар, Банат,
Румуни, око 1930.
Necklace
Alibunar, Banat, Romanians, around 1930
E 2559

(у средини) Огрлица
Владимировац, Банат,
Румуни, 1940.
Necklace
Vladimirovac, Banat, Romanians, 1940
E 2312

(горе десно) Огрлица
Владимировац, Банат,
Румуни, 1940.
Necklace
Vladimirovac, Banat, Romanians, 1940
E 3471

▶ Украсне манџетне – запонци
Уздин, Банат, Румуни,
1920.
Decorative Cufflinks
Uzdin, Banat, Romanians, 1920
E 1751



³ С обзиром на то да су овакве манџетне биле део ношњи у читавом ареалу тадашње Угарске, можемо претпоставити да су оне биле део трговачке понуде и да су биле производ кућне индустрије

⁴ У епоси колонијализма, европске перлице постале су нека врста новца, јер су служиле трговцима као монета у размени добара са локалним становништвом. Можда највећи и свима познат утицај на украшавање одеће имале су перлице на одевање Северноамеричких Индијанаца.

Посребрене перле од вученог стакла

Перле од вученог стакла које су техником иридизације добијале сребрни премаз су имале велику популарност у сеоским женским свечаним ношњама са почетка 20. века. Ове перле су ношене у нискама око врата или су биле део украса на невестинским венцима и капама младих жена. Украсе од посребрених стаклених перли налазимо на невестинским оглављима Румунки, Шокица и Словакиња. Може се претпоставити да су ове перле биле популарне као украси у невестинском венцу због своје способности да одражавају слику као у огледалу. Наиме, огледалца су веома рано постала значајна заштита – апотропеј, од злих погледа који би могли да утичу на младе и осетљиве чланове заједнице, као што су млада и младожења.

Масовна производња стаклених перли од вученог стакла се развила између 1874. и 1878. године у Јаблонецу. У овом периоду конструисана је калуп машина из које је излазио већи број стаклених перли. Уз овај изум важан је и процес иридизације, помоћу којег су перле, али и дугмићи, добијали метални, најчешће сребрни премаз са унутрашње стране, мада су присутне и друге боје (Nový, 2022: 198). Технологија израде вучењем стакла је примењивана на новогодишње украсе које сви познајемо из детињства.



Огрлица (ђердан)
Бачки Петровац,
Словаки, почетак 20.
века

Necklace
Bački Petrovac, Slovaks,
beginning of the 20th
century
E 10588 a

Glass Decorations on Folk Costumes

Katarina Radisavljević

Industrial progress in the field of textile production and clothing decorations has always influenced changes in festive village folk costumes with its materially affordable products. To a large extent, this statement was valid for the area of today's Vojvodina, which until 1918 was part of southern Hungary within the Austro-Hungarian monarchy. With the development of the textile industry, new, expensive materials such as brocade, plush, silk, etc. entered the festive folk costumes of Vojvodina. In the same context, we can observe the use of glass paste and glass products that entered the decorative repertoire for clothing and jewellery in the second half of the 19th century. Glass decorations in festive village folk costumes are buttons, decorative stones made of glass paste and different types of beads. This type of decoration on clothing was available mainly to the richer class of peasants, who emphasized their social position by using industrial goods.

Glass buttons were an expensive and impressive detail on the festive folk costumes of Vojvodina at the end of the 19th century. They were mostly sewn on the upper parts of clothing – coats and vests made of plush or brocade.



Мушки појас
Војводинци, Банат,
Румуни, прва половина
20. века

Men's Belt
Vojvodinci, Banat, Ro-
manians, first half of the
20th century
E 8330

Decorative stones were created out of the need for imitation of precious and semi-precious stones that were available only to the highest social classes. Sparkling stones have always attracted people's attention. On the costumes from Vojvodina, we can connect decorative stones made of multi-coloured glass paste with another type of luxurious decoration, namely goldwork. The most representative example of the combination of goldwork and glass stones was the Serbian Banat goldwork from the end of the 19th century.

Beads are the most famous and the oldest glass decoration for clothing. They have been present in the folk costumes of Vojvodina since the first half of the 20th century. At that time, bead necklaces (so called chokers) and plush belts with bead embroidery were popular in Romanian festive folk costumes for girls and young women. The knitted cuffs with beads that were part of the festive folk costume of women and men are also very interesting. In Vojvodina, at the beginning of the 20th century, they were worn by Šokci, Slovaks and Romanians. After the First World War, until the late 20th century, we come across beads as decoration on the caps of Slovak and Ruthenian women.

Beads made of drawn glass, which were covered with a silver coating using the iridization technique, were very popular in rural women's festive costumes at the beginning of the 20th century. They were worn in the necklaces or were part of the decorations on bridal wreaths and caps of young women. Decorations made of silver-coated glass beads are found on bridal headdresses of Romanian, Šokci and Slovak women. It can be assumed that these beads were popular as decorations in bridal wreaths because of their ability to reflect an image as if in a mirror. Namely, mirrors very early became a kind of important protection – with their apotropaic qualities which could defend from evil looks that could affect young and sensitive members of the community, such as the bride and groom.

Мушки прслук
Чуруг, Бачка, Срби,
1880.
Male Vest
Čurug, Bačka, Serbs,
1880
E 5879



Огледала
Mirrors



Оловна огледала

Тијана Станковић
Пештерац

Огледало је предмет са вишеструким значењем и богатом симболиком у свим цивилизацијама. Стара германска реч за огледало означава предмет који задржава сенку, а пошто је сенка изједначена са душом, верује се да је оно одраз душе. Тему о души као огледалу помињу још Платон и Плотин. Представе огледала пронађене су на многим рељефима, зидним сликама и мозаицима из римског доба и повезане су са божанствима – Венером, Купидоном или Хермафродитом, бивајући симбол лепоте и женствености; такође су и предмет свакодневне употребе (Milovanović, 2016: 13). У писаним изворима класичног периода огледала су предмети дивинације и магијских ритуала – у храму Деметре у Патрасу будућност је прорицана потапањем огледала у воду или је у процесима ношено испред култне статуе богиње Изиде (Јовановић, 2000: 18). Огледало је често асоцијација на таштину и мит о Нарцису, који се, кажњен због охолости, заљубљује у сопствени одраз у реци и за казну умире.

Иако писани и материјални извори сведоче да су огледала коришћена и у најстаријим цивилизацијама, и као употребни и као предмети култа, магије и обичаја, није познато када су тачно настала. Зна се да су прва била направљена од рефлективних материјала као што су опсидијан, пирит, горски кристал, а касније и од метала – бронзе, бакра, калаја, олова, сребра, злата, те електрума (природне легуре сребра и злата). Око 3. миленијума п. н. е. настала су египатска огледала. Потом су ову традицију наставила микенска, грчка и етрурска огледала, која су уметничком смислу достигла велики домет (Спасић, 1996: 29). У римско време, огледала имају исти облик као она која су им претходила, међутим по уметничком значају немају нарочиту вредност. Римљани их израђују од бронзе, олова, сребра или комбиновањем ових материјала. У науци се дуго расправљало да ли су људи антике уопште знали за стаклена огледала, али су писани докази потврдили њихово постојање. Резултати хемијских анализа потом су открили и технологију производње (Спасић, 1996: 30). Ради добијања рефлектујуће површине на стакленим огледалима, Римљани су користили две методе: листиће калаја, сребра и злата које су помоћу лака аплицирали на стакло. Из зида бочице од дуваног стакла исецана је мала калота кружног или полигоналног облика, а потом се преко конкавне површине уливао слој растопљеног олова или је лепљена танка оловна фолија. За лепљење је употребљаван некакав балзам који се током времена

хемијском реакцијом претварао у смолу, при чему је олово претварано у оксид олова – минијум (Спасић, 1996: 40).

У склопу Античке збирке Музеја Војводине налази се 71 примерак оловних огледала из римског периода. Ови предмети углавном потичу са неколико локалитета из села Хртковци (Даутова Рушевљан, 2006).

Још увек се не може са сигурношћу утврдити њихова намена. Највећи број их је пронађен у гробовима, знатно мањи број у објектима приватног и јавног карактера – утврђењима, вилама, амфитеатрима, али је највише оних која су случајно пронађена и изван археолошког контекста, што отежава интерпретацију. Замашном колекцијом могу се похвалити Мађарски национални музеј у Будимпешти (720),

Оловно огледало ◀
Гомолава, римско доба,
почетак 3. века
Lead Mirror
Gomolava, Roman era,
The beginning of the 3rd
century
G 235



Оловно огледало ▶
Гомолава, римско доба,
почетак 3. века
Lead Mirror
Gomolava, Roman era,
The beginning of the 3rd
century
G 236



Оловно огледало ◀
Гомолава, римско доба,
почетак 3. века
Lead Mirror
Gomolava, Roman era,
The beginning of the 3rd
century
G 14



Оловно огледало ▶
Гомолава, римско доба,
почетак 3. века
Lead Mirror
Gomolava, Roman era,
The beginning of the 3rd
century
G 467



Народни музеј Пожаревац (130) и Музеј Војводине (71). С обзиром на поменућу дистрибуцију, могуће је да су римске провинције имале сопствене радионице за њихову производњу (Milovanović, 2016: 12). Радионице су вероватно прихватале један облик са утврђеним или приближним димензијама, али је могуће и да се радило о путујућим мајсторима (плумбаријусима).

Иако релативно малих димензија (висине између 6 и 9 цм, и обима оквира између 3 и 7,5 цм), ова огледала раскошно су украшена геометријским, флоралним и ретко фигуралним орнаментима, који често имају симболичко значење. Мотив лозе на оквирима оловних огледала појављује се крајем 2. и траје све до 4. века и представља симбол живота, рађања, другог света и бесмртности, док зимзелено дрво симболише стабло живота и у грчко-римској митологији везује се за хтонска божанства. Лоза је чест мотив на надгробним споменицима, па и на сликарству у касноантичким гробницама (Косановић, 2014). Симболика круга садржи у себи кретање између земаљског и трансценденталног, док је у хришћанству то симбол вечности. Са друге стране, она симболише циклус рађања, обнављања и соларни је симбол. Спирала је космички симбол који представља путовање душе после смрти до коначног циља, плетеница веза између два света, а птица је посредник и гласник богова, симбол душе и светог духа.

Оловна огледала су пљосната и састоје се од кружног оквира у који је уметнуто минијатурно стакло, у већини случајева неочувано, као и правоугане вертикалне дршке. Прављена су изливањем у дводелном калупу. Сама форма огледала – у облику диска са дршком у облику гранчице, као и декоративни мотиви садрже једно дубље значење, осим оног естетског (Спасић, 1996: 43).

Једноставна и јефтина производња разлог је њихове замашне дистрибуције у античком периоду. Специфичности олова, као што су боја, тежина и отровне карактеристике давале су овим предметима изван магички или култни статус. Само олово има сложену симболику и представља тежину и неокрњиву



◀ Оловно огледало
Гомолава, римско доба,
почетак 3. века
Lead Mirror
Gomolava, Roman era,
The beginning of the 3rd
century
AA 721

◀ Оловно огледало
Гомолава, римско доба,
почетак 3. века
Lead Mirror
Gomolava, Roman era,
The beginning of the 3rd
century
G 103

▶ Оловно огледало
Гомолава, римско доба,
почетак 3. века
Lead Mirror
Gomolava, Roman era,
The beginning of the 3rd
century
G 113

▶ Оловно огледало
Гомолава, римско доба,
почетак 3. века
Lead Mirror
Gomolava, Roman era,
The beginning of the 3rd
century
G 234

индивидуалност. Традиционално се приписује богу Сатурну – симболизује материју која је прожета духовном снагом и могућност промене својства неког тела у својства других и својства материје у својства духа (Chevalier, Gheerbrant, 1987: 453). Тако су у римско време оловне таблице са клетвама, иконе Подунавског коњаника, фигурине божанстава и минијатурни рамови огледала сасвим сигурно имали култни карактер (Миловановић, 2008: 5–8; Milovanović, 2016: 11).

У науци постоје различита мишљења на тему примена оловних огледала. Неки аутори сматрају да су огледала правоугаоног облика могла бити причвршћена за унутрашње стране поклопаца кутија за медицинске или козметичке предмете или су ношена у кожним футролама (Крунић, 2000: 11). Други пак сматрају да се радило о врсти сувенира или фетишу у култу и ритуалу. С обзиром на то да су у неким случајевима пронађени у светилиштима посвећеним женским божанствима, тумаче се и као вотивни (заветни) дарови (Kouzov, 2002, 97; Barrata, 2009a, 67–74; Bózsza, 2012, 39; Milovanović, 2016: 11). Заветни дарови представљају израз захвалности божанству за добијену помоћ и потребни су како би се добила благонаклоност богова. Вотивни предмет је симбол размене између смртника и божанства. Минијатурне димензије стаклене површине – обично не веће од два центиметра у пречнику, те ломљивост олова као материјала, смањују могућност њихове практичне примене. Можда се ради о врсти амулета које је у почетку користила војска из источних провинција, а касније их прихватило локално становништво, нарочито у 3. и 4. веку (Даутова Рушевљан, 2006: 340). Натписи који се на њима појављују углавном су у вези са добром срећом, еротским или љубавним порукама или садрже посвете богињама или женама уопште, што заправо упућује на заштитни (апотропејски) карактер (Milovanović, 2016: 11).

Присуство огледала у гробовима може бити у вези са њиховим својством да рефлектују сунчеву светлост, тако представљајући материјализацију Сола, који осветљава пут умрлог у други свет. Друго тумачење је у вези са веровањем да огледало задржава рефлексију људске душе. Како би се душа ослободила и одвојила од материјалних остатака, огледало служи да сачува лик, односно душу покојника. Чињеница да је огледало Венерин атрибут је такође значајна: у погребном култу Венус Фунерариа обезбеђује повратак прерано умрлог (Јовановић, 2000: 18).

Прикази огледала очигледно се могу повезати са погребним култом и можда имају улогу медијатора између два света (Milovanović, 2016: 13).

Lead Mirrors

A mirror is an object with multiple meanings and rich symbolism in all civilizations. The old Germanic word for mirror means an object that holds a shadow, and since the shadow is equated with the soul, it is believed to be a reflection of the soul. Representations of mirrors were found on many reliefs, wall paintings and mosaics from the Roman era and are associated with deities – Venus, Cupid or Hermaphrodite, being a symbol of beauty and femininity; they are also objects of everyday use.

It is known that the first mirrors were made of reflective materials such as obsidian, pyrite, rock crystal, and later also of different metals – bronze, copper, tin, lead, silver, gold, and electrum. In Roman times, mirrors used to have the same shape as those that preceded them, however, in terms of artistic significance, they have no particular value. The Romans used to make them from bronze, lead, silver or a combination of these materials. Scholars have long debated whether the people of ancient times even knew about glass mirrors, but written evidence confirmed their existence.

As part of the Antique Collection of the Museum of Vojvodina, there are 71 examples of lead mirrors from the Roman period, which mostly come from the village of Hrtkovci. They are flat and consist of a circular frame, in which a miniature glass is inserted, in most cases not preserved, as well as rectangular vertical handles. Although relatively small in size (height between 6 and 9 cm, and frame circumference between 3 and 7.5 cm), these mirrors are lavishly decorated with geometric, floral and rarely figural ornaments, which often have a symbolic meaning. The very form of the mirror – a disc with a branch-shaped handle and decorative motifs contain a deeper meaning, apart from the aesthetic one.

It is still not possible to determine their purpose with certainty. The largest number of them was found in graves, significantly smaller number in private and public buildings – fortifications, villas, and amphitheatres, but most of them were found accidentally and outside the archaeological context, which makes interpretation difficult. Some authors believe they could have been attached to the inner sides of the lids of boxes for medical or cosmetic items, others that it was a kind of souvenir or fetish in cults and rituals. Considering that in some cases they were found in sanctuaries dedicated to female deities, they are also interpreted as votive (dedicated) gifts, which are an expression of gratitude to the deity for the help received.

Tijana Stanković
Pešterac

Оловно огледало ◀
Гомолава, римско доба,
почетак 3. века
Lead Mirror
Gomolava, Roman era,
The beginning of the 3rd
century
G 35



Оловно огледало ▶
Гомолава, римско доба,
почетак 3. века
Lead Mirror
Gomolava, Roman era,
The beginning of the 3rd
century
G 233



Огледало – употребни и декоративни предмет

Александра Стефанов

Историја огледала, као предмета свакодневне употребе, везана је за технологију обраде стакла и развој стакларства. Настанку огледала у савременом смислу претходила је дуга потрага за добијањем рефлектујуће површине, а на том путу човек је користио различите материјале и технике. Од углачавања камена (опсидијан, пирит, горски кристал и др.) и метала (бронза, бакар, олово, калај, гвожђе, челик, сребро, злато) до стакла, од кога су путем технике дувања у лулу, познате још у Египту, израђивана средњовековна сферна огледала – конвексна и конкавна (Јеврић-Лазаревић, 1982: 9–11).¹ Добијање рефлектујуће површине уметањем металних листића на полеђину стакла, у средњем веку замењено је амалгамисањем слојем живе, који ће крајем 19. века, због своје токсичности, заменити легура станиола и алуминијума (Вујаклија, 1992: 9).

У еволуцији развоја и технологији израде огледала, преломни тренутак представља откриће поступка металнизирања стакла до којег је дошло у Венецији у 15. веку, што је Млетачкој републици обезбедило примат у његовој производњи. Проналазак кристалинског (бистрог) стакла, као и успешно изведен поступак изливања топлог метала на полеђину стаклене плоче, била је љубоморно чувана тајна венецијанских стаклара смештених на острву Мурано. Постигнута јасна и прецизна рефлексија према природи представљала је настанак огледала у савременом смислу. Међутим, иако је добијена равна површина огледала, она су израђивана техником дувања стакла у калуп, што им је ограничавало величину. Након два века, у стакларској радионици у Паризу, откривена је нова техника изливања стаклене масе у калупе, што је омогућило израду већих огледала. Она ће први пут бити употребљена за облагање грандиозне Галерије огледала у палати Луја XIV у Версају, чиме Француска преузима монопол над производњом огледала (Јеврић-Лазаревић, 1982: 11; Вујаклија, 1992: 8–9).²

Комплексна и скупа израда, као и ризици приликом транспорта, учиниће огледало престижним и луксузним предметом и још дуго времена доступним

искључиво највишим слојевима друштва, владарима и припадницима племства. У широј употреби задржаће се мала, џепна и ручна огледала, поклањана у специјалним приликама и често симболичне намене. Будући да сам феномен огледала није везан искључиво за стакло као материјал, у многим културама и периодима историје приписавана су му магијска својства и различита посебна значења. Из његовог својства рефлексије стварности ишчитавани су многоструки симболички аспекти, дајући му посебну функцију и намену.³

Почетком производње огледала у ренесанси започиње и историја огледала као предмета свакодневне употребе, а његова утилитарна функција прожима се са улогом коју добија као декоративни предмет у ентеријеру. Уласком у



Подно огледало *псиha*
Хабзбуршка монархија,
око 1840.
Floor mirror *psyche*
Habsburg Monarchy,
around 1840
5925

¹ У то време била су карактеристична мала огледала. Носила су се о појасу, око врата или руке, или чувала у декоративним кутијама од метала, слоноваче или коже.

² Мануфактура коју је 1665. основао Жан-Батист Колбер (Jean Baptiste Colbert) преузима примат, а његова радионица прерашће у светски познату компанију Сен Гобе (Etablissement de St. Gobain) која и данас постоји.

³ Огледало је тумачено као „видљиви одраз душе“, „прозор у свет ирационалног“, у хришћанској иконографији сматрано је симболом врлине (разборитости), мане (блудности и таштине) и чистоте и непорочности Богородице, откривало је дуалност људске природе итд. Трагови таквог односа задржани су до данас у народним веровањима и сујеверју (Бадурин, 1985: 612; Chevalier i Gheerbrant 1987: 624–626, Бандић, 1991: 99–103).

масовнију производњу огледало постепено губи мистична својства и израђује се у различитим формама, делећи се према типу на: ручно, стоно, зидно, *тримо*, каминско, тоалетно, *психа* и огледало на расклапање (Јеврић-Лазаревић, 1982: 12–15). Трагови симболичких значења задржаће се у иконографији декоративних мотива на његовом раму (Вујаклија: 1992: 9).

На простору данашње Војводине огледала су присутна од 18. века. Под утицајем просветитељских идеја долази до промене односа према телесности, мењају се хигијенске навике, а све већа пажња се посвећује здрављу и бризи о телу (Тимотијевић, 2006: 232–233). Уобличавање нове свести о телу и телесности, посредно утиче и на употребу огледала, које постаје све присутније у свакодневном животу појединца. Она се помињу у породичним инвентарима, судским актима, а трговине их нуде у већим количинама (Јеврић-Лазаревић, 1982: 15).⁴ На основу ретких извора, закључује се да је огледало већ у 18. веку део личног тоалетног прибора и хигијене и обавезан предмет у спаваћим собама, становима за издавање, а помиње се и у инвентарима свештеника, као и домовима за ђаке. Употреба огледала постаје чест симбол демократизације друштва и указује на измењени однос личности према себи (Тимотијевић, 2006: 498).

Огледала су представљала и статусни симбол, посебно она већих димензија у позлаћеним дрворезбареним рамовима, која су стајала на зидовима репрезентативних просторија. Претпоставља се да су декоративни оквири огледала за имућнију клијентелу првобитно могли бити израђивани у дрворезбарским радионицама које су деловале у многим градовима у Војводини у 17. и 18. веку (Јеврић-Лазаревић, 1982: 16).

Као симбол раскоши и луксуза огледало у 19. веку добија почасно место у салону, који поред трпезарије и спаваће собе, у новој структури дома, представља централно место самопрезентације грађанске породице. По узору на европске трендове и актуелне уметничке стилове, салони се опремају салонским гарнитурама, витринама у којима се чувају и излажу породичне драгоцености и огледалима, појединачним или у саставу гарнитура (Лазич, 2010: 28).

Потребе за огледалом новоформираног грађанства у 19. веку подмириваће се набавком, делом из увоза, а делом из домаћих радионица за израду намештаја које копирају стране узорне. Најпознатије мануфактуре намештаја у Новом Саду, попут Менратове (од 1845) и Дусингове (од 1860), оглашавале су се у локалним листовима и препоручивале намештај за „свечане дарове, собне украсе – декорације и огледала“ (Лазич, 2010: 31; Јеврић-Лазаревић, 1982: 17). Ове две мануфактуре ће развити обимну и разгранату производњу током друге половине 19. века и почетком 20. века, прилагођавајући дизајн својих производа новим стилским захтевима и

укусу грађанства. Огледала за свакодневну употребу – „разне сорте“ – могла су се купити и поручити путем каталога у бројним трговинама за покућство која су нудила и луксузне предмете из увоза, попут трговине Фрање Мудроха у Новом Саду (Јеврић-Лазаревић, 1982: 17; Лазич, 2010: 31).

Као репрезентативном предмету грађанског ентеријера, огледалу и његовом оквиру придавана је посебна пажња, те декорација рама прати опште токове историјско-уметничких и стилских праваца (бидермајер, амбир, историцизми, сецесија, ар деко), сврставајући га у домен примењене уметности. Огледало тиме постаје предмет интересовања музејских стручњака, не само због својих типолошко-морфолошких и естетских квалитета, већ и као носилац информација о статусу и укусу имућних породица и истакнутих личности.

У Збирци примењене уметности Музеја Војводине чува се 19 огледала, међу којима су заступљени готово сви типови огледала према облику и функцији, а чак су три припадала познатој велепоседничкој породици Дунђерски. Међу репрезентативније примерке спадају и бидермајер огледало *психа*, високо огледало са постољем (*тримо*), део салонске гарнитуре у стилу другог ампира, која је припадала Миши Димитријевићу, новинару и политичару, дамски тоалетни сточић (*Frisiartish*) у стилу другог рококоа и зидно алт-дојч огледало, широко распрострањени тип историцистичког рама, полумашинске-полуручне израде присутно по многим домовима градских и сеоских средина Војводине.

⁴ У инвентару иришког трговца Паунка Јанковића наведена је већа количина огледала на продају.

Mirror – Usable and Decorative Object

Aleksandra Stefanov

The history of the mirror, as an object of daily use, is related to the technology of glass processing and the development of glassmaking. The appearance of mirrors in the modern sense was preceded by a long search for a reflective surface, and on that path, man used different materials and techniques. The turning point was the metallization of crystalline (clear) glass, which was achieved by the Murano workshops in the 15th century, which ensured Venice primacy in its production, which would be taken over by France in the 17th century. The achieved clear and precise reflection towards nature represented the creation of a mirror in the modern sense. The complex and expensive construction, as well as the risks during transportation, will make the mirror a prestigious and luxurious object and for a long time available exclusively to the highest layers of society, rulers and members of the nobility.

With the beginning of the production of mirrors in the Renaissance, the history of the mirror as an object of daily use begins, and its useful function is interwoven with the role it takes on as a decorative object in the interior.

On the territory of today's Vojvodina, mirrors have been present since the 18th century. Under the influence of Enlightenment ideas, there was a change in the attitude towards physicality, hygiene habits were modified and increasing attention was paid to health and body care, which indirectly affected the use of mirrors, which started becoming more and more present in the daily life of an individual.



Пудријера са
огледалом
Coty Париз, почетак 20.
века
Powder Box with Mirror
Coty Paris, the begin-
ning of the 20th century
И 5105

103

Дамски тоалетни
сточић – *Frisiertisch*
Хабзбуршка монархија,
1860.
**Women's Dressing
Table – *Frisiertisch***
Habsburg Monarchy,
around 1840
Ч 60



102

The mirror was also a status symbol, and since the 19th century, it has been given a place of honour in the salon, which is the central place of self-presentation of the middle class family. Need for the mirrors will be met partly from imports, and partly from domestic workshops for making furniture that copy foreign models. Mirrors for everyday use could be purchased and ordered through catalogues at numerous household items stores.

As a representative object of the civic interior, special attention was paid to the mirror, and the decoration of the frame follows the general trends of historical-artistic and stylistic directions, classifying it in the domain of applied art. The mirror thus becomes an object of interest for museum experts, not only because of its typological-morphological and aesthetic qualities but also as a carrier of information about the status and taste of wealthy families and prominent personalities. In the Collection of Applied Arts, 19 mirrors are preserved, which represent almost all types of mirrors according to shape and function, and even three belonged to the well-known landowner Dunderski family.



*Стакло у приватним / јавним
просторима
Glass in Private / Public Spaces*



Стакло у колекцији прибора за осветљење

Богдан Шекарић

Колекцију прибора за осветљење у Етнолошкој збирци Музеја Војводине чини 160 предмета. Она својом разновршношћу, коју репрезентују различити типови жижака, чирака, свећњака, кандила, уљаних и петролејских лампи, осликава развој и употребу прибора за осветљење на селу. Најрепрезентативнији део ове колекције чини 60 стаклених петролејских лампи. Појавиле су се у другој половини 19. века, као део кућног осветљења богатијег грађанског слоја. Од краја 19. века постају део опреме за осветљење богатих сељачких кућа, да би током прве половине 20. века ушле у ширу употребу у већини сеоских кућа у Војводини.

Основни делови петролејске лампе су резервоар, фитиљ, метални механизам за извалачење фитиља, стаклени цилиндар и абажур. У периоду кад су петролејске лампе ушле у ширу употребу, дошло је и до технолошких иновација у производњи и украшавању предмета од стакла, што је омогућило њихово разноврсно украшавање различитим декоративним техникама. У збирци Музеја чувају се вредни примерци петролејских лампи, добијених дувањем стакла у металном калупу, са богато



◀ Лампа – „сељанчица“
Руменка, почетак 20. века
Lamp – “Seljančica”
Rumenka, the beginning of the 20th century
E 4206

▶ Лампа – „сељанчица“
Адашевци, крај 19. века
Lamp – “Seljančica”
Adaševci, the end of the 19th century
E 5010

¹ На наведеном податку, као и помоћи у атрибуцији лампи из колекције, захваљујем се колеги Дејану Воргићу, вишем кустосу, историчару уметности из Народног музеја Зрењанин.

украшеним површинама осликаним бојеним биљним орнаментима у комбинацији стилова сецесије и историцизма. У колекцији су највише заступљене лампе са резервоарима израђеним од бојеног белог млечног стакла, од којих су поједине украшене осликаним цветним орнаментима, најчешће лалама, изведеним пастелним бојама. О њиховој широкој употреби на селу говори и податак да се код колекционара за њих усталио израз „сељанчице“.¹

Масовна фабричка производња лампи сведочи о посебном асортиману робе намењене селу, чија форма и начин украшавања прате укус традиционалних сеоских заједница (тзв. уметност за село), подражавајући при томе упрошћене форме владајућих историјско-уметничких стилова. Осликане лампе постале су на селу високо цењени део имовине, о чему сведочи податак да су оне репрезентативније паљене само у свечаним приликама. Занимљив је податак да се у колекцији чувају и лепо примерци украшених лампи које су биле вредан свадбени поклон на венчању.²

Потреба за петролејским лампама, као све траженијом робом на територији данашње Војводине, задовољавана је увозом из великих фабрика стакла у Аустроугарској. Међу њима најпознатије су фабрике Соломона Рајха (Solomon Reich & Co.), Рудолфа и Фридрих Дитмара (Lampen Fabrik Gebrüder Ditmar) и Густава и Фердинанда Бринера (Gebrüder Brünnler) из Беча.

Један део заменских делова за лампе, попут стаклених цилиндара који су се често страдали током употребе, набављан је из мањих домаћих стакларских радионица, попут оне у Земуну које је више генерација држала породица Вогел.

Током Првог светског рата петролејске лампе се мање користе због недостатка петролеја, па их у кућама замењују уљане лампе и свеће. Стварањем нових граница после Првог светског рата у Европи бивају нарушени постојећи трговачки правци кретања робе и добара. Потребне за петролејским лампама у Краљевини СХС у овом периоду бивају задовољене радом домаће индустрије. Међу њима најпознатији је фабрика „Сједињених творница стакла д.д.“ браће Абел, која је настала спајањем у један конзорцијум свих већих фабрика стакла на територији Југославије (Параћин, Храстник, Стража, Загорје, Рогашка Слатина, Дарувар и Сисак). Неколико мањих лампи са дршком једноставно украшених цик-цак рељефним мотивима на обојеном непрочишћеном стаклу у колекцији Музеја рад је „Сједињене творнице стакла“ из прве половине 20. века.



Лампа
Шајкаш, око 1896.
Lamp
Šajkaš, around 1896
E 4088

² Петролејска лампа Ане Маглоцки из Падине сачувана је у кући као вредан свадбени поклон рођаке.

Убрзаном електрификацијом земље петролејске лампе излазе из употребе. Највећи број њих је у Етнолошку збирку стигао током 60-их година, што није био резултат планског прикупљања, али ни случаја. Оне су у овом периоду откупљиване од колекционара и трговаца, који су их за потребе антикварног тржишта набављали као део тражене уметничке робе, која је своје место налазила у уређењу етеријера богатих европских кућа.

У грозничавој потражњи лампи из тог времена сведочи и покушај једног француског држављанина да један број „сељанчица“ које је купио на територији Срема пренесе у Француску.³ О значају које су осликане петролејске лампе поново добиле говори и податак забележен у музејској документацији да их је на терену откупљивао и њима трговао продавац перја Мика Јовановић из Мола. Велики број лампи за Музеј набавио је колеционар Јосип Варга из Сремских Карловаца. Петролејске лампе поред приватних и музејских колекција могли смо до недавно наћи у употреби у салашарским насељима, где није стигла електрификација.⁴

◀ Лампа
Нови Сад, 1900.
Lamp
Novi Sad, 1900
E 4281

▶ Лампа
Земун, прва половина
20. века
Lamp
Zemun, the first half of
the 20th century
E 2845



³ Предмети су откупљени од Мишела Коке, приликом комисијског прегледа предмета од стране Покрајинског завода за заштиту споменика културе АПВ, које је он откупио у Срему за потребе извоза у Француску.

⁴ По казивању др Мирјане Ђекић која је у продавници мешовите робе у Малом Стапару видела изложене петролејске лампе, које су и тада куповали салашари из околине овога места. Податак забележен током теренских истраживања 90. година 20. века.

Glass in the Collection of Lighting Accessories

Bogdan Šekarić

The collection of lighting accessories in the Ethnological Collection of the Museum of Vojvodina consists of 160 items. With its diversity, which is represented by different types of rushlights, candlesticks, candelabrams, icon lamps, oil and kerosene lamps, it depicts the development and use of lighting accessories in the countryside. The most representative part of this collection consists of 60 glass kerosene lamps. They appeared in the second half of the 19th century as part of the home lighting of the wealthier middle class. From the end of the 19th century, they became part of the lighting equipment of rich peasant houses, and during the first half of the 20th century, they came into wider use in the majority of rural houses in Vojvodina.

In the period when kerosene lamps came into wider use, there were also technological innovations in the production and decoration of glass objects, which made it possible to decorate them using different techniques. Valuable examples of kerosene lamps are preserved in the Museum's collection, obtained by blowing glass in a metal mould, with richly decorated surfaces painted with coloured plant ornaments in combination of Art Nouveau and Historicism styles. The collection includes lamps with tanks made of coloured milky white glass, some of which are decorated with painted floral ornaments, most often tulips, done in pastel colours. Mass factory production of lamps testifies to a special assortment of goods intended for the countryside, whose form and manner of decoration followed the taste of traditional rural communities (the so-called art for the countryside), imitating the simplified forms of the ruling historical-artistic styles. Painted lamps became a highly valued part of property in the village, as evidenced by the fact that the more representative ones were only lit on festive occasions. It is interesting to note that the collection also contains examples of decorated lamps that were valuable wedding gifts.

The need for kerosene lamps, as an increasingly sought-after good on the territory of today's Vojvodina, was met by the imports from large glass factories in Austria-Hungary. Among them, the most famous factories are Solomon Reich & Co., Lampen Fabrik Gebrüder Ditmar, and Gebrüder Brünnler, located in Vienna.

Some of the replacement parts for the lamps, such as glass cylinders that were often damaged during use, were purchased from smaller domestic glass workshops, such as the one in Zemun, which was run by the Vogel family for several generations.

Репрезентативно грађанско стакло

Друштвено-политичке и економске промене од краја 18. века, развој међународне трговине и експанзија индустријске производње праћене низом научно-технолошких открића, утицале су на развој и производњу стакла, која ће током 19. века постати важна грана индустрије у земљама средње Европе. Стакларске мануфактуре, некада у власништву племства прелазе у руке грађанског слоја, што утиче на промену стила и усвајање нових декоративних форми (Гајић-Лонџар, 1964: 31).

У првој половини 19. века усавршавају се традиционалне методе у обради стакла, а напредком у области хемије постижу се најразноврнији ефекти бојења стаклене масе. Техникама брушења и сечења настају различите форме и облици стаклених предмета, који се украшавају уметањем сребра, злата или осликавањем транспарентним емајлним бојама (Гајић-Лонџар, 1964: 32). Нови технички проналасци омогућили су производњу предмета од тзв. превученог или рубинског стакла, а мноштво производа имитирало је луксузне материјале, попут мермера и полудрагог камења (Weiss, 1971: 283; Јефтовић, 1981: 37). Бројне колористичке варијанте оствариване су комбиновањем различитих техника бојеног стакла, гравирањем и брушењем, чинећи предмете изразито декоративним и често високих естетско-уметничких вредности. Стакларске радионице у Бохемији (област данашње Чешке) предњачиле су у примени нових поступака и метода, а поред Немачке, Енглеске и САД постаће светски препознатљиве по изради квалитетног и луксузног стакла (Katona, 1978: 19). У Бохемији је основана Прва уметничко-занатска школа стакла 1856. године, а бохемски стаклари заслужни су за подстицај производње стакла у многим земљама у које су одлазили и преносили своја знања и вештине, међу којима је и Србија (Црвенковић, 2022: 38).

На простору данашње Војводине употреба стаклених предмета присутна је већ током 18. века. Стакло је набављано из већих центара Хабзбуршке монархије, а имућније породице су их доносиле као сувенир са путовања, која су најчешће била пословне природе (Вујаклија, 1992: 18). Из овог периода сачуван је веома мали број предмета од стакла и раритет у музејској колекцији представља боца са краја 18. века са префињеном класицистичком декорацијом у виду гравираних врежица

Александра Стефанов

Боца
Хабзбуршка монархија,
крај 18. – почетак 19.
века
Bottle
Habsburg Monarchy,
end of the 18th – begin-
ning of the 19th century
И 48

и античких урни на стубовима. Употребни и уметничко обликовани стаклени предмети, који се чувају у оквиру Збирке примењене уметности, производи су чешких, немачких и аустријских радионица током 19. и почетком 20. века. На њима се појављује широк репертоар тема и мотива попут религијских, митолошких и алегоричких приказа, симболичних представа здравља, среће, љубави, ловачких и жанр сцена, птица, китица цвећа и ведута, као и натписи којима су изражавана пријатељска или родољубива осећања, чинећи их веома популарним и престижним.



Чаша са ловачком сценом
Bohemia, around 1850
Glass with a Hunting Scene
П 125

Чаша са ловачком сценом
Nový Bor, Bohemia,
second half of the 19th
century
П 357



Уметничка обрада стакла у првој половини 19. века развијала се под утицајем бидермајер стила, који је обележио раздобље у уметности и животу централне Европе, нарочито у земљама Аустријске монархије. Култура бидермајера манифестовала се у окретању породици и уобличавању удобног грађанског дома преко којег се истицао друштвени статус (Јефтовић, 1981: 35; Спасојевић, 2007: 66–68). Бидермајерски идеали, које усваја грађанство на простору данашње Војводине, огледали су се у многим аспектима свакодневног живота. Следећи европске узоре, престижни простор репрезентације породице постају салони, „кућни музеји“, са салонским гарнитурима, огледалима, клавиром и витринама у којима се чувају и излажу породичне драгоцености, попут порцелана, сребра и стакла (Тимотијевић, 238–239; Лазић, 2010: 28). Када од 30-их година 19. века најпосећеније туристичке дестинације и моденски центри постану бање и лечилишта, Војвођани као сувенир са путовања доносе „бањске чаше“ и излажу их у витринама (Роровић, Озер 2015: 39; Катона, 1978: 19). Формирају се мале колекције, а стаклене чаше донете или добијене на поклон, постају статусни симболи.

Бањске, спомен и сувенир чаше појављују се у разним облицима (пехар на стопу, кригла, купа, пљоснате чаше које су се носиле у џепу итд.) са мотивима бањских зграда и натписима, симболичним амблемима, а на неким се налазе и мерне ознаке за испијање лековите воде према упутству лекара. Велика потражња условила је израду типских чаша са празним пољима у која су могли бити угравирани или осликани иницијали и посвете. Заступљеност ове врсте чаша у музејским колекцијама сведочи, како о значају које су имале као луксузни и емотивни



◀ **Бањска чаша**
Средња Европа, око 1850.
Spa Glass
Central Europe, around 1850
П 438

▶ **Пехар-чаша**
Аустријско царство, око 1950.
Goblet-Glass
Austrian Empire, circa 1950
П 445

Чаша са представом
Петроварадинске
тврђаве
Аустријско царство,
око 1850.
Glass with a Representa-
tion of the Petrovara-
din Fortress
Austrian Empire, circa
1850
П 657



предмети чувани деценијама у породици, тако и о култури путовања грађанског сталежа. Једина сувенир чаша са локалним мотивом у музејској колекцији приказује Петроварадинску тврђаву, рађену према графичком предлошку Јакоба Алта, често копираном и репродукованом и у другим медијима.

Нову епоху у стакларској индустрији означиће проналазак технике двослојног или вишеслојног тзв. иберфанг стакла, чија је производња започела 1828. године у бохемској стаклари Харахов у Новом Свету (Weiss, 1971: 283). На њему је основни украс, добијен брушењем два или више слојева стакла, додатно украшаван гравирањем и осликавањем. Неколико чаша изведено је овом техником, а међу њима се издваја тзв. свадбена чаша са осликаним флоралним и зооморфним мотивима, коришћена приликом обреда венчања и наслеђивана у породици по мушкој линији. Чаша из Етнографске збирке једноставније израде и украса имала је сличну функцију као венчани поклон, што указује на перцепцију уметничко обликованих стаклених предмета, драгоцених и употребљаваних у најзначајним моментима живота појединца и породице.

У посебним и свечаним приликама употребљавали су се и сервиси од квалитетног стакла, који су се састојали из боца и чаша за различите врсте вина, жестоких пића и воду, попут сервиса *Бамбус* бохемске израде, рађеног према истоименој серији произведеној у Француској 30-их и 40-их година 19. века. Различите врсте стоног и употребног стакла, попут бомбоњера, фрутијера, ауфзаца,



Део сервиса за пиће бамбус
Шрајбер & Нефен,
Аустроугарска, 1887 (?)
Part of the Bambus Beverage Service
Schreiber & Neffen,
Austria-Hungary, 1887
(?)
5238–5264

Сланик и посуда за чачкалице
Фабрика металних производа W. M. F.,
Немачка, око 1900.
Salt Cellar and Toothpick Holder
W. M. F. Metal Works,
Germany, circa 1900
П 663, П 664

Послужавник
Аустроугарска монархија, око 1900.
Tray
Austro-Hungarian Monarchy,
around 1900
Ч 440



◀ **Бомбоњера**
Аустрија, крај 19. – почетак 20. века
Sweets Box
Austria, end of the 19th – beginning of the 20th century
П 658



▶ **Корпа са дршком**
Ханс Офнер, Беч, око 1900.
Basket with a Handle
Hans Offner, Vienna, around 1900
П 659

тањира и тацни, рађене у актуелним неостилловима у духу историзма, осликавају културу обедовања грађанског друштва.

У периоду на преласку векова достигнуте су врхунске могућности у обради стакла, а развојем индустрије оно улази у ширу употребу. Стакло је често комбиновано са металом о чему сведоче вазе, бокали и други галантеријски стони предмети са изведеном декорацијом на металним деловима. Предмети са флоралном декорацијом или мотивом женске фигуре у духу сецесије, производи су немачке фабрике металних производа В. М. Ф. (W. M. F. – Württembergische Metallwarenfabrik) у време када је дизајнерским студиом руководио вајар Алберт Мејер. Најрепрезентативнији примерци стакла у збирци производ су фабрике Мозер (Moser), једног од најистакнутијих произвођача кристалног стакла у свету. Ваза, пепељара и две тоалетне боце од тамнољубичастог стакла изведене су у препознатљивом ар деко маниру уметничког директора фабрике Леа Мозера, са неокласичним украсом у виду митолошког фриза са представом амазономахије. Ова врста ар деко стакла фабрике Мозер било је изузетно популарна у грађанском слоју Европе међуратног периода (Црвенковић, 2020: 89–90).

Предмети примењене уметности изведени од двослојног, опалског, бојеног, пресованог или кристалног стакла са раскошном декорацијом, одражавају укус грађанског сталежа из којих ишчитавамо различите феномене живљења и културе обедовања током 19. и почетком 20. века.



Свадбена чаша
 Стаклара Харахов,
 Нови свет, Бохемија,
 око 1850–1860.
Wedding Glass
 Glazier Harašov, Nový
 Svět, Bohemia, around
 1850–1860
 П 4

Кригла
 Бохемија, око 1860.
Mug
 Bohemia, circa 1860
 П 380

Чаша пријатељства – дечија
 Бохемија, око 1850.
Friendship Cup – Children's
 Bohemia, around 1850
 П 352



Спомен-чаша
 Аустроугарска
 монархија, 1907.
Memorial Cup
 Austro-Hungarian Mon-
 archy, 1907
 П 364

Чаша
 Прва српска
 радионица Уроша
 Чавића (?), Велика
 Кикинда, почетак 20.
 века
Glass
 The first Serbian work-
 shop of Uroš Čavić (?),
 Velika Kikinda, begin-
 ning of the 20th century
 Е 12055

Чаша са грбом Краљевине Угарске
 Аустроугарска
 монархија, друга
 половина 19. века
Cup with the Coat of Arms of the Kingdom of Hungary
 Austro-Hungarian Mon-
 archy, second half of the
 19th century
 П 358

Чаша
 Бохемија, крај 19. века.
Glass
 Bohemia, end of the 19th
 century
 П 379



Middle Class Representative Glass

Socio-political and economic changes since the end of the 18th century, the development of international trade and the expansion of industrial production followed by a series of scientific and technological discoveries influenced the development and production of glass, which during the 19th century became an important branch of industry in the countries of Central Europe. In the first half of the 19th century, traditional methods in glass processing were perfected, and progress in the field of chemistry achieved the most various effects of colouring the glass mass. Glass workshops in Bohemia (a region of today's Czechia) pioneered in the application of new procedures and methods, and next to Germany, England and the USA, became world famous for the production of high-quality and luxurious glass.

In today's Vojvodina, the use of glass objects was already present during the 18th century. Quite a few glass objects have been preserved from this period, and a rarity in the museum collection is the bottle from the end of the 18th century with classicist decoration. The usable and artistically shaped glass objects, within the Collection of Applied Arts, are products of Czech, German and Austrian workshops made during the 19th and the beginning of the 20th centuries. They feature a wide repertoire and selection of motifs such as religious, mythological and allegorical representations, symbolic representations of health, happiness, love, hunting and genre scenes, birds, bouquets of flowers and vedutas, as well as the inscriptions expressing friendly or patriotic feelings, making them very popular and prestigious.

The artistic processing of glass in the first half of the 19th century developed under the influence of the Biedermeier style, whose ideals were adopted by the members of the middle class of today's Vojvodina. Following European models, the prestigious space of family representation became salons, *home museums* where glass objects that became status symbols were exhibited. Spa, commemorative and souvenir glasses, friendship glasses, services and various types of table and usable glass, such as bonbonnière, fruit bowls, aufszacs (one-footed pie dishes), plates and trays, depict the dining culture of the middle class. At the turn of the century, the highest possibilities in glass processing were reached, and with the development of the industry, it came into wider use.

Objects of applied art, made of double-layered, opal, coloured, pressed or crystal glass with lavish decoration, reflect the taste of the middle class from which we can read various phenomena of everyday life during the 19th and early 20th centuries.

Aleksandra Stefanov

Ваза са представом
амазономахије у фризу
– из серије **Фипоп**
Фабрика Мозер,
Карлове Вари,
Чехословачка 1919–1922.
**Vase with a Representa-
tion of Amazonomachy
in a Frieze – from the
Fipop series**
Factory Moser, Karlovy
Vary, Czechoslovakia
1919–1922
П 367



Пепељара – из серије
Фипоп
Фабрика Мозер,
Карлове Вари,
Чехословачка 1919–1922.
**Ashtray – from the se-
ries Fipop**
Factory Moser, Karlovy
Vary, Czechoslovakia
1919–1922
П 368



Тоалетне боце
са митолошким
представама – из
серије **Фипоп**
Фабрика Мозер,
Карлове Вари,
Чехословачка 1919–1922.
**Toilet Bottles with
Mythological Represen-
tations – from the Fipop
series**
Factory Moser, Karlovy
Vary, Czechoslovakia
1919–1922
5415



Национални, државни и владарски симболи на предметима од стакла

Александра Стефанов

Ланац догађаја које ће покренути Француска револуција 1789. изазваће дубинске трансформације у идејној, политичкој, друштвеној и културној слици Европе, које ће свој пуни израз доживети током 19. века. Као доминантно обележје ове епохе, нарочито у области културе и уметности, истиче се рађање идеје национализма (Макуљевић, 2006: 239). У процесима изградње националног идентитета народа, национални и државни симболи имали су кључну улогу. Истакнуто место у визуелној култури добијају и прикази владара, који су, као средство јавне репрезентације, имали важну функцију у креирању владарског идентитета и популарисању династије.

У приватној сфери визуелна култура национализма манифестовала се у декорисању и уобличавању животног простора, као и у свечаностима које су се одвијале унутар породице (Столић, Макуљевић, 2006: 52). Широка доступност утилитарних предмета била је изузетно погодна за популаризацију државе и нације, као и за владарску пропаганду (Црвенковић, 2017: 94). На предметима примењене уметности, међу којима су и уметнички и занатско обликовани стаклени производи, појављују се мотиви и представе инспирисане националном идејом, као и симболи државности у функцији владарске и династичке пропаганде.

Владарска репрезентација путем државног или династичког грба, примењује се на утилитарним предметима још од крсташких ратова (Црвенковић, 2017: 93). Сматра се да је први хералдички мотив на стакленом пехару поручио Матија Корвин, краљ Угарске, у Венецији крајем 15. века. Поред владара ову праксу ће следити припадници аристократије истицањем породичних грбова, као и еснафска удружења (Weiss, 1971: 97). У 19. веку у индустријској и занатској производњи стоно стакло са националним симболима улази у ширу употребу новоформираног грађанског слоја. Оно се користило у специјалним породичним свечаностима и имало је функцију самопрезентације.

Паралелно са стварањем и јачањем српске државе у 19. веку, јачала је и национална идеја међу Србима у Аустријској царевини, нарочито након гушења Револуције 1848/49. и укидања Војводства Србије и Тамишког Баната 1860. године. Осећање припадности заједничкој нацији исказивано је истицањем националних симбола у јавној и приватној сфери. Стакло се од осамдесетих година 19. века све више доноси и набавља из Кнежевине Србије, нарочито чаше и сервиси украшени српским грбовима или темама из националне историје (Вујаклија, 1992: 19). Посебан значај међу Србима у Аустроугарској монархији имале су тзв. „српске чаше“, на којима је примарни ликовни мотив био хералдички грб. Он је могао бити преношен на стакло осликавањем, гравирањем и ецовањем (Црвенковић, 2022: 48). Декорација на српским чашама подразумевала је национални грб, боје заставе, а могли су имати и натписе на српском језику, ћирилицом, којима се изражавају срдчаност и пријатељство (Ђурић, 1984: 49–50). Према украсним детаљима и квалитету израде, препознаје се више група ових чаша, различитог порекла. Већи број сачуваних „српских чаша“ приписује се *Првој српској фабрици стакла* Аврама Петронијевића, али израђиване су и у страним радионицама – мађарским, аустријским и чешким, а одликује их квалитетнија технологија израде стакла (Црвенковић, 2022: 48–50). У Етнолошкој збирци Музеја Војводине налази се једна чаша са грбом Кнежевине Србије од пескираног стакла у бојама заставе, која је веома слична са чашом из Етнографског музеја у Београду, што указује на слично порекло из средине са знатно вишим технолошким могућностима (Трифунковић, 2022: 11, 27; Баришић, 2007: 23).



Чаша са грбом
Кнежевине Србије –
српска чаша
Аустроугарска
монархија, до 1882.
Cup with the Coat of
Arms of the Principality
of Serbia – Serbian cup
Austro-Hungarian Mon-
archy, until 1882
E 3076

О почецима владарске пропаганде династије Обреновић, путем масовне продукције на употребним предметима из свакодневног живота, сведоче и малобројни сачувани стаклени предмети. За њихову декорацију често су коришћене портретне фотографије владара које се појављују и на чашама из Музеја Војводине. У Збирци примењене уметности чувају се три чаше која се односе на породицу Обреновић: две са портретима кнеза Михаила и кнегиње Јулије Обреновић и чаша са грбом Кнежевине Србије. Све су изложене на сталној поставци Музеја Војводине још од њеног отварања 1990. као значајни предмети грађанског живота у Војводини током 19. века.

Чаше су рађене у пару и вероватно су производ непознате аустроугарске радионице из седме деценије 19. века, али су могле настати и касније у спомен владарском пару. Цилиндричног облика, изведене су од белог, опалног стакла, бојеног светлозелено по спољној површини и позлаћеним рубом. Декоративна шара у виду црвеног меандра пружа се по средини чаше на којој се у овалном раму, налази аплицирана фотографија, на једној попрсја кнеза Михаила Обреновића у официрској униформи, а на другој Јулије Обреновић. Представа кнеза Михаила израђена је према његовој фотографији за коју се претпоставља да је рад Анастаса Јовановића, док је портрет кнегиње Јулије Обреновић израђен према фотографији непознатог бечког аутора, настао око 1865. године. Исте портретне фотографије



Спомен-чаше са портретима кнеза Михаила Обреновића и кнегиње Јулије Обреновић
Аустроугарска монархија, 1860–1880.
Memorial Glasses with Portraits of Prince Mihailo Obrenović and Princess Julija Obrenović
Austro-Hungarian Monarchy, 1860–1880
П 436, П 437

Михаила и Јулије аплициране су и на чашама које се чувају у Музеју града Београда, као и на једној сачуваној са портретом кнегиње Јулије Обреновић из Музеја примењене уметности у Београду (Ванушић, 2014: 37–39; Црвенковић, 2020: 131).

Пажњу завређује и стаклена чаша са гравираним грбом Кнежевине Србије у мат-шлифу и иницијалима „Е. О.“ Чаша је израђена од провидног стакла, а осим кнежевског грба уоквиреног укрштеним гранчицама храста, угравирана је и година 1877. Чаша је припадала Ермили Николић (1844–1918), другој ћерки Јована Обреновића.¹ Персонализовањем чаше истицана је припадност владајућој династији и то женског потомка по бочној линији, што се може тумачити као посебан вид самопрезентације.

Из репертоара национализма на предметима од стакла појављују се и представе инспирисане националном историјом и митологијом, као и представе националних хероја (Црвенковић, 2020: 94). Производи са патриотском тематиком израђивани су у занатско-индустријским стакларским радионицама, међу којима је најзначајнија *Прва српска уметничка радионица* Уроша Чавића, основана 1903. године у Великој Кикинди. Чавићеви производи задовољавали су велику потражњу за овом врстом артикала, не само међу Србима у Аустро-Угарској, већ и на простору Краљевине СХС након Првог светског рата. Избор мотива проналажен је у догађајима и личностима које су заузимале кључна места у конструисаној слици



Чаша са грбом Кнежевине Србије
Аустроугарска монархија, 1877.
Glass with the Coat of Arms of the Principality of Serbia
Austro-Hungarian Monarchy, 1877
П 446

¹ Владарску породицу Обреновић и Нови Сад повезују животи две личности: кнегиње Љубице (1788–1843) и Јована Обреновића (1786–1850), млађег брата кнеза Милоша. Након протеривања из Србије, кнегиња Љубица се 1842. настанила у Новом Саду, где је већ наредне године и преминула. Јован Обреновић ће се са породицом трајно доселити у Нови Сад и подићи кућу 1839. године.

прошлости (Макуљевић, 2006: 89). Готови фабрички производи од стакла или порцелана накнадно су декорисани путем предложака дела истакнутих уметника, која су оличавали родољубиве тежње јужнословенских народа. Ова дела стекла су велику популарност масовим репродуковањем у различитим видовима уметности. Представе попут *Срби око гуслара* Анастаса Јовановића, *Косовка девојка* Уроша Предића или *Херцеговачко робље* Јарослава Чермака проналазимо на сачуваним чашама Чавићеве радионице (Црвенковић, 3030: 52).

На стоном стаклу из Чавићеве радионице појављују се и одабрани појединци националног пантеона: како личности из средњовековне прошлости, тако и актери савременог културно-политичког живота. Чаше са портретима Кнеза Лазара, Николе Петровића, црногорског кнеза, Вука Караџића, Бранка Радичевића, др Јована Суботића и других значајних личности југословенског простора чувају се у многим музејским збиркама. Портрете прате и одабрани натписи са цитатима у патриотском духу. Чаше са националним симболима заузиле су посебно место у домовима и долазиле до изражаја у специјалним приликама и породичним свечаностима, као посебан аспект манифестације идеје национализма у свакодневном животу појединца.



◀ Чаша са портретом Кнеза Лазара
Прва српска радионица Уроша Чавића, Велика Кикинда, почетак 20. века
Glass with the Portrait of Prince Lazar
The first Serbian workshop of Uroš Čavić, Velika Kikinda, beginning of the 20th century
E 2038

▶ Чаша са портретом црногорског краља Николе I
Прва српска радионица Уроша Чавића, Велика Кикинда, почетак 20. века
Glass with the Portrait of the Montenegrin King Nikola I
The first Serbian workshop of Uroš Čavić, Velika Kikinda, beginning of the 20th century
E 2040

National, State and Ruling Symbols on Glass Objects

Aleksandra Stefanov

During the 19th century, the birth of the idea of nationalism stands out as a dominant feature of this era. In the processes of building the national identity of the people, national and state symbols played a key role in visual culture, as well as depictions of rulers in the function of ruling and dynastic propaganda.

In the private sphere, the visual culture of nationalism was manifested in the decoration and arranging of the living space, as well as the festivities that took place within the family. On objects of applied art, including glass objects, there are portraits of rulers, symbols of statehood, representations inspired by national history and mythology, as well as the illustrations of national heroes. In the 19th century, in industrial and craft production, usable table glass with national symbols entered a wider application of the newly formed middle class and had the function of self-presentation.

◀ Чаша са портретом Вука Караџића
Прва српска радионица Уроша Чавића, Велика Кикинда, почетак 20. века
Glass with the Portrait of Vuk Karadžić
The first Serbian workshop of Uroš Čavić, Velika Kikinda, beginning of the 20th century
E 7103

▶ Чаша са портретом др Јована Суботића
Прва српска радионица Уроша Чавића, Велика Кикинда, почетак 20. века
Glass with the Portrait of Jovan Subotić, PhD
The first Serbian workshop of Uroš Čavić, Velika Kikinda, beginning of the 20th century
E 7101



In parallel with the creation and strengthening of the Serbian state in the 19th century, the national idea among the Serbs in the Austrian Empire also grew stronger, and belonging to a common nation was expressed by emphasizing national symbols in the public and private spheres. Of particular importance among the Serbs in the Austro-Hungarian Monarchy were the so-called “Serbian glasses” with heraldic coat of arms. The greater numbers of preserved “Serbian glasses” are attributed to the *First Serbian Glass Factory*, owned by Avram Petronijević, but they were also made in foreign workshops and subsequently decorated. In the Ethnological Collection of the Museum of Vojvodina, there is a “Serbian glass” with the coat of arms of the Principality of Serbia.

The ruling propaganda of the Obrenović dynasty is evidenced by three glasses kept within the Collection of Applied Arts: two with portraits of princes Mihailo and Julia Obrenović and a glass with the coat of arms of the Principality of Serbia, which belonged to Ermila Nikolić (1844–1918), the second daughter of Jovan Obrenović.

Products with a patriotic theme were made by the *First Serbian Art Workshop* of Uroš Čavić, founded in 1903 in Velika Kikinda, which was active until the middle of the 20th century. The glass vessels were decorated with representations of national history based on popular works by prominent artists, as well as portraits of selected figures from the national pantheon: both from the medieval past and the contemporary cultural and political life of the Yugoslav territories. Glasses with portraits of Prince Lazar, Nikola Petrović, the Montenegrin prince, Vuk Karadžić, Jovan Subotić, PhD and other figures of cultural and political life are kept in the Ethnological Collection of the Museum of Vojvodina.

Бокал
Фабрика металних
производа W. M. F.,
Немачка, око 1900.
Jug
W. M. F. Metal Works,
Germany, circa 1900
П 660





АМБАЛАЖНО И
МЕДИЦИНСКО СТАКЛО

PACKAGING AND MEDICAL GLASS



Амбалажа

Веселинка Марковић

Људи су одувек користили различите материјале које су налазили у природи како би пренели храну до својих домова и сачували је. Током времена настале су и стаклене посуде у које су паковане разне житарице, зачини и течности.

Врсте и типови амбалаже су се кроз историју мењали у складу са потребама људи, развојем технологије, уметничких стилова, дизајна и других фактора. Некада је чување и паковање производа било једноставно и основна функција му је била да штити производ при транспорту, али и да обавештава купца о производу који се у њему налази. Познато је да се својства намирница тј. прехранбених производа могу очувати једино паковањем и правилним одабиром амбалажних материјала, па се временом показало да је стакло идеалан материјал за паковање, готово свих прехранбених производа, затим у индустрији алкохолних и безалкохолних пића, хемијској и козметичкој индустрији, у фармацији и медицини (Левић, 2022: 43).

Предност стакла у односу на друге материјале огледа се у његовој стабилности, јер може да поднесе велике разлике у температури. Поред тога, оно је неутрално, не оставља никакав траг на производ који се у њему чува. Стаклена амбалажа штити производе од спољашњих утицаја, те они дуго остају свежи и задржавају укус и арому. Осим тога, транспарентност стакла омогућава кориснику и увид у изглед и квалитет прозвода (Левић, 2022: 44).

Стаклена амбалажа се обликује док је стакло у течном стању, што омогућава формирање читавог спектра различитих облика и намена (тегле, боце, итд.), као и велику креативност приликом израде дизајна амбалаже. Стакло има лоше својство да пуца при наглим променама температуре, о чему се мора водити рачуна приликом паковања загрејаних намирница или код поступка стерилизације. Оно располаже одређеном отпорношћу на удар, притисак или савијање, међутим као крути материјал подложно је лому, о чему се посебно води рачуна приликом паковања. Боце и тегле, као најраширенији видови стаклене амбалаже, међусобно се разликују како према облику и величини, тако и према боји. Обојено стакло слабије пропушта читав или само одређени део спектра видљиве светлости, што објашњава висок проценат употребе обојеног амбалажног стакла (Robertson, 1993: 239).

Стаклена амбалажа на овим просторима почиње да се употрељава почетком 70-их година 19. века. Развојем индустријске производње и жеље да се производи што боље, економичније и ексклузивније упакују, јавља се све већа потреба за стакленом амбалажом. Највећи корисници стаклене амбалаже биле су бројне пиваре на подручју данашње Војводине, а затим и прехранбена и хемијска индустрија. Стаклену амбалажу користиле су и занатлије, содари и произвођачи

алкохолних пића. За домаћинства која су одувек на овим просторима имала своју личну малу производњу пића (вино, ракија), стакларе су радиле такозване балоне за смештај ових текућина. Они су прављени у разним запреминама и најчешће су били обложени плетеним прућем како би се смањила њихова техничка оштећења тј. напрснућа (Воргић, 2013: 6).

У Краљевини Југославији амбалажно стакло у оквиру „Уједињене творнице стакла“, производила је стаклара у Рогатецу, а касније и „Српска фабрика стакла“ у Параћину (Воргић, 2013: 11).

У збиркама Музеја Војводине чува се амбалажа која сведочи о начину паковања, крајем 19. и почетком 20. века. До 70-их година 20. века, пиво се паковало у бурад и тако транспортовало до потрошача. Увођење *европског* начина паковања пива утицало је на бољи пласман, јер је сада сваки грађанин могао да купи флашу пива од 0,7 л (Кишгеци, 2001: 15). Пивске боце су, да би се спречило ломљење, транспортоване у дрвеним сандуцима испуњених сламом. Сачуване пивске боце биле су различитих запремина, као и боја – смеђе и зелене, јер бојено стакло смањује утицај светлости на арому пива. На пивској флаши *Дунђерски*, при дну је од испупченог стакла натпис: *0,38 л – Пивара Дунђерски – Бел. Бечкерек*. Дизајнирана је између 1920. и 1930. године и израђена од зеленог стакла. На дну флаше је кружни прстен настао коришћењем машине *press-and-blow* (пресовано па дувано), карактеристичне за период од 1910. до 1940. Поред ове чува се и флаша

Боца пиваре „И. Вајферт“
Почетак 20. века
Bottle of the Brewery “I. Weiffert”
The beginning of the 20th century
И 7897

Боца пиваре „Лазар Дунђерски“
Почетак 20. века
Bottle of “Lazar Dunderski” Brewery
The beginning of the 20th century
И 5996

Боца пиваре „Хајнрих Вајс“
Почетак 20. века
Bottle of the “Heinrich Weiss” Brewery
The beginning of the 20th century
И 7890



од смеђег стакла, настала око 1930. На телу флаше је натпис: *0,38 л – Пивара Дунђерски – Вел. Бечкерек*. Произвођач је „Стаклара Рогатец“. Пивске флаше су биле униформисаног изгледа, разликовале су се само по натпису произвођача, односно пиваре, што потврђују и други сачувани примерци, бројних произвођача пива на овим просторима.

Веома декоративан примерак је амбалажна флаша за кратка пића познате новосадске фирме „Кенигштедлер“ (Königstädler), која је од 1861. године поред сирћета, производила и паковала у стаклену амбалажу ликер, рум коњак и ракију. Флаша је настала између два светска рата, од провидног је стакла, а на њој је натпис у виду испупченог стакла: *Königstädler Bros. LTD. Novi Sad Yugoslavia*.

Амбалажно стакло је своју широку примену нашло и у области угоститељства. Ракија, као национално пиће Срба, чувала се у бурадима, али је релативно рано почела да се пакује у стаклену амбалажу од провидног стакла, а најчешће се служила из чокања (фраклића). Чокањи су прављени од дуваног стакла, крушколиког облика. Коришћени су у домаћинствима, али и у кафанама и хотелима. У прошлости се у Србији најчешће пила мека ракија, чији мирис није био пријатан, па је чокањ због уског грла био идеалан за служење овог пића. Шездесетих година прошлог века из хигијенских разлога била је забрањена њихова употреба, јер због облика није



◀ Боца за кратка пића
Кенигштедлер
Почетак 20. века
**Bottle for Short Drinks
Königstedler**
The beginning of the
20th century
E 14068

▶ Боца за кратка пића
Кенигштедлер
Почетак 20. века
**Bottle for Short Drinks
Königstedler**
The beginning of the
20th century
E 8085

Бочице за ракију –
фраклићи
Прва половина 20. века
**Bottles for Rakija –
Frakličići**
The first half of the 20th
century
E 13521



било лако опрати бочицу, али се и даље користио као амбалажа за продају ракије мање запремине (Родић, 2004: 129). У Музеју Војводине чува се веома занимљив део инвентара новосадске гостионице, односно дванаест фраклића од провидног стакла из прве половине 20. века, који су упаковани у ражану сламу.

Сода вода пакована је у сифон боце са металним затварачем. Занимљив је примерак сифон боце плаве боје, која је настала почетком прошлог века, а израђена је дувањем стакла у калупу. Ове боце израђиване су и од провидног стакла.

Крајем 19. века била је, као и данас, распрострањена секундарна употреба стаклене амбалаже у домаћинствима (Воргић, 2013: 6). Тако су се стаклене тегле



▶ Тегла за компот
Почетак 20. века
Compote Jar
The beginning of the
20th century
E 9026

▶ Сифон боца
Почетак 20. века
Siphon Bottle
The beginning of the
20th century
И 8088

користиле за компот, кандирано воће, зимницу, а рађене су од провидног стакла, процесом пресовано-дувано.

Стакло има широку примену и у козметичкој индустрији, управо због „луксузног” изгледа који издваја производ и чини га посебним и привлачним. Један од разлога одабира стаклене амбалаже је тај што се стакло не може отопити органским растварачима као што су етерична уља, па се парфеми и други козметички производи пакују у стакло јер садрже органске раствараче који могу отопити обичну пластичну амбалажу.

Стаклене боце, бочице, кутије и тегле и данас имају значајну улогу приликом паковања различитих производа. Оно својим изгледом и особинама задовољава готово све практичне и естетске захтеве, па је готово незаменљиво у различитим производним гранама.



140



◀ Боца *In Labore Nobilitas*
Почетак 20. века
Bottle in Labore Nobilitas
The beginning of the
20th century
E 4002

▶ Боца за пиће *Уникум*
1925. година
Bottle for Unicum
1925 year
E 3571

Packaging Glass

Veselinka Marković

Glass is ideal material for packaging food products, alcoholic and non-alcoholic beverages, packaging in the chemical and cosmetic industries, etc. The advantage of glass compared to the other materials is reflected in its stability because it can withstand wide range of temperature differences. In addition, it is neutral and does not leave any trace on the product stored in it. Glass packaging is shaped while the glass is still in a liquid state, which enables the formation of a whole range of different shapes and purposes, as well as great creativity when designing the packaging. Glass has a certain resistance to impact and pressure; however, it is susceptible to breakage, which is especially taken into account during packaging. Bottles and jars, as the most widespread types of glass packaging, differ from each other in terms of shape and size, as well as colour. Coloured glass transmits less light, which explains the high percentage of use of coloured packaging glass.

Glass packaging in these areas began to be used in the early 70s of the 19th century. With the development of industrial production and the desire to pack the products as best, economically and exclusively as possible, there is an increasing need for glass packaging. The biggest users of glass packaging were numerous breweries in the area of today's Vojvodina, followed by the food and chemical industries. Glass packaging was also used by artisans, soda makers and producers of alcoholic beverages. For households, which have always had their own small production of beverages (wine, brandy) in these areas, glass factories made so-called balloons for storing these kinds of liquid.

In the period between the two world wars, in the Kingdom of Yugoslavia, packaging glass was produced by the “United Glass Factory” in Rogatec, and later by the “Serbian Glass Factory” in Paraćin.

The collections of the Museum of Vojvodina keep a variety of glass packaging: beer and wine bottles, bottles for short drinks, glass balloons and jars, etc. from the end of the 19th and beginning of the 20th century.

Glass bottles, vials, boxes and jars still play an important role in the packaging of various products today. With its appearance and properties, glass satisfies a large number of practical and aesthetic requirements, so it is almost irreplaceable in many production branches.

141

Стакло у фармацији и медицини

Веселинка Марковић

Развојни пут фармације и медицине текао је од тзв. нагонске вештине лечења и припремања лекова до модерне фармације и медицине. Врло рано, односно од античког времена, стакло се почело употребљавати за израду различитих посуда за справљање и чување лекова, као и медицинских инструмената.

Пре појаве великих фармацевтских компанија и већ готових лекова, апотекари су самостално у својим лабораторијама и официнама справљали лекове по одређеној рецептури у посудама од квалитетног и термички отпорног стакла. Неопходно је било пазити на квалитет стакла, како се њихов садржај не би искварио, па се користило *јако стакло без алкалија* (Аноним, 1923: 13).

У погледу чувања лекова стакло је као неутралан материјал веома погодно, јер не мења састав, мирис и укус садржаја бочице, па чак ни када се у њој нађу изразито киселе или базне супстанце и зато су и данас незаобилазне у процесу производње, чувању и паковању лекова. Изразито плаво, смеђе или зелено стакло додатно штити садржај, минимално пропуштајући дневну светлост, па се и данас често користи у савременој фармацевтској индустрији (Jović Gazić, 2017: 362).

За израду лабораторијског и апотекарског посуђа најпогодније је боросиликатно стакло. Оно се одликује великом отпорношћу према многим хемикалијама и високим температурама, изузетном чврстином и малим коефицијентом ширења. Ова врста стакла појављује се тек крајем 19. века, али убрзо постаје неопходан елемент сваке лабораторије, од оне мале апотекарске, до великих хемијских индустрија (Здравковић, 2013: 4).

Стаклени предмети су били саставни и незаобилазни део сваке апотекарске лабораторије и официне, јер се поједине сировине могу чувати само у тој врсти материјала. Ове стојнице и бочице, иначе одликује одређена униформност у изгледу, која је иначе својствена и другом амбалажном стаклу. На полицама су стајале бројне стојнице различитих запремина, углавном од дуваног стакла са брушеним грлом и полигонално брушеним чепом, веома декоративног изгледа (Milhofer, 1979: 226).

Величина, облик и боја стојнице зависила је од врсте супстанце која се у њима налазила. У овим апотекарским стојницама чувале су се разне тинктуре, балзами, уља, киселине и раствори, а у теглама прашкасте супстанце, док су се стаклене посуде користиле у процесу магистралне израде лекова. Боце, бочице и стојнице од стакла, којима су опремане апотеке на тлу данашње Војводине, као и медицински инструменти од стакла, све до краја Првог светског рата, набављале су се искључиво у Бечу, Пешти и Прагу (Аноним, 1922: 16).

До 30-их година прошлог века ручно дување стакла било је присутно у производњи специфичних, односно мањих количина стаклене амбалаже које због високих трошкова замене калупа нису биле погодне за машинску производњу. То је свакако један од разлога што су и апотекарске бочице, све до средине 20. века израђиване ручно (Jović Gazić, 2017: 364).

У оквиру дела сталне поставке под називом *Апотека из Оуака* у Музеју Војводине чува се преко стотину боца, стојница и бочица од стакла, различитих боја, облика и димензија. Ови предмети, као и у другим апотекама током прве половине 20. века, служили су за справљање и чување лекова. На бочицама нема фабричких ознака произвођача.

Највећи број чине прозирне стаклене стојнице, ваљкастог или четвртастог облика, са брушеним чепом или без њега. Мањи број сачуваних стојница је од стакла смеђе боје, такође ваљкастог и четвртастог облика, а у њима су чуване супстанце, које су посебно осетљиве на сунчеву светлост. Бочице имају углавном печене сигнатуре беле боје, са одговарајућим натписима супстанци које су у њима чуване.

Апотекарска стојница
SPIR: AETH: SUL: FER.
Крај 19. века
Pharmaceutical Bottle
SPIR: AETH: SUL: FER.
End of the 19th century
И 5798



Апотекарска стојница
TINCT: AROMAT: ACID
Крај 19. века
Pharmaceutical Bottle
TINCT: AROMA: ACID
End of the 19th century
И 5814



Квалитет стакла и израде појединих боца и стојница потврђује и њихова вишедеценијска употреба, почев од краја 19. века до 70-их година 20. века.

У Музеју Војводине у оквиру збирке *Здравство*, чувају се и предмети од стакла, а који су се користили у медицини, током 19. и првој половини 20. века.

Народна медицина је вековима познавала технику лечења вакуумом у терапијама астме, бронхитиса, болова у леђима и осталих процедура за бољу прокрвљеност. Купице или *вантузе* (фр. *ventouse*), односно мале чаше од провидног ватросталног стакла, загреване су и стављане на оболело место. Вакуумом се крв привлачила у поткожно ткиво, кисеоник је извлачен отвореним пламеном, а њиховим приањањем на кожу настајали су поткожни хематоми којима су извлачени токсини из крви. *Суве купице* су се у процесу лечења користиле без засецања коже (Чоловић, 2016: 244).

Поред ових сачуване су и стаклене купице са завртњем, које су се током 19. века користиле за пуштање крви, што је био један од најчешћих видова лечења разних болести тог времена. *Крваве купице* примењивале су се у комбинацији са металним ножићем-скарификатором, а овај начин пуштања крви познат је под именом скарификација у комбинацији са вантузама (Чоловић, 2016: 244). Изложена купица од стакла са завртњем користила се са цевчицом током 19. века. Цев-чица се на једном крају шири, а да би се спречило ломљење обложена је гумом. Лечење *купицама* и данас се примењује, а оне се поред стакла израђују и од других материјала.



Купица од стакла са цевчицом
19. век
A Glass Cup with a Tube
19th century
И 2129

Апотекарска бочица
Прва половина 20. века
Pharmaceutical Bottle
First half of the 20th
century
И 5867

Апотекарска бочица
Прва половина 20. века
Pharmaceutical Bottle
First half of the 20th
century
И 8077



Стаклене ампуле (за припремање лекова, серума, вакцина за ињекције), почеле су да се користе 1886. године. Израђују се од танког стакла које с водом не реагује базично. Најбоље је јенско нормално стакло, које се претходно мора испитати. После Другог светског рата, ампуле је у нашој земљи почела да производи „Индустрија стакла Панчево“ (Tartulja, 1957: 253). Први шприц са стакленим цилиндром, запечаћен металним прстеновима и клипом са гуменим заптивачем направљен је 1894. године, а одржао се до данас.

Стакло је нашло примену и у лечењу електро-терапијом. Сачуван је *VIOLET RAY-VOX* апарат високе фреквенције из 20-их година 20. века, са електродама од квалитетног оловног стакла. Стаклени балон са електродом од растопљеног метала напуњен је гасом аргона под сниженим притиском (Fatović Ferencić, 2022: 285). Стаклене електроде за *VIOLET RAY* уређаје прављене су у десетинама различитих облика како би се погодне применити на више места на површини људског тела, а наш апарат садржи три електроде, односно електроду за масажу ултраљубичастим зрацима, електроду у облику чешља за масажу темена главе и *језичну* електроду за лечење грознице.

Пре проналаска наочара, људи су користили брушена стакла за корекцију вида. Прве наочаре биле су од природног кристала, а затим су у употребу ушла оптичка сочива од стакла како би се код слабих очију постигла потребна оштрина вида. Данас се за израду наочара користи и пластика, али је стакло свакако задржало свој примат и у овој области (Hudolin, 1963: 174). У нашим збиркама чувају се и веома лепа примерци наочара различитих облика из првих деценија 20. века.

Развоју фармације и медицине, па тако и очувању нашег здравља, свакако је током векова допринела и употреба посуда и инструмената од стакла, „које када не би имало крхкост, могло би да траје вечно“ (Свјешњиков, 1948: 171).



Наочаре
Крај 19. века
Glasses
End of the 19th century
И 8074

Апарат за
електротерапију
Двадесете године 20.
века
Apparatus for Electro-
therapy
20s of the 20th century
И 8076

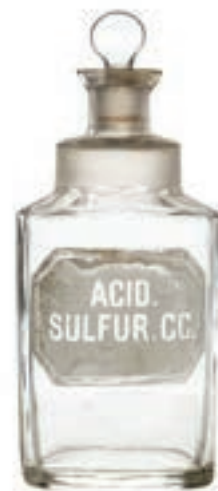


Glass in Pharmacy and Medicine

Veselinka Marković

Glass began to be used very early in the production of various containers for making and storing medicines. It was also used to make medical instruments. As a neutral material, glass is very suitable for storing medicines, because it does not change the composition, smell and taste of the content of the bottle. Blue, brown or green glass additionally protects the content of the bottle by minimally letting in daylight.

The size, colour and shape of the “*stojnice*” (porcelain or ceramic apothecary containers) depended on the type of substance that was in them. Various tinctures, balms, oils, acids and solutions were stored in them, and powdery substances were stored in jars. The glass containers used to equip the pharmacies in today’s Vojvodina, as well as the medical instruments made of glass, until the end of the First World War, were purchased exclusively in Vienna, Pest and Prague. As part of the “Pharmacy from Odžaci”, the Museum of Vojvodina stores over a hundred glass bottles and “*stojnice*” of different colours, shapes and sizes.



◀ Апотекарска стојница
ACID. SULFUR. CC.
Крај 19. века
Pharmaceutical Bottle
ACID. SULFUR. CC.
End of the 19th century
И 8085

▶ Апотекарска стојница
OL. MENTH. PP.
Прва половина 20. века
Pharmaceutical Bottle
OL. MENTH. PP.
First half of the 20th century
И 5165

148

As part of the Health collection, glass objects that were used in medicine during the 19th and the first half of the 20th century are kept. Suction cups (*ventouses*), small cups made of transparent fire-resistant glass that were placed on the diseased area, are especially interesting. Small glass cups with screws were used during the 19th century for blood-letting, which was one of the most common forms of treatment for various diseases at that time. Glass ampoules (for preparing medicines, serums, vaccines for injections) began to be used in 1886. They were made of thin glass that does not change its properties when in contact with water. The first syringe with a glass cylinder, sealed with metal rings and a piston with a rubber gasket was made in 1894, and has survived to this day. Glass has also found application in electrotherapy treatment. A *high-frequency VIOLET RAY-VOX device* from the 1920s with high-quality lead glass electrodes has been preserved.

Before the invention of glasses, people used cut glasses to correct their vision. The first glasses were made of natural crystal, and then optical lenses made of glass came into use in order to achieve the necessary visual sharpness in weak eyes. Today, plastic is also used to make glasses, but glass has certainly retained its primacy in this area as well. Our collections also hold very beautiful specimens of glasses of various shapes from the first decades of the 20th century.

The use of glass containers and instruments has certainly contributed to the development of pharmacy and medicine and the preservation of our health over the centuries.

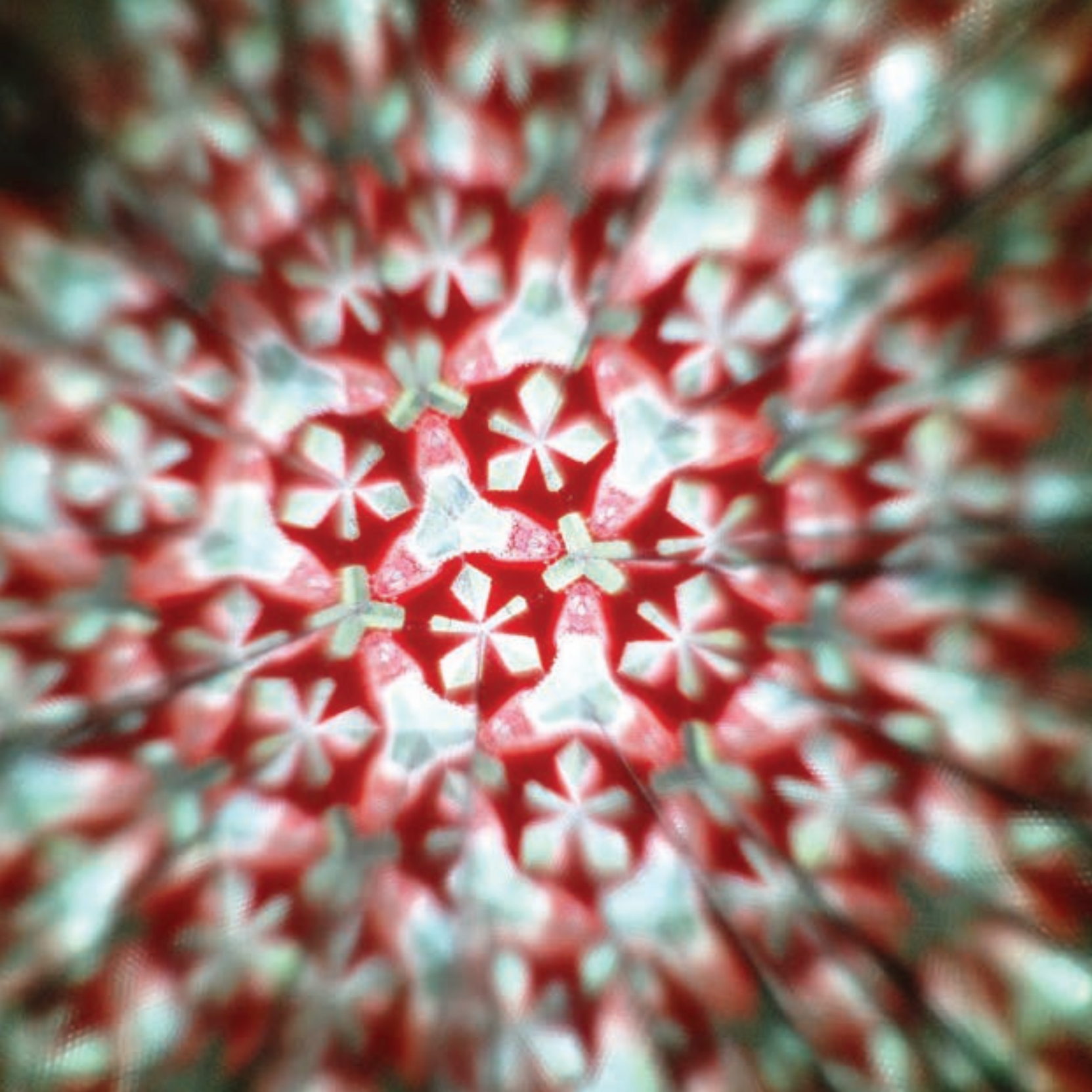
▶ Апотекарска бочица
Прва половина 20. века
Pharmaceutical Bottle
First half of the 20th century
5868

▶ Наочаре
Почетак 20. века
Glasses
The beginning of the 20th century
И 8073



149





СТАКЛО У САВРЕМЕНОЈ
УМЕТНОСТИ

GLASS IN CONTEMPORARY ART



*Витраж
Stained Glass*



Витраж Отпор

Драгана Гарић
Јовичић

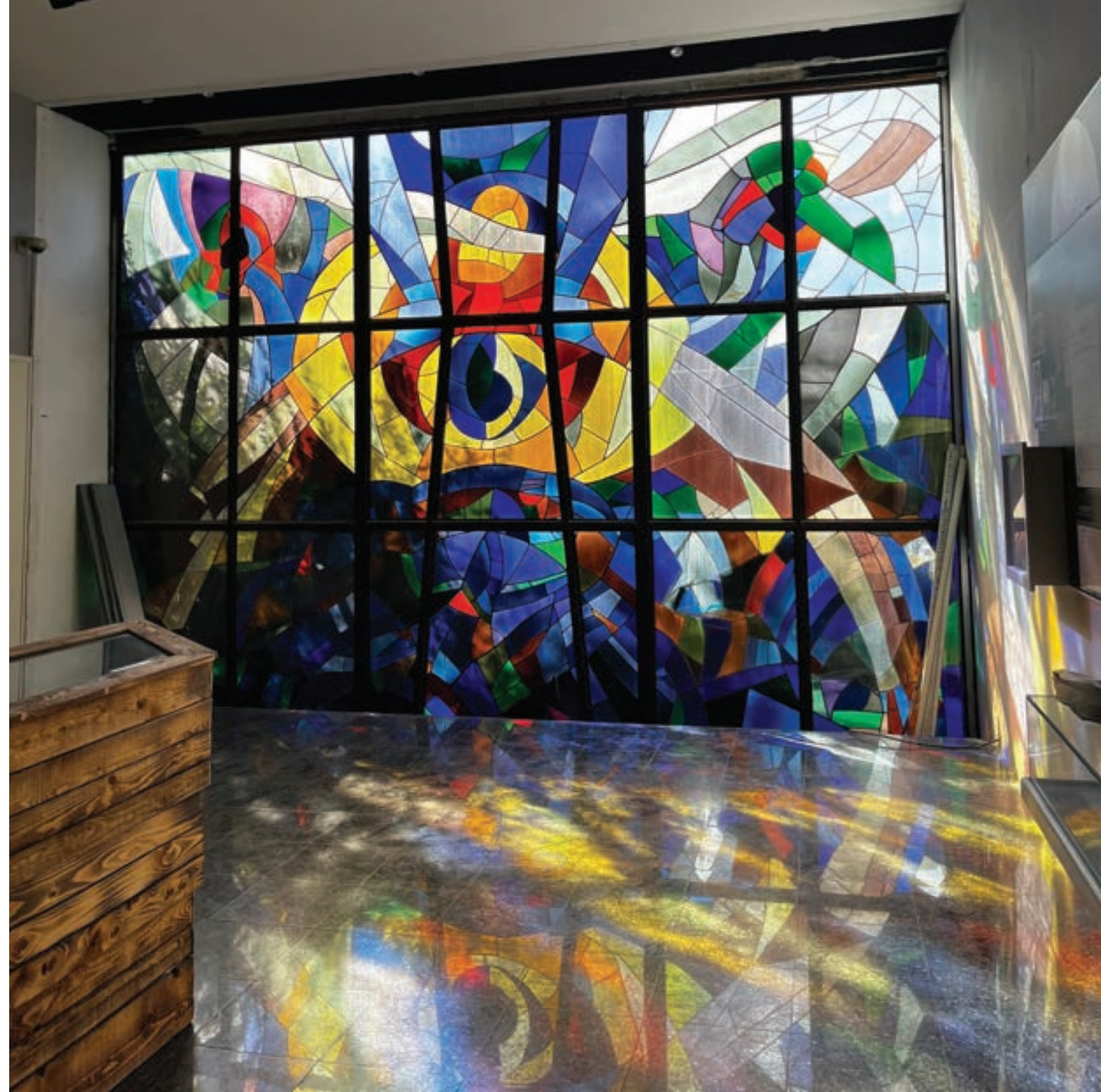
Монументални витраж *Отпор* дело је познатог београдског сликара и историчара уметности Зорана Павловића. Постављен је 1970. године на спољни, носећи зид тадашњег Музеја социјалистичке револуције Војводине (Дунавска 37). Димензије овог импресивног рада су 620 x 440 цм.

Његова композиција је разбијена на правоугаона и трапезаста поља постављеном гвозденом конструкцијом (Станчић, 1997: 107). У овим пољима комади стакла су повезани оловним носачима. Употребљено је антик стакло различитих боја, без сликаног поступка, само резано у разноврсне геометријске слике, уз вешту комбинацију криволинијских контура.

У водичу кроз музеј, издатом приликом његовог отварања 1972. године, забележено је да је аутор на овом витражу изразио *тему пркоса, отпора и послератне изградње* (Група аутора, 1972). Тих раних седамдесетих година прошлог века у ужем избору за витраж биле су скице чувеног београдског сликара Миће Поповића, као и новосадског Божицара Бошковића, али је пресудило мишљење цењеног историчара уметности и ликовног критичара Лазара Трифуновића, те је прво место и реализација идејне скице припала београдском уметнику Зорану Павловићу (Бошковић, 1997: 62).

Зоран Павловић (1932–2006) је био познати београдски сликар и историчар уметности. Упоредо са сликарством и мозаиком, бавио се и есејстиком и ликовном критиком, као и педагошким радом, то јест „увођењем младих у свет слике“ (Турторов, 2007). О ширини његовог духа, као и потреби за интегралним истраживањем и сазнањем, говори и податак да је као апсолвент историје уметности Филозофског факултета у Београду 1954. године уписао сликарство на Академији ликовних уметности. Дипломирао је на оба факултета 1959, а већ 1961. године и магистрирао на катедри за Историју уметности. Од 1961. године био је асистент, а од 1980. до 1986. године редовни професор на Факултету ликовних уметности у Београду, на предмету Историја уметности, а од 1987. године на предмету Сликарство. У два мандата био је декан Факултета ликовних уметности и проректор Универзитета уметности у Београду. Поред сликарства, витража, мозаика и таписерије, бавио се и теоријом уметности, као и уметничком критиком, нарочито поетиком енформела. Од 1960. године писао је за *Телеграм*, *Политику*, *Борбу*, *НИН*, као и за часописе *Данас*, *Поља*, *Уметност*, *Књижевне новине* и др.

Зоран Павловић
Витраж *Отпор*
Нови Сад, 1971.
Zoran Pavlović
Stained Glass *Отпор*
Novi Sad, 1971
СУ 217



Сама израда витража *Отпор* поверена је Атељеу Станишић из Сомбора. Умеће израде витража у овој породици преноси се дуже од једног века са колена на колена. Радионицу за израду витража основао је трговац порцеланом Сомборац Милан Станишић (1876–1955). Учио је занат од страних мајстора, тада ни не слутећи да ће ова вештина усмерити и наредне генерације његове породице. Његов син Стеван и унук Милан израдили су пројекте у Музеју социјалистичке револуције у Новом Саду и у Бездану. Седамдесетих година прошлог века буди се интересовање за сакралну уметност, па Атеље Станишић рестаурира бројне витраже на црквама. Тада су рестаурирани и витражи на новосадској синагоги, Карловачкој гимназији, Саборној цркви у Сремским Карловцима и католичким црквама у Петроварадину. Током времена радионица Станишић је сарађивала са великим бројем наших познатих уметника – од Васе Поморишца и Пеђе Милосављевића, преко Павла Радовановића, до Јована Бикичког и Љубише Петровића. Уметници су се утркивали по чијем картону ће овај атеље израдити витраж.

Ово грандиозно уметничко дело у стаклу било је прво уметничко остварење које је посетилац Музеја требало да уочи. Његов интензивни колорит и симболични елементи из којих је састављен требало је да асоцирају на јуначку борбу нашег народа за слободу. Витраж је занимљив и стога што је, после периода сецесије, био један од првих у Новом Саду изведен интегрално са зградом (Станчић, 1997: 107).

Сама зграда Музеја социјалистичке револуције је дело хрватског архитекте Ивана Витића. Пројектована је наменски после конкурса (1959), а грађена у дужем периоду, од 1960. до 1970. године. То је једносратна грађевина, армирано-бетонске конструкције над правоугаоном основом, с атријумом у средини (Mitrović, 2010: 261). Објекат је компонован као снажан, бетонским плаштом омотан кубус спрата, са базиликалним осветљењем кроз непрегледни низ отвора у повученој кровној равни (Јовановић, 1999: 22).

Музеј социјалистичке револуције је деведесетих година прошлог века престао да постоји под тим именом (преиначен је у Историјски музеј, а од 1992. у Музеј Војводине, након сједињења са Војвођанским музејом), док је апстрактна чаролија светлости коју је стварао витраж на спољној фасади музејске зграде нестала је у првој деценији двадесет првог века. Витраж је буквално зазидан, наводно *привремено*, а у део тог простора усељен је Музеј савремене уметности Војводине, који је и дан данас на истом месту, иако су тадашње власти овој установи обећале нову зграду. Други део зграде и даље припада Музеју Војводине, и ту је део сталне поставке посвећен новијој историји наших простора која датира из 1997. године. Музеј Војводине води рачуна како о самој згради и њеним депоима који су у сутерену, тако и о овом стакленом ремек делу, за који су ове године одобрена финансијска средства за његову реконструкцију. Овим радовима руководи стручни тим Атељеа Станишић.

Витраж *Отпор* Зорана Павловића представља врхунско уметничко остварење у овој специфичној и скупој техници. Сведочи о тежњи тадашњих архитеката да у своја дела инкорпорирају и примењену уметност, чији је задатак био да оплемени како ентеријер, тако и екстеријер. Током шездесетих и седамдесетих година прошлог века домаће архитекте су заступале став да је једној модерно пројектованој згради потребно и дело примењене, декоративне или зидне уметности које би оплеменило најчешће бетонске зидове. Тај став се у литератури може пронаћи као *покрет синтезе архитектуре и уметности* (Mitrović, 2017: 153–181).

Заграђивањем овог грандиозног витража, те укидањем продора светлости кроз разнобојне стаклене површине и сама музејска зграда у Дунавској 37 изгубила је на својој несвакидашњој модернистичкој елеганцији. Захваљујући надлежнима у Музеју Војводине препознат је значај овог стакленог ремек-дела, те се надамо да ће у новој 2024. години зграда у Дунавској 37 повратити стари сјај и визуру какву је имала у првим данима постојања Музеја социјалистичке револуције.



Stained Glass *Resistance*

Dragana Garić Jovičić

The monumental *Resistance* stained glass is the work of the famous Belgrade painter and art historian Zoran Pavlović. It was installed in 1970 on the outer, load-bearing wall of the Novi Sad Museum of the Socialist Revolution of Vojvodina (37 Dunavska Street). The dimensions of this impressive work are 620 x 440 cm.

Its composition is divided into rectangular and trapezoidal fields set by the iron structure. In these fields, pieces of glass are connected by lead girders. The antique glass of different colours was used, without a painted process, and cut into various geometric images, with a skillful combination of curvilinear contours.

This grandiose work of art in glass was the first work of art that a visitor to the former Museum of the Socialist Revolution should have seen. Its intense colour and the symbolic elements from which it was composed were supposed to be associated with the heroic struggle of our people for freedom. This stained glass is also interesting because, after the Art Nouveau period was one of the first pieces of stained glass in Novi Sad built integrally with the building.

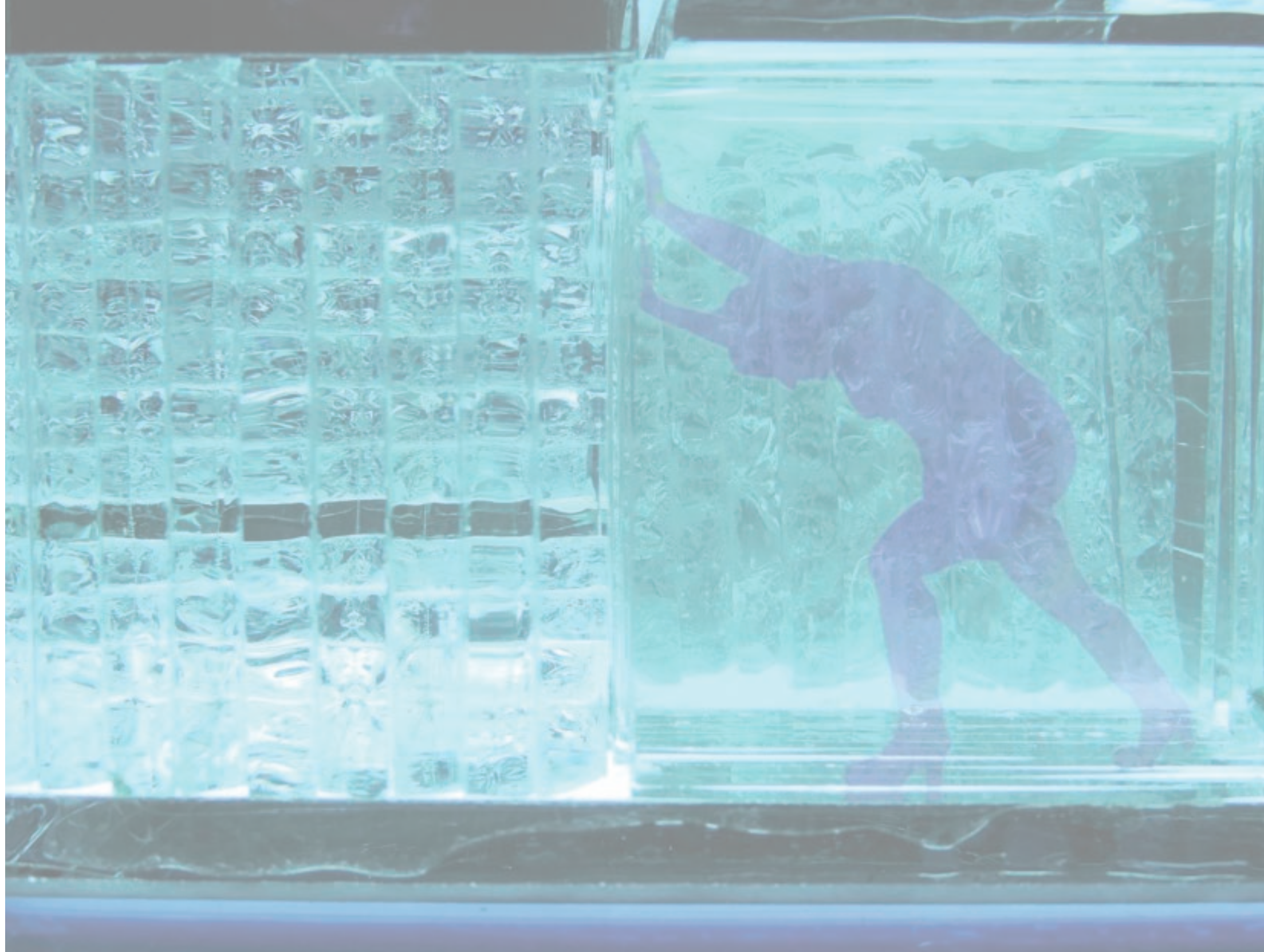
Stained glass *Resistance* by Zoran Pavlović is an ultimate artistic achievement in this specific and expensive technique. It testifies to the aspiration of the architects of that time to incorporate applied art into their works, whose task was to refine both the interior and the exterior.

The abstract magic of light created by the stained glass on the outer facade of the museum building disappeared in 2010. By enclosing this grandiose stained glass window, and by disabling the penetration of light through the multi-coloured glass surfaces, the museum building itself at 37 Dunavska Street lost its unusual modernist elegance. Thanks to the authorities in the Museum of Vojvodina, the importance of this masterpiece has been recognized, and we hope that in the new year 2024, the building at 37 Dunavska Street will regain its old glory and the look it used to have in the first days of the Museum of the Socialist Revolution.



Зоран Павловић
Витраж *Отпор*
Детаљ
Zoran Pavlović
Stained Glass *Otpor*
Detail

Скульптура
Sculpture



Стакло као материјал за савремену скулптуру

Драгана Гарић
Јовичић

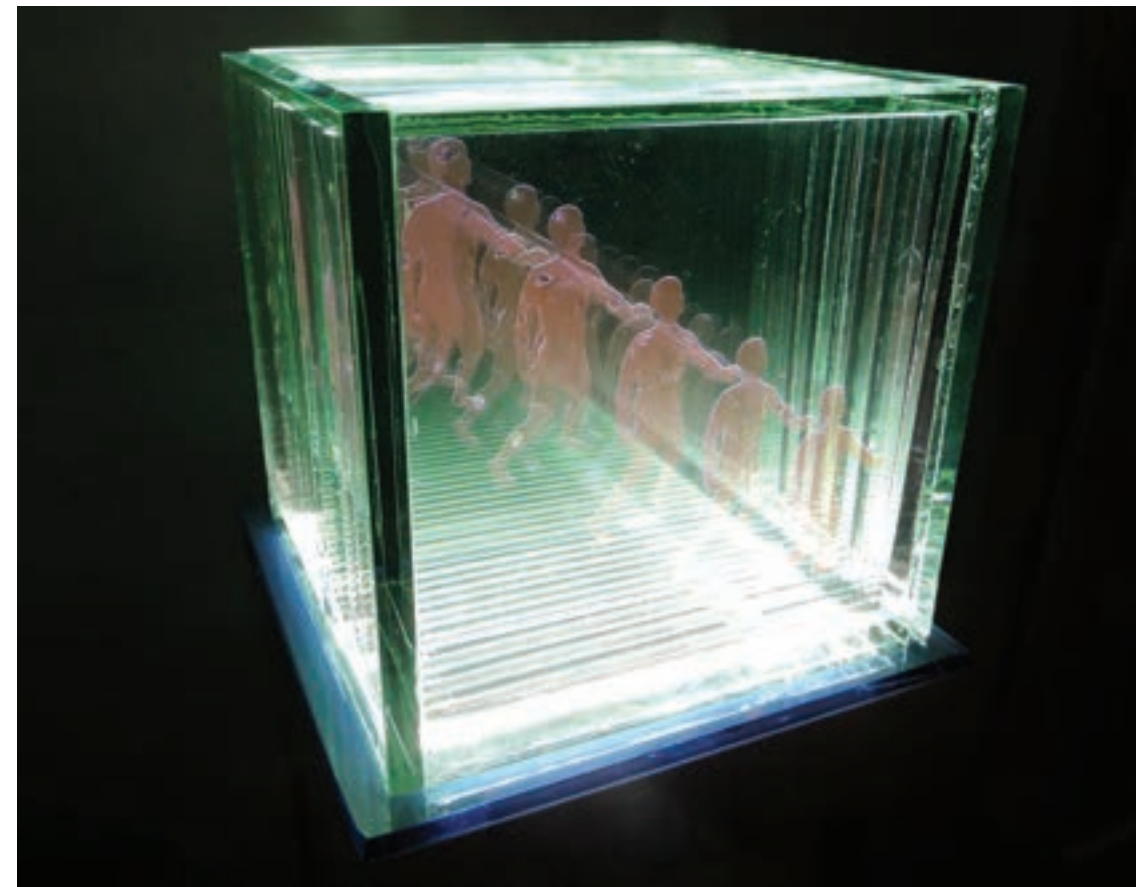
Кроз векове стакло је имало не само употребну већ и уметничку вредност, а тако је и данас. Отуда су се стаклом углавном бавили дизајнери специјализовани само за овај материјал. Што се тиче уског круга уметника који су се бавили савременим стаклом у нашој земљи, то су углавном били дизајнери стакла везани за наше фабрике у Параћину, Зајечару и Прокупљу (Вуковић, 2002: 117). Тек од друге половине прошлог века стакло постаје инспиративно већем броју уметника како у свету, тако и код нас (Лакићевић Павићевић, 2002: 147), те га они уграђују у речник савремене уметности.

За разлику од савремене керамике у којој су се у току времена помериле границе традиционалне утилитарне дисциплине, савремено обликовано стакло недовољно је афирмисано у нашој средини (Вуковић, 2002: 117). Разлог евентуално треба тражити у недостатку континуираног образовања на Факултету примењених уметности (Одсек за керамику и стакло), као и чињеници да је процес реализације уско везан за веома сложену технологију која се користи у индустријским погонима.

Није честа појава ни у свету, а камоли на нашој уметничкој сцени, да се један вајар одлучи само за рад у овом специфичном материјалу, а још ређе да на том путу истрајава годинама, па и деценијама. Такав је случај са новосадском вајарком Мирјаном Благојев, чије скулптуре од стакла спадају у домен чисте ликовности, без идеје о функционалности уметничког дела. Стакло је јединствен материјал дуалног карактера – истовремено крт и ломљив, а опет чврст и јак. Скулптуре и инсталације Мирјане Благојев имају конкретне и минималистичке форме, и тешко нам је да их доведемо у везу са истим крхким материјалом од којег је сачињено и стоно стакло.

Ова вајарка од стакла гради амбијенталне целине, које забележене објективом фотоапарата често укључују и посматрачев лик. На тај начин она постиже интеракцију, тако да посетиоци њених изложби постају и учесници рада. Преиспитује и однос дела и њеног окружења. Осим рефлексије када су у питању огледала, ова вајарка је одушевљена и феноменом транспарентности везаним за стаклене површине.

Мирјана Благојев
*Слепац води слепца –
у перспективи*
Нови Сад, 2018.
Mirjana Blagojev
*The Blind Leading the
Blind – in Perspective*
Novi Sad, 2018



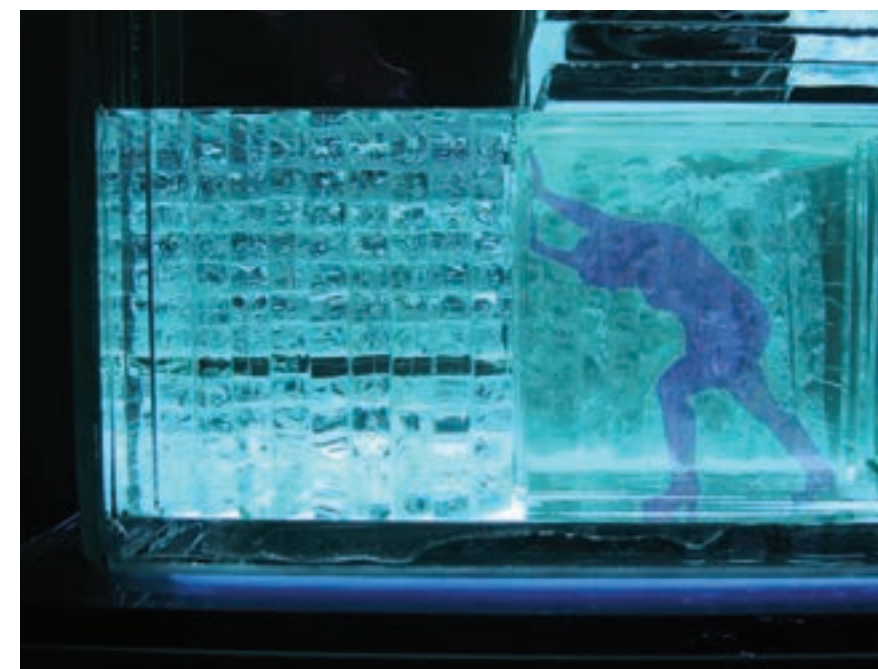
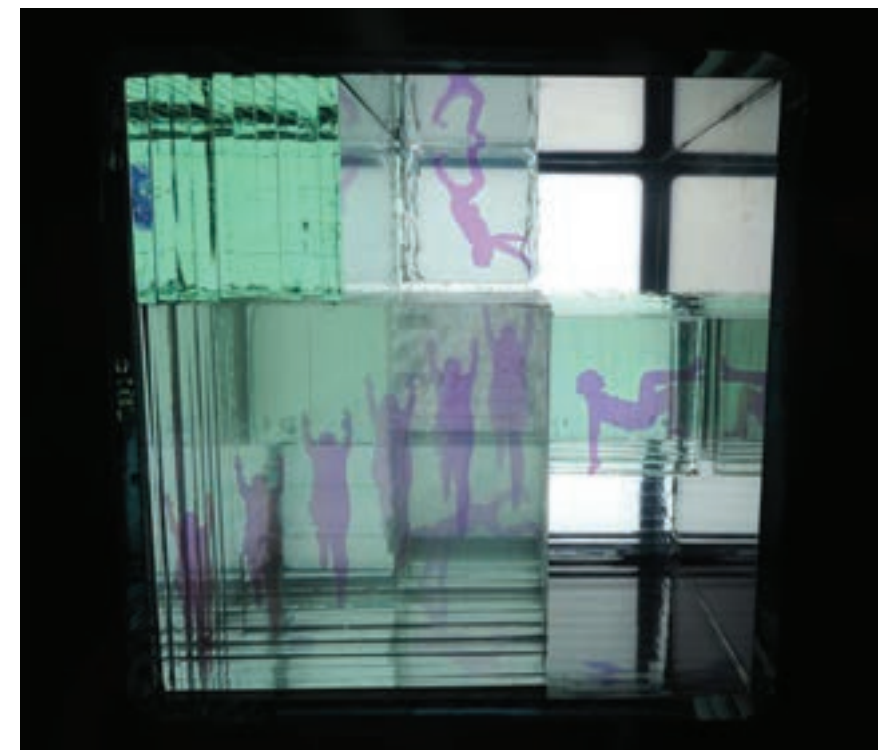
Слично лејерима у компјутерском програму *Photoshop-у*, она из слојева стаклених површина ствара коцке од стакла у које су инкорпориране различите вишеслојне представе. Када су у питању ови објекти оно што је најзанимљивије је да уз помоћ стакла на истој површини видимо простор који се налази испред и иза нас – феномен излога. Тако Мирјана Благојев успева да прикаже два простора које иначе не можемо да сагледамо у истом тренутку.

Један од изложених радова представља коцку састављену од више слојева стакла названу *Слепац води слепца – у перспективи*, која је асоцијативно у вези са чувеним истоименим платном мајстора северњачке ренесансе Питером Бројгелом Старијим. Сваки слепац је представљен на засебном слоју стакла и на тај начин ова уметница постиже ефекат кретања. Друга стаклена коцка својом транспарентношћу постиже ефекат тајанственог, као што је прича о Пандориној кутији.

Мирјана Благојевић
Пандорина кутија
Нови Сад, 2014.
Mirjana Blagojevic
Pandora's Box
Novi Sad, 2014
CY 1228



Мирјана Благојевић
Сизифова коцка
Нови Сад, 2018.
Mirjana Blagojevic
Sisyphus Cube
Novi Sad, 2018



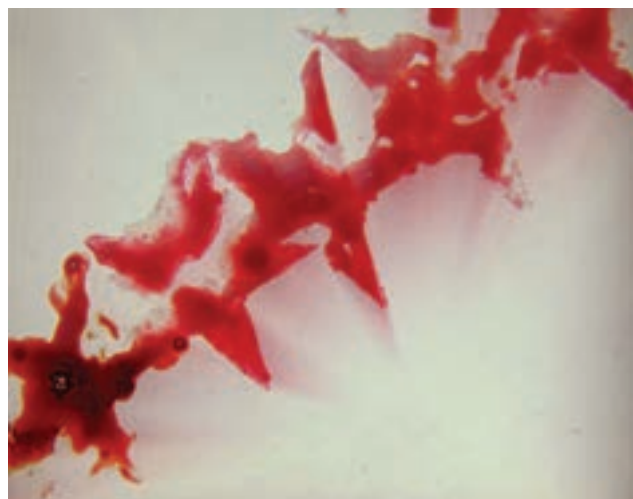
Мирјана Благојевић
Сизифова коцка
Детаљ
Нови Сад, 2018.
Mirjana Blagojevic
Sisyphus Cube
Detail
Novi Sad, 2018

Постоји и стаклена коцка снажног назива *Разводњавање идеологије*, која приказује дијагонални низ црвених петокрака, при чему се у доњем левом углу налази звезда јасних контура, да би из слоја у слој та звезда све више размекшавала обриси до границе нестајања. Уметница је овим радом успела да постигне ефекат као да је замрзнут тренутак у којем капање воде на акварелом изведену звезду сугерише растакање/нестајање петокраке као симбола једног времена. Овај визуелно поетичан рад индиректно поставља питање о смислу било које идеологије.

Употребом стакла као доминантног материјала скулпторка Мирјана Благојевић ствара незаборавна уметничка остварења која одишу несвакидашњом лакоћом и елеганцијом. Но, као и код свих великих уметника, постоји и онај други, дубљи и тежи слој који се бави питањем апсурда, како у животу, тако и у уметности.

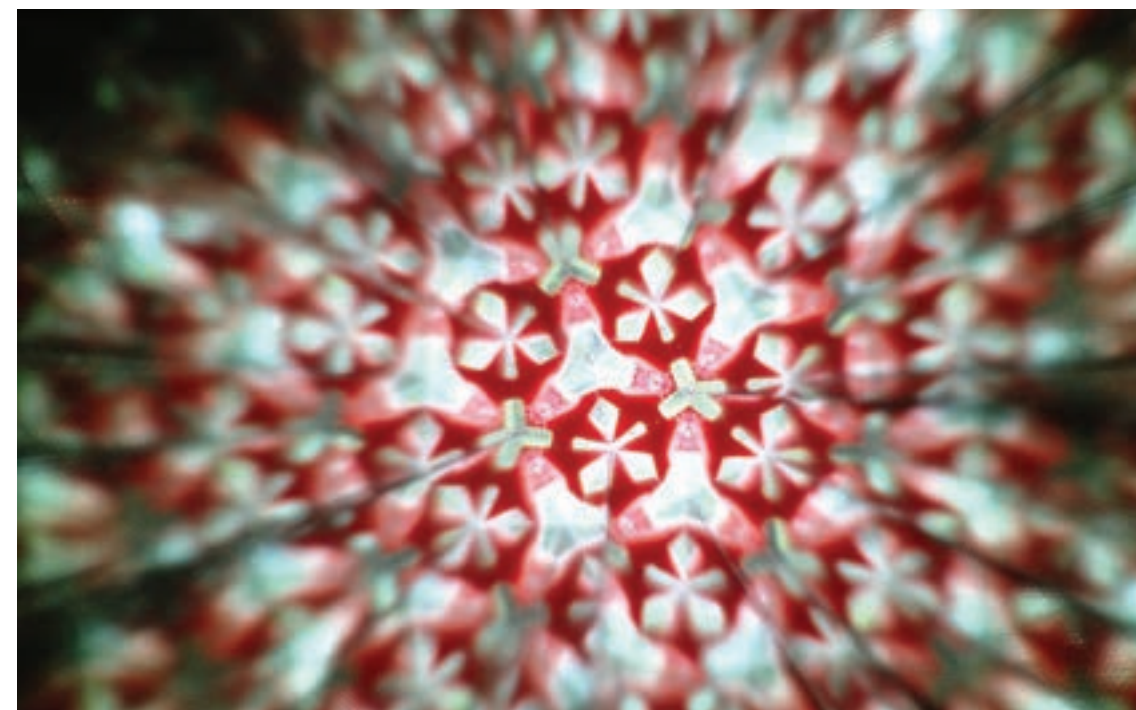
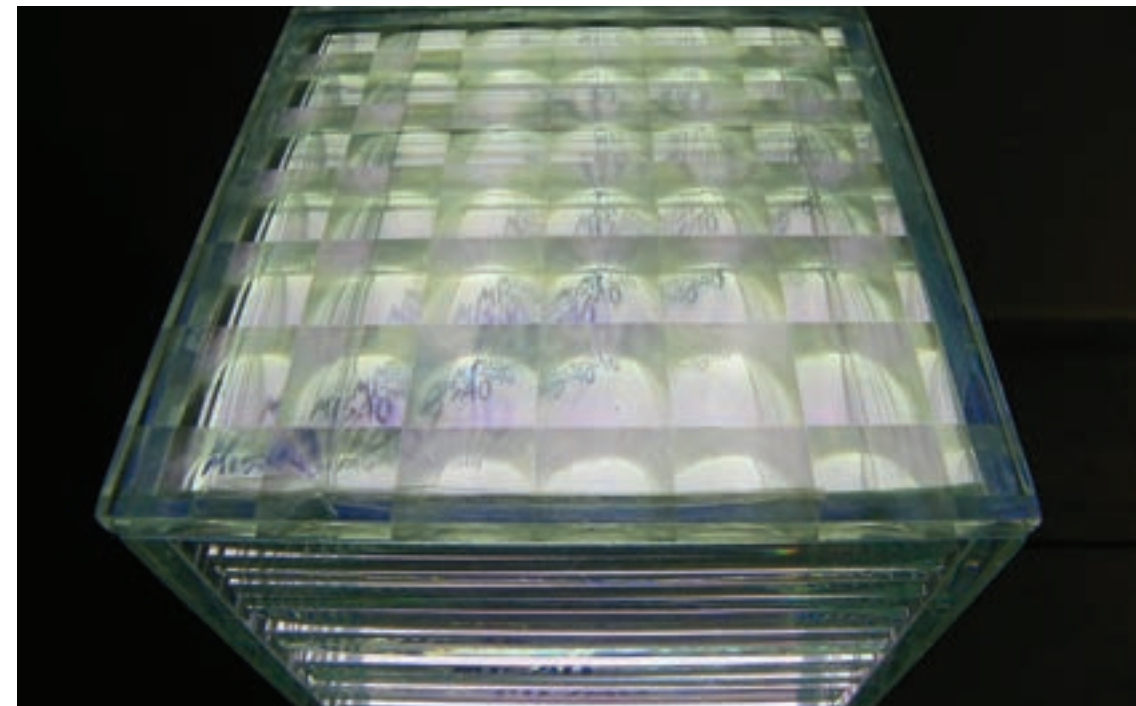
Мирјана Благојевић
Разводњавање идеологије 1
Нови Сад, 2017.
Mirjana Blagojevic
Dilution of Ideology 1
Novi Sad, 2017

Мирјана Благојевић
Разводњавање идеологије 1
Детаљ
Нови Сад, 2017.
Mirjana Blagojevic
Dilution of Ideology 1
Detail
Novi Sad, 2017



Мирјана Благојевић
Како мука направи јунака
Нови Сад, 2018.
Mirjana Blagojevic
How Suffering Makes a Hero
Novi Sad, 2018

Мирјана Благојевић
Ток мисли
Нови Сад, 2018.
Mirjana Blagojevic
A Train of Thought
Novi Sad, 2018



Мирјана Благојевић
Један од могућих погледа...
Детаљ
Нови Сад, 2015.
Mirjana Blagojevic
One of the Possible Views...
Novi Sad, 2015

Мирјана Благојевић
Echo 1
Нови Сад, 2019.
Мирјана Благојевић
Echo 1
Нови Сад, 2019



ECHO 1 | PARK PRISAJEDINJENJA | NOVI SAD

Мирјана Благојевић
Echo 1
Детаљ
Нови Сад, 2019.
Мирјана Благојевић
Echo 1
Detail
Novi Sad, 2019





Мирјана Благојев
*Разводњавање
идеологије: Једна од
могућих колекција...*
Нови Сад, 2015.
Mirjana Blagojev
*Dilution of Ideology:
One of the Possible
Collections...*
Novi Sad, 2015

Мирјана Благојев
*Разводњавање
идеологије: Једна од
могућих колекција...*
Детаљ
Нови Сад, 2015.
Mirjana Blagojev
*Dilution of Ideology:
One of the Possible
Collections...*
Detail
Novi Sad, 2015



Glass as a Material for Contemporary Sculpture

Dragana Garić Jovičić

Novi Sad sculptor Mirjana Blagojev has been continuously researching glass as a material for contemporary sculpture for years. She constructs ambient units made of glass, which often include the viewer's figure when recorded by the camera lens. That way, she achieves interaction, so that visitors to her exhibitions become participants in her work. That way, she also examines the relationship between the work and its environment.

Through my works, I consider the issues of the relationship between the work and its environment, the internal and external space of the work, perspective in three-dimensional objects, light as one of the key components of creating the work, as well as the relationship between architecture and sculpture, with an emphasis on the position of the observer in the perception of the work, says the artist Mirjana Blagojev.

One of the exhibited works is a cube made of several layers of glass called *The Blind Leading the Blind – in Perspective*. This glass sculpture is associatively connected with the famous painting of the same name by the Northern Renaissance master Pieter Bruegel the Elder. Each blind is presented on a separate layer of glass, thus achieving the effect of movement. The second glass cube achieves a mysterious effect with its transparency, like the story of Pandora's Box.

The glass cube with the powerful name *Dilution of Ideology* shows a diagonal series of five-pointed stars, whereby a star in the lower left corner is with clear outlines, so that from layer to layer that star softens its outlines more and more until it disappears. With this work, the artist managed to show the *dilution* of the five-pointed star as a symbol of an era, indirectly raising the question of the meaning of any ideology.

Using glass as the dominant material, Mirjana Blagojev makes sculptural creations that exude extraordinary lightness and elegance. However, the exhibited works also contain another, deeper and more difficult layer that deals with the absurdity of life and art.

Мирјана Благојев
Разводњавање
идеологије: Једна од
могућих колекција...
Детаљ
Нови Сад, 2015.
Mirjana Blagojev
Dilution of Ideology:
One of the Possible
Collections...
Detail
Novi Sad, 2015



Приказани радови базирају се на мом дводеценијском истраживању утицаја особина транспарентности и рефлексија на променљивост просторних односа дела и његовог окружења у ентеријеру и екстеријеру, употребом стакла и огледала као доминантних материјала од којих су израђена дела.

Овим истраживањем указујем на чињеницу да особине транспарентности и рефлексије могу бити кључан фактор у успостављању релација субјекат–објекат–окружење. У данашње време када виртуелна реалност полако осваја нашу свакодневицу, позиција реципијента уметничког дела поново постаје актуелна. Особине транспарентности и рефлексије омогућавају креирање простора који је на граници реалног и виртуелног (илузионистичког), у којем реципијент директно учествује и од његове позиције зависи начин виђења тог простора.

Кроз своје радове разматрам питања односа дела и његовог окружења, унутрашњег и спољашњег простора дела, перспективе у тродимензионалним објектима, светла као једне од кључних компоненета грађења дела, као и односа архитектуре и скулптуре, уз стављање акцента на позицију посматрача у перцепцији дела.

The presented works are based on my two-decade research on the influence of the properties of transparency and reflections on the changeability of the spatial relations of the work and its environment in the interior and exterior, using glass and mirrors as the dominant materials from which the works are made.

With this research, I point to the fact that the properties of transparency and reflection can be a key factor in establishing subject–object–environment relations. Nowadays, when virtual reality is slowly conquering our everyday lives, the position of the recipient of the piece of art is becoming relevant again. Characteristics of transparency and reflection enable the creation of a space that is on the border between real and virtual (illusionistic) space in which the recipient directly participates and the way of seeing that space depends on his position.

Through my works, I consider issues of the relationship between the work and its environment, the internal and external space of the work, perspective in three-dimensional objects, light as one of the key components of creating the work, as well as the relationship between architecture and sculpture, with an emphasis on the position of the observer in the perception of the work.

Биографија уметнице

Мирјана Благојев (1974) је докторирала Вајарство 2019. на Академији уметности у Новом Саду. Пре доктората, на истом факултету је дипломирала 2000. и магистрирала 2007. године. Завршила је и мастер студије у Француској, које су специјализоване за стакло као материјал за израду скулптуре (*École nationale supérieure des Arts Décoratifs*) у Стразбуру на смеру Објекат-стакло 2005. године.

Њена истраживања крећу се у области *проширеног поља скулптуре*, а на радовима доминирају транспарентни и рефлектујући материјали. Посебну област интересовања за њу представља испитивање односа дела и његовог окружења у ентеријеру и екстеријеру, односно релације субјекат–објекат–окружење.

Учествовала је у реализацији бројних међународних пројеката, а у десетак земаља држала је радионице и предавања. Излагала је на бројним самосталним и групним изложбама у земљи и иностранству.

Запослена је на новосадској Академији уметности на предмету Вајарство у звању ванредног професора.

Biography of the Artist

Mirjana Blagojev (1974) received her PhD in Sculpture in 2019 at the Academy of Arts in Novi Sad. Before her doctorate, she graduated from the same faculty in 2000 and received her master's degree in 2007. She also completed her master's studies in France, specializing in glass as a material for making sculptures (*École nationale supérieure des Arts Décoratifs*) in Strasbourg, in the Object–Glass major in 2005.

Her research is in the area of the *expanded field of sculpture*, and her works are dominated by transparent and reflective materials. A special area of interest for her is the analysis of the relationship between the work and its environment in the interior and exterior, that is, the subject–object–environment relationship.

She participated in the implementation of numerous international projects and held workshops and lectures in ten countries. She exhibited at numerous solo and group exhibitions in the country and abroad.

She is employed at the Academy of Arts in Novi Sad, on the subject of Sculpture as an associate professor.



Пресија, рађање јаве
Нови Сад, 2023.
Pressure, the Birth of
Reality
Novi Sad, 2023

ΚΑΤΑΛΟΓ

CATALOGUE



Природно стакло

Језгро

Борђош, млађе камено доба (неолит)

Вулканско стакло – окресивање

Ширина 1,8 цм, висина 1,7 цм

В 11

Језгро

Борђош, млађе камено доба (неолит)

Вулканско стакло – окресивање

Ширина 1,9 цм, висина 1,7 цм

В 20

Микро сечиво

Борђош, млађе камено доба (неолит)

Вулканско стакло – окресивање

Ширина 0,5 цм, дужина 1,3 цм, дебљина 0,15 цм

В 62

Микро сечиво

Борђош, млађе камено доба (неолит)

Вулканско стакло – окресивање

Ширина 0,6 цм, дужина 1,8 цм, дебљина 0,2 цм

В 63

Микро сечиво

Борђош, млађе камено доба (неолит)

Вулканско стакло – окресивање

Ширина 0,4 цм, дужина 2,2 цм, дебљина 0,2 цм

В 66

Стрелица

Борђош, млађе камено доба (неолит)

Вулканско стакло – окресивање

Ширина 1,2–2,3 цм, дужина 2,5 цм, дебљина 0,7 цм

В 342

Сечиво

Борђош, млађе камено доба (неолит)

Вулканско стакло – окресивање

Ширина 0,8 цм, дужина 1,7 цм, дебљина 0,4 цм

В 372

Сечиво

Хртковци, Гомолава, млађе камено доба (неолит)

Вулканско стакло – окресивање

Ширина 1,8 цм, дужина 2,9 цм, дебљина 0,4 цм

G 2351

Сечиво

Хртковци, Гомолава, млађе камено доба (неолит)

Вулканско стакло – окресивање

Ширина 1,1 цм, дужина 2,6 цм, дебљина 0,4 цм

G 2597

Сечиво

Хртковци, Гомолава, млађе камено доба (неолит)

Вулканско стакло – окресивање

Ширина 0,9 цм, дужина 2,2 цм, дебљина 0,3 цм

G 2974

Стругач

Хртковци, Гомолава, млађе камено доба (неолит)

Вулканско стакло – окресивање

Ширина 2,5 цм, дужина 2,7 цм, дебљина 0,7 цм

G 3700

СТАКЛО У ОБРЕДНОЈ И РЕЛИГИЈСКОЈ КУЛТУРИ

Римско стакло у погребним обичајима

Боца

Свилош, Крушевље, 3–4. век

Стакло – дување

Висина 13,8 см, пречник обода 6 цм, пречник трбуха 12,2 и пречник дна 5 цм

АА 1048

Крчаг

Бешка, Брест, 3–4. век

Стакло – дување

Висина 15,5 цм, пречник 5,5 цм

AA 434

Боца

Бешка, Брест, 3–4. век

Стакло – дување

Висина 14,4 см, пречник обода 4,5 цм, пречник трбуха 9,9 цм и пречник дна 5,5 цм

AA 467

Крчаг

Бешка, Брест, 3–4. век

Стакло – дување у калупу

Висина 19 цм, пречник обода 7 цм, пречник дна 5 цм

AA 504

Пехар

Свилош, Крушевље, 4. век

Стакло – дување, брушење

Висина 14 цм, пречник обода 10 цм, пречник дна 3 цм

AA 1005

Крчаг

Свилош, Крушевље, 4. век

Стакло – дување у калупу

Висина 36 цм, пречник обода 10,3 цм, пречник дна 9 цм

AA 1013

Чаша

Хртковци, Гомолава, римско доба

Стакло – дување

Висина 8,9 цм, пречник обода 6,3, пречник дна 5 цм

AA 367

Крчаг

Бешка, Брест, 3–4. век

Стакло – дување у калупу

Висина 24 цм, пречник дна 6 цм

AA 789

Боца

Бешка, Брест, 3–4. век

Стакло – дување

Висина 6,7 цм, пречник дна 3 цм, пречник обода 3 цм

AA 497

Крчаг

Непознато налазиште, 4. век

Стакло – дување у калупу

Висина 21,8 цм, ширина 7,7 цм

PG 117

Чаша

Хртковци, Врањ, 5. век

Стакло – дување у калупу

Висина 5 цм, пречник обода 7 цм, пречник дна 3 цм

H 165

Пехар

Хртковци, Врањ, римски период

Стакло – дување

Висина 9,4 цм, пречник обода 8 цм, пречник дна 1,5 цм

H 357

Крчаг

Хртковци, Врањ, римски период

Стакло – дување, брушење

Висина 20 цм, пречник обода 7 цм, пречник дна 8 цм

H 358

Пехар

Хртковци, Гомолава, римски период

Стакло – дување

Висина 14,8 цм, пречник обода 8,5 цм, пречник дна 1,9 цм

А 2536

Чаша

Народни музеј Кикинда

Стакло – ливење у калупу

Висина 7,8 цм, пречник обода 4,7, пречник дна 2,8 цм

А 11674

Употреба стаклених предмета у приватној побожности

Чаша са представом *Каменовање Светог Стефана*

Посвећена митрополиту Стефану Стратимировићу (1757–1836)

Хабзбуршка монархија, крај 18. – поч. 19. века

Безбојно стакло – гравирано, мат-шлиф

Висина 13 цм

П 447

Сервис за вино са представом **Св. Архангела Михаила**

(боца и шест чаша)

Велика Кикинда, поч. 20. века

Прва српска радионица Уроша Чавића

Безбојно стакло – дувано, сликано, позлата

Висина боца 32,5 цм, чаша на стопи 13 цм

Е 3689 /1-7

Чаша са представом **Св. Јована**

Велика Кикинда, поч. 20. века

Прва српска радионица Уроша Чавића

Безбојно стакло – дувано, сликано, позлата

Висина 7,5 цм

Е 3691

Чаша са представом **Св. Николе**

Велика Кикинда, поч. 20. века

Прва српска радионица Уроша Чавића

Безбојно стакло – дувано, сликано, позлата

Висина 7,5 цм

Е 3690

Иконе на стаклу

Рођење Христово

Ада, прва половина 19. века

57 x 46 цм

Е 1653

Распеће Христово

Куцура, 19. век

61 x 49,5 цм

Е 5980

Богородица с Христом (Богородица Брнска)

Сомбор, 18–19. век

51 x 37 цм

Е 11367

Богородица с Христом

Сомбор, друга половина 19. века

52 x 42 цм

Е 9602

Свети Никола

Бегејци, друга половина 19. века

73 x 56,5 цм

Е 4984

Богородица са Христом и Св. Козмом и Дамјаном

Јова Савчин

Бачка, почетак 20. века

87 x 73 цм

Е 10069

СТАКЛО У СВАКОДНЕВИЦИ

УКРАШАВАЊЕ СТАКЛОМ

Стаклени накит од Келта до Авара

Наруквица

Хртковци, Гомолава, латенска култура, 1. век п. н. е.

Стакло – ливење у калупу, обликовање

6,9 x 1,9 цм

A 2780

Наруквица

Хртковци, Гомолава, латенска култура, 1. век п. н. е.

Стакло – ливење у калупу, обликовање

8,1 x 1,6 цм

G 2781

Наруквица

Хртковци, Гомолава, латенска култура, 1. век п. н. е.

Стакло – ливење у калупу, обликовање

8,1 x 1,5 цм

G 4144

Наруквица

Хртковци, Гомолава, латенска култура, 1. век п. н. е.

Стакло – ливење у калупу, обликовање

5,1 x 2,4 цм

AP 4914

Наруквица

Хртковци, Гомолава, латенска култура, 1. век п. н. е.

Стакло – ливење у калупу, обликовање

6 x 1 цм

G 4338

Прстен

Хртковци, Гомолава, латенска култура, 1. век п. н. е.

Стакло – обликовање

Пречник 2,1 цм

G 365

Перле (три комада)

Хртковци, Гомолава, латенска култура, 1. век п. н. е.

Стакло – обликовање

2,1 x 1,8 цм, 1,8 x 1,7 цм, 1,9 x 1,2 цм

A 2779

Перле (два комада)

Хртковци, Гомолава, латенска култура, 1. век п. н. е.

Стакло – обликовање

Пречник 2,1 цм

A 2782

Перле (седам комада)

Хртковци, Гомолава, латенска култура, 1. век п. н. е.

Стакло – обликовање

Перле од зеленог стакла – 2,2 x 2,2 цм, плавог – пречници 1,65 и 1,7 цм, сивог – пречници

1,8 цм, 1,6 и 1,1 цм и црвеног стакла – 1,6 цм

Без бројева

Перла

Чортановци, Просјанице, 4. век

Стакло – обликовање

Пречник 2,5 цм

AA 589

Ниска

Бешка, Брест, 3–4. век

Стакло, кост, ћилибар – обликовање

180 перли од плавог стакла, једна од ћилибара и једна од кости

AA 414

Ниска

Хртковци, Гомолава, римски период

Стакло, кост – обликовање

157 перли од плавог и зеленог стакла и девет од кости

AA 37

Ниска

Српски Крстур, сарматска култура, 3–4. век

Стакло, карнеол – обликовање

284 перле

AS 759

Ниска

Непознато налазиште, сарматска култура, 3–4. век

Стакло, карнеол – обликовање

91 разнобојна стаклена перла и три од карнеола

653

Огрлица

Нови Кнежевац, сарматска култура, 3–4. век

Стакло, карнеол – обликовање

35 перли

AS 774

Огрлица

Ботош, Живанићева доља, 3–4. век

Стакло – обликовање

Дужина 51 цм

A 335

Наруквица

Хртковци, Гомолава, римски период

Стакло – ливење

Пречник 4,5 цм

AA 138

Наруквица

Бешка, Брест, 3–4. век

Стакло – ливење

Пречник 5 цм

AA 369

Наруквица

Бешка, Брест, 3–4. век

Стакло – ливење

Пречник 5 цм

AA 370

Наруквица од перли

Бешка, Брест, 3–4. век

Стакло, кост, злато – обликовање

43 перле

A 464

Ниска

Хртковци, Врањ, 5. век

Стакло – обликовање

Дужина 1–1,7 цм, пречник 1,2–1,7 цм

H 182

Ниска

Хртковци, Врањ, 5. век

Стакло – обликовање

Дужина 0,4–0,6 см, пречник 0,3–0,6 см

H 184

Ниска

Хртковци, Врањ, 5. век

Стакло – обликовање

Пречник 0,1–3 цм

H 185

Ниска перли

Непознато налазиште, сарматска култура, 3–4. век

Стакло, карнеол – обликовање

269 разнобојних перли од стакла и једна од карнеола

А 975

Перле и наушнице

Нови Сланкамен, Чаревци, 8. век

Стакло, бронза – обликовање, ливење

0,4–1,5 цм, 2 x 4 цм

Без броја

Стакло на одевним предметима и аксесоару

Чарлстон хаљина

1925–1926. године

Дужина 98 цм, ширина 78 цм

И 1587

Свечана хаљина

Око 1920. године

Дужина 131 цм, ширина 74 цм

И 1260

Пелерина – кеп

око 1890. године

Дужина 47 цм, обим 43 цм

И 1270

Свечана женска торбица

Почетак 20. века

Дужина 23 цм, ширина 13 цм

И 2353

Свечана женска торбица

Почетак 20. века

Дужина 23 цм, ширина 16 цм

И 2398

Кеса за новац

Крај 19. века

Дужина 9 цм, ширина 7 цм

И 4155

Женски новчаник

Крај 19. века

Дужина 10 цм, ширина 16 цм

И 2363

Женски новчаник

Крај 19. века

Дужина 14,5 цм, ширина 7,5 цм

И 2364

Балске ципелице

Последње деценије 19. века

Дужина 22 цм, висина 6,5 цм

И 2352

Украсне апликације

Око 1930. године

Дужина 21 цм, ширина 13 цм

И 5910

Држач за цвеће

Крај 19. века

Дужина 13,5 цм

И 4020

Лорњон

Крај 19. века

Дужина 11 цм, ширина 4,5 цм

И 4026

Лорњон

Крај 19. века

Дужина 14 цм, ширина 4 цм

И 4024

Позоришни двоглед

Крај 19. века

Дужина 7 цм, ширина 10,5 цм

И 2397

Укра­си од ста­кла на на­род­ним но­шња­ма

Дуг­мад од ста­кле­не масе

Бачки Пе­тро­вац, Сло­ва­ци, око 1910.

33 дуг­ме­та раз­личитих ди­мен­зија

Е 4561

Муш­ки пр­слук

Чу­руг, Бач­ка, Ср­би, 1880.

Зла­то­вез и ста­кле­на па­ста

Дужина 52 цм, ширина 42 цм

Е 5879

Ма­шна за муш­ку ко­шуљу – по­ша

Нови Сад, Ср­би, око 1900.

Зла­то­вез и ста­кле­на па­ста

Дужина 17,5 цм, ширина 20 цм

Е 10537

Ру­чна тор­би­ца на­прав­љена од жен­ске ка­пе – ћу­ле

Средњи Ба­нат, Ср­би, око 1900.

Зла­то­вез и ста­кле­на па­ста

26 x 23 цм

Е 9507

Ог­р­ли­ца – *ghiordan*

Вла­ди­ми­ро­вац, Ба­нат, Ру­му­ни, 1940.

Разнобојне ро­кај пер­ле и цр­не и ири­ди­зи­ра­не ци­лин­дри­чне пер­ле на­ни­за­не на дла­ку из

коњске гриве

24,5 x 2,2 цм

Е 3471

Ог­р­ли­ца – *ghiordan*

Алибунар, Ба­нат, Ру­му­ни, око 1930

Разнобојне ро­кај пер­ле ни­за­не на дла­ку из коњске гриве

30 x 1,2 цм

Е 2559

Ук­рас­не ман­жет­не – за­пон­ци

Уз­дин, Ба­нат, Ру­му­ни, 1920.

Бе­ле пресоване пер­ле у­плетене са бордо ву­ни­цом

Ви­си­на 8,5 цм, обим 19 цм; ви­си­на 9 цм, обим 19 цм

Е 1751

Муш­ки по­јас – *brîu*

Војводинци, Ба­нат, Ру­му­ни, пр­ва по­ло­вина 20. ве­ка.

Вез пер­ла­ма на цр­ном пли­шу

Разнобојне шестоугаоне зрнасте пер­ле примењене техником ч­во­ро­ва

103,5 x 10,5 цм

Е 8330

Ог­р­ли­ца (ћер­дан)

Бачки Пе­тро­вац, Сло­ва­ци, по­че­так 20. ве­ка

Ни­за­ње ста­кле­них пер­ли ири­ди­зи­ра­них сребрним пре­ма­зом

Дужина 26 цм, ширина 28 цм

Е 10588 а

Жен­ска ка­пи­ца – *фитюла*

Ку­ду­ра, Бач­ка, Ру­си­ни, 1951.

Ка­па је укра­шена тра­ком на­ни­за­них ири­ди­зи­ра­них пер­ли­ца и цевчица. На по­ти­љач­ном и чеоном делу пер­ле су при­шивене.

Дужина 37 цм, ширина 19 цм

Е 6006

ОГЛЕДАЛА

Оловна огледала

Оловно огледало

Гомолава, римско доба, почетак 3. века

Олово – ливење

Висина 8 цм, пречник 3,4 цм

G 14

Оловно огледало

Гомолава, римско доба, почетак 3. века

Олово – ливење

Спољашњи пречник 3,5 цм

G 103

Оловно огледало

Гомолава, римско доба, почетак 3. века

Олово – ливење

Висина 6,5 цм, спољашњи пречник 3,3 цм

G 113

Оловно огледало

Гомолава, римско доба, почетак 3. века

Олово – ливење

Висина 7,5 цм, спољашњи пречник 3,6 цм

G 233

Оловно огледало

Гомолава, римско доба, почетак 3. века

Олово – ливење

Висина 9,2 цм, спољашњи пречник 3,6 цм

G 234

Оловно огледало

Гомолава, римско доба, почетак 3. века

Олово, стакло – ливење

Висина 7,2 цм, спољашњи пречник 3,5 цм

G 235

Оловно огледало

Гомолава, римско доба, почетак 3. века

Олово – ливење

Висина 8 цм, спољашњи пречник 3,3 цм

G 236

Оловно огледало

Гомолава, римско доба, почетак 3. века

Олово – ливење

Висина 6,5 цм, спољашњи пречник 3,4 цм

G 467

Оловно огледало

Гомолава, римско доба, почетак 3. века

Олово – ливење

Висина 7,1 цм, спољашњи пречник 3,8 цм

AA 721

Оловно огледало

Гомолава, римско доба, почетак 3. века

Олово – ливење

Висина 6,1 цм, спољашњи пречник 3,5 цм

G 35

Огледало – употребни и декоративни предмет

Подно огледало – *психа*

Хабзбуршка монархија, око 1840.

Бидермајер

Стакло – ливено, посребрено; дрво – фурнирано, токарено, интарзија

Огледало: 121,5 x 82,5 цм, висина 167 (са ногарима)

Инв. бр. 5925

Дамски тоалетни сточић – *Frisiertisch*

Хабзбуршка монархија, 1860.

Други рококо

Стакло – ливено, посребрено; дрво – полирано

Огледало: 59 x 37,5 цм, висина 146 цм (са столом)

Ч 60

Пудријера са огледалом

Француска, поч. 20. века

Coty Париз

Стакло, месинг

Пречник 5 цм

И 5105

СТАКЛО У ПРИВАТНИМ / ЈАВНИМ ПРОСТОРИМА

Стакло у колекцији прибора за осветљење

Лампа „сељанчица“

Руменка, почетак 20. века

Стакло – дувано, бојено

Висина 23 цм, пречник стопе 13 цм

Е 4206

Лампа „сељанчица“

Адашевци, крај 19. века

Стакло – дувано, бојено

Висина 24 цм, пречник стопе 13 цм

Е 5010

Лампа

Шајкаш, око 1896.

Стакло – дувано у металном калупу, накнадно бојено и осликано

Рад компаније Соломон Рајх

Висина 54 цм, пречник стопе 20 цм

Е 4088

Лампа

Нови Сад, 1900.

Стакло – дувано у калупу, бојено

Рад компаније Ј. Шрајбер и Нефен

Висина 29 цм, пречник стопе 12,5 цм

Е 4281

Лампа

Земун, прва половина 20. века

Стакло – дувано у калупу

Рад компаније Сједињене творнице стакла

8 x 4,5 цм

Е 2845

Репрезентативно грађанско стакло

Боца

Хабзбуршка монархија, крај 18. – поч. 19. века

Класицизам

Безбојно стакло – гравирано, мат-шлиф

Висина 23 цм, 29 цм (са чепом)

И 48

Пехар-чаша

Аустријско царство, око 1950.

Бидермајер

Безбојно стакло – брушено, црвени лазур, мат-шлиф

Висина 21,7 цм

П 445

Кригла

Бохемија, око 1860.

Безбојно стакло – брушено, матшлиф, црвени лазур; калај

Висина 14,7 цм

П 380

Бањска чаша

Средња Европа, око 1850.

Бидермајер

Безбојно стакло – брушено, фасетирано, бојено, црвени лазур, мат-шлиф

Висина 14 цм

П 438

Чаша са ловачком сценом

Бохемија, око 1850.

Иберфанг стакло – дувано, емајл, са преливом, превучено златом

Висина 12,6 цм

П 125

Чаша са ловачком сценом

Нови Бор (Nový Bor), Бохемија, друга пол. 19. века.

У маниру Фридриха Егермана (Friedrich Egermann, 1777–1864)

Други рококо

Безбојно стакло – дувано, мат-шлиф, црвени лазур

Висина: 11,5 цм

П 357

Сувенир чаша

Бохемија, око 1850.

Бидермајер

Безбојно стакло – брушено, емајл

Висина 12,4 цм

П 347

Чаша са представом Петроварадинске тврђаве

Аустријско царство, око 1850.

Према графичком предлошку Јакоба Алта

Безбојно стакло – гравирано, брушено, позлата

Висина 12,5 цм

П 657

Чаша пријатељства – дечија

Бохемија, око 1850.

Бидермајер

Безбојно стакло – дувано, брушено, црвени лазур, емајл, позлата

Висина 7 цм

П 352

Свадбена чаша

Нови свет (Nový Svět), Бохемија, око 1850–1860.

Стаклара Харахов; декорација Вилхелм Хофман (Wilhelm Hoffman), Праг

Бидермајер – неоготика

Вишеслојно (иберфанг) стакло – брушено, сликано, кристалин

Висина 14 цм

П 4

Чаша са грбом Краљевине Угарске

Аустроугарска монархија, друга пол. 19. века.

Други рококо

Безбојно стакло – дувано, црвени лазур, емајл, позлата

Висина 13,4 цм

П 358

Чаша

Бохемија, крај 19. века

Историцизам – сецесија

Безбојно стакло – бојено, црвени лазур

Висина:13,9 цм

П 379

Део сервиса за пиће *Бамбус* (од 22 дела)

Аустроугарска, 1887 (?)

Шрајбер & Нефен (Schreiber & Neffen)

Историцизам

Безбојно стакло – дувано, брушено

Чаша на стопи: 12,2 цм

Инв. бр. 5238, 5239

Чаша на стопи: 13 цм

Инв. бр. 5246

Висока чаша: 19,5 цм

Инв. бр. 5252, 5253, 5254

Флаша: висина 25,3 цм

Инв. бр. 5251

Бомбоњера

Аустрија, крај 19. – поч. 20. века

Неокласицизам

Кристал стакло – брушено; аплицирани месинг

Висина 26,5 цм

П 658

Корпа са дршком

Беч, око 1900.

Ханс Офнер (Hans Ofner, 1880–1939)

Сецесија

Безбојно стакло – пресовано: месинг, посребрено

Висина 22,8 цм

П 659

Бокал

Немачка, око 1900.

Фабрика металних производа W. M. F.

Сецесија

Безбојно стакло – дувано; месинг, посребрено

Висина 31 цм

П 660

Послужавник

Аустроугарска монархија, око 1900.

Сецесија

Безбојно стакло – дувано; сребро

12,5 x 24 цм

Ч 440

Сланик

Немачка, око 1900.

Фабрика металних производа W. M. F.

Сецесија

Безбојно стакло – дувано; посребрено

Висина 13,8 цм

П 663

Посуда за чачкалице

Немачка, око 1900.

Фабрика металних производа W. M. F.

Сецесија

Безбојно стакло – дувано; посребрено

Висина 4 x 10 цм

П 664

Спомен-чаша

Аустроугарска монархија, 1907.

Руком написано: *Спомен Сремска Митровица | Ангела Грѓинчевић 1907.*

Безбојно стакло – дувано, сликано, емајл, позлата

Висина 10,4 цм

П 364

Чаша

Велика Кикинда, поч. 20. века

Прва српска радионица Уроша Чавића (?)

Безбојно стакло – дувано, сликано, емајл

Висина 11,5 цм

Е 12055

Чаша за жестоко пиће (2 ком.)

Чехословачка, почетак 20. века

Кристал – дувано, брушено, позлата

Висина 6,5 цм

П 661, П 662

Ваза са представом амазономахије у фризу

– из серије *Фитон*

Карлове Вари, Чехословачка, 1919–1922.

Мозер – према нацрту Леа Мозера

Ар деко – неокласицизам

Тамнољубичасто стакло – дувано, брушено; позлаћен месинг – оропластика

Висина 34 цм

П 367

Пепељара

– из серије *Фитон*

Карлове Вари, Чехословачка, 1919–1922.

Мозер – према нацрту Леа Мозера

Ар деко – неокласицизам

Тамнољубичасто кристал – дувано, брушено; позлаћен месинг – оропластика

3,5 x 13 x 7 цм

П 368

Тоалетна боца са представом кентауромахије у фризу – из серије *Фитон*

Карлове Вари, Чехословачка, 1919–1922.

Мозер – према нацрту Леа Мозера

Ар деко – неокласицизам

Тамнољубичасти кристал – дувано, брушено; позлаћен месинг – оропластика

Висина 14,3 цм

Инв. бр. 5415

Тоалетна боца са представом амазономахије у фризу – из серије *Фитон*

Карлове Вари, Чехословачка, 1919–1922.

Мозер – према нацрту Леа Мозера

Ар деко – неокласицизам

Тамнољубичасти кристал – дувано, брушено; позлаћен месинг – оропластика

Висина 12,5 цм

Инв. бр. 5416

Национални, државни и владарски симболи на предметима од стакла

Чаша са портретом кнеза Михаила Обреновића

Аустроугарска монархија, 1860–1880.

Историцизам

Бело опално стакло – дувано, сликано, позлата, аплицирана фотографија

Висина 13 цм

П 436

Чаша са портретом кнегиње Јулије Обреновић

Аустроугарска монархија, 1860–1880.

Историцизам

Бело опално стакло – дувано, сликано, позлата, аплицирана фотографија

Висина 13 цм

П 437

Чаша са грбом Кнежевине Србије

Припадала Ермили Николић, рођ. Обреновић, ћерки Јована Обреновића

Аустроугарска монархија, 1877.

Безбојно стакло – дувано, брушено, мат-шлиф

Висина 10,4 цм

П 446

Чаша са грбом Кнежевине Србије – српска чаша

Аустроугарска монархија, до 1882.

Бело опално стакло – дувано, пескирано, сликано, позлата

Висина 9 цм

Е 3076

Чаша са портретом Кнеза Лазара

Велика Кикинда, почетак 20. века

Прва српска радионица Уроша Чавића

Безбојно стакло – дувано, сликано, позлата

Висина 9 цм

Е 2038

Чаша са портретом црногорског краља Николе I

Велика Кикинда, почетак 20. века

Прва српска радионица Уроша Чавића

Безбојно стакло – дувано, сликано, позлата

Висина 9 цм

Е 2040

Чаша са портретом Вука Караџића

Велика Кикинда, почетак 20. века

Прва српска радионица Уроша Чавића

Безбојно стакло – дувано, сликано, позлата

Висина 9 цм

Е 7103

Чаша са портретом др Јована Суботића

Велика Кикинда, почетак 20. века

Прва српска радионица Уроша Чавића

Безбојно стакло – дувано, сликано, позлата

Висина 9 цм

Е 7101

АМБАЛАЖНО И МЕДИЦИНСКО СТАКЛО

Амбалажно стакло

Боца пиваре „Лазар Дунђерски“

Почетак 20. века

Висина 25,8 цм

И 5996

Боца пиваре „Лазар Дунђерски“

Почетак 20. века

Висина 25,8 цм

И 5997

Боца пиваре „И. Вајферт“

Почетак 20. века

Висина 25 цм

И 7897

Боца пиваре „Хајнрих Вајс“

Почетак 20. века

Висина 26 цм

И 7890

Боца пиваре „Борђе Околишанов“

Почетак 20. века

Висина 27, 2 цм

И 7896

Боца пиваре „Борђе Околишанов“

Почетак 20. века

Висина 25, 5 цм

И 7888

Боца „Грађанске пивоваре – Петроварадин“

Почетак 20. века

Висина 25, 5 цм

И 7892

Боца *Бајлоново пиво*

Почетак 20. века

Висина 24, 3 цм

И 7887

Сифон боца

Почетак 20. века

Висина 30 цм

И 8088

Боца за вино *Мараска*

Прва половина 20. века

Висина 29 цм

Е 9101

Боца за пиће *Уникум*

1925. година

Висина 15 цм

Е 3571

Боца за кратка пића *Кенигштедлер*

Почетак 20. века

Висина 25, 5 цм

Е 14068

Боца за кратка пића *Кенигштедлер*

Почетак 20. века

Висина 27,5 цм

Е 8085

Боца *In Labore Nobilitas*

Почетак 20. века

Висина 30 цм

Е 4002

Тегла за компот

Почетак 20. века

Висина 22 цм

Е 9026

Тегла

Почетак 20. века

Висина 21 цм

Е 9027

Оплетена боца

Прва половина 20. века

Висина 35 цм

Е 12111

Бочице за ракију – фраклићи

Прва половина 20. века

43 x 14 x 5, 5 цм

Е 13521

Стакло у фармацији и медицини**Апотекарска стојница *TINCT: AROMAT: ACID***

Крај 19. века

Висина 15, 5 цм

И 5814

Апотекарска стојница *SPIR: AETH: SUL: FER.*

Крај 19. века

Висина 16 цм

И 5798

Апотекарска стојница *ACID. SULFUR. CC.*

Крај 19. века

Висина 16 цм

И 8085

Апотекарска стојница *OL. MENTH. PP.*

Прва половина 20. века

Висина 12 цм

И 5165

Апотекарска боцица *PROTARGOL*

Прва половина 20. века

Висина 18, 5 цм

И 5836

Апотекарска посуда

Прва половина 20. века

Висина 12, 2 цм

И 8084

Апотекарска флаша (балон)

Прва половина 20. века

Висина 42 цм

И 5843

Апотекарска тегла

Прва половина 20. века

Висина 14 цм

И 5799

Апотекарска боцица

Прва половина 20. века

Висина 18, 3 цм

И 5835

Апотекарска боцица

Прва половина 20. века

Висина 6, 7 цм

И 5868

Апотекарска боцица

Прва половина 20. века

Висина 7 цм

И 5867

Апотекарска боцица

Прва половина 20. века

Висина 6, 5 цм

И 8086

Апотекарска бочица *MILORIN*

Прва половина 20. века

Висина 7, 3 цм

И 8087

Апотекарска бочица

Прва половина 20. века

Висина 7, 4 цм

И 8077

Апотекарска бочица

Прва половина 20. века

Висина 7, 5 цм

И 8078

Апотекарска бочица *ELSA FLUID*

Прва половина 20. века

Висина 10, 3 цм

И 8079

Апотекарска бочица

Прва половина 20. века

Висина 7,5 цм

И 8080

Апотекарска бочица

Прва половина 20. века

Висина 6,2 цм

И 8081

Апотекарска бочица

Прва половина 20. века

Висина 14 цм

И 8082

Апотекарска бочица са пипетом

Прва половина 20. века

Висина 12,2 цм

И 8083

Апотекарска бочица

Прва половина 20. века

Висина 12,2 цм

И 8084

Купица од стакла

19. век

5,5 x 4 цм

Е 4213

Купица од стакла са цевчицом

19. век

Купица 4,5 x 9,5 цм, цевчица 15 цм

И 2129

Купица од стакла

19. век

8 x 3,3 цм

И 2130

Апарат за електротерапију

Двадесете године 20. века

24,5 x 25, 5 x 12 цм

И 8076

Наочаре

Крај 19. века

Ширина 9 цм

И 8074

Наочаре

Почетак 20. века

Ширина 12 цм

И 8073

СТАКЛО У САВРЕМЕНОЈ УМЕТНОСТИ

Витраж *Отпор*

Витраж *Отпор*

Зоран Павловић
Нови Сад, 1971.
Витраж, стакло и метал
440 x 620 цм
СУ 217

СКУЛПТУРА

Стакло као материјал за савремену скулптуру

Слепац води слепца – у перспективи

Мирјана Благојевић
Нови Сад, 2018.
Стакло, камелеон фолија, лед светло
15 x 15 x 15 цм

Сизифова коцка

Мирјана Благојевић
Нови Сад, 2018.
Стакло, камелеон фолија, лед светло
20 x 20 x 20 цм

Ток мисли

Мирјана Благојевић
Нови Сад, 2018.
Стакло, ефект фолија, лед светло
15 x 15 x 15 цм

Разводњавање идеологије 1

Мирјана Благојевић
Нови Сад, 2017.
Стакло, боја за стакло
16,5 x 16,5 x 16,5 цм

Пандорина кутија

Мирјана Благојевић
Нови Сад, 2014.
Стакло
20 x 20 x 20 цм
СУ 1228

Без назива

Мирјана Благојевић
Керамика, дувано стакло, плексиглас
Нови Сад, 2017.
28 x 28 x 110 цм

Како мука направи јунака

Мирјана Благојевић
Нови Сад, 2018.
Стакло, огледало, самолепљива фолија
промењиве димензије

Ехо 1

Мирјана Благојевић
модел за скулптуру у јавном простору, 1:3
Нови Сад, 2019.
Стопсол стакло, акрилно огледало, лед осветљење
промењиве димензије

Ехо 1

Мирјана Благојевић
Модел за скулптуру у јавном простору, 1:3
Нови Сад, 2019.
Дигитални принт
100 x 70 цм; 50 x 70 цм

Sky tree

Мирјана Благојевић
Модел за скулптуру у јавном простору, 1:3
Нови Сад, 2017.
Метал, стопсол стакло

Ехо 1

Мирјана Благојевић

Модел за скулптуру у јавном простору, 1:3

Нови Сад, 2019.

Дигитални принт

100 x 70 cm; 50 x 70 cm

Sky tree

Мирјана Благојевић

Модел за скулптуру у јавном простору, 1:3

Нови Сад, 2017.

Метал, стопсол стакло

110 x 100 x 70 cm

Таласи

Мирјана Благојевић

Нови Сад, 2016.

Стакло, огледало фолија

Промењиве димензије

Израњање

Мирјана Благојевић

Нови Сад, 2004.

Ливено стакло, фотографија

Промењиве димензије

Разводњавање идеологије: Једна од могућих колекција...

Мирјана Благојевић

Нови Сад, 2015.

Новинска хартија, огледало, стакло, плексиглас

Промењиве димензије

Један од могућих погледа...

Мирјана Благојевић

Нови Сад, 2015.

Видео рад

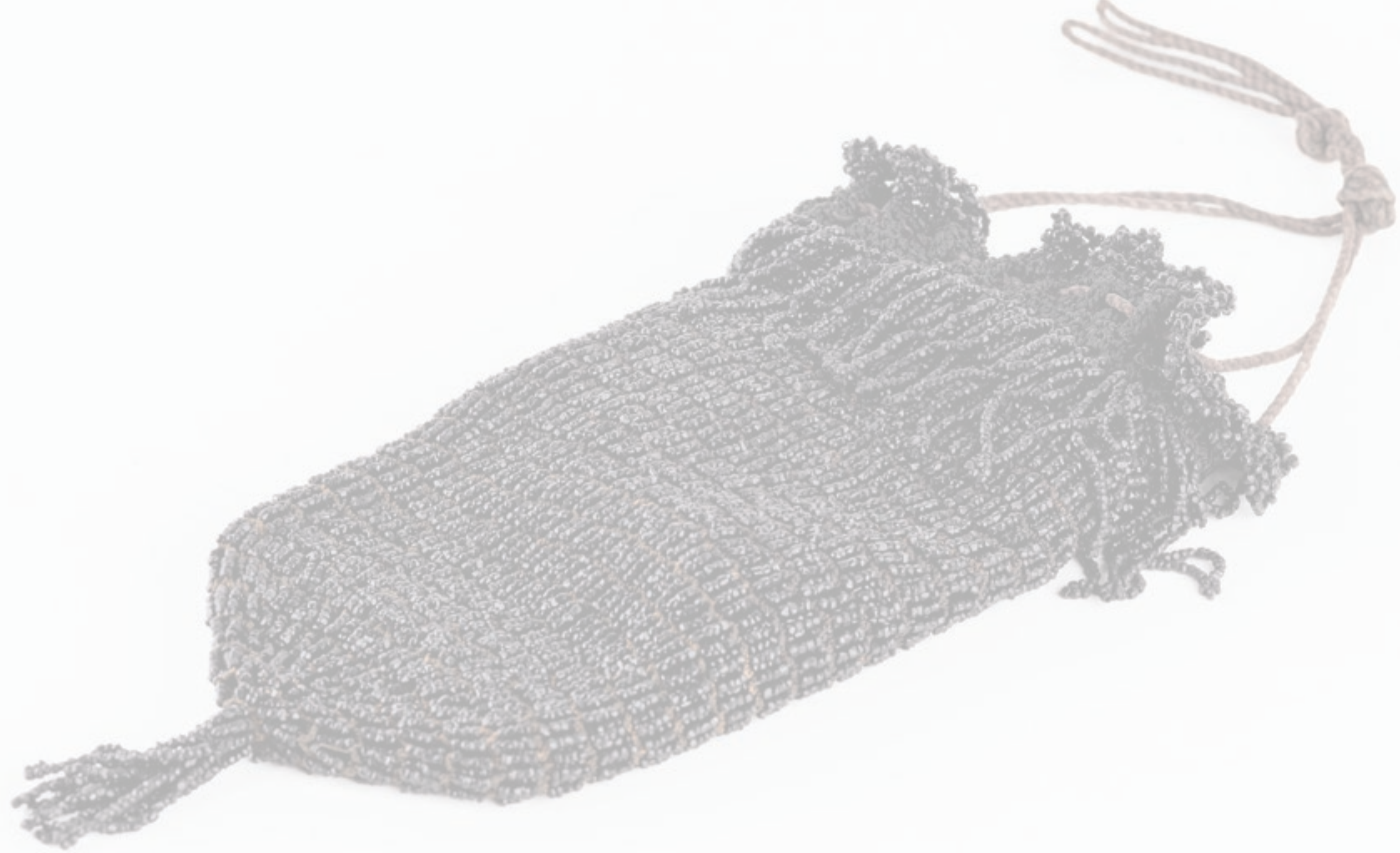
Пресија, рађање јаве

Мирјана Благојевић

Нови Сад, 2023.

Стакло, керамика, метал

45 x 22 x 13 cm



ЛИТЕРАТУРА

BIBLIOGRAPHY



Аксић, Н., Пешић, Т. (2022). Српска фабрика стакла у огледалу времена. У: В. Филиповић и И. Тодоровић (ур.), *Етно-културолошки зборник*, XXV, 297–312.

Alföldy, G. (1966). Ein Bellum Sarmaticum und ein Ludus Sarmaticus in der Historia Augustal. *Bonner Historia-Augusta-Colloquium*, 1964/65, 21–34.

Аноним. (1922). Наша кемијско-фармацеутска индустрија. *Глас апотекарства*, IV/19, 10–18.

Аноним. (1923). Фабрикација ампула у апотекама. *Глас апотекарства*, V/1, 9–16.

Antonaras, A. (2017). *Glassware and Glassworking in Thessaloniki 1st Century BC – 6th Century AD*. Archaeopress Roman Archaeology, 27. Oxford: Archaeopress Publishing.

Балат, И. (1989). *Дворац у Челареви*. Нови Сад: Војвођански музеј.

Balj, L. i Stanković Pešterac T. (2014). *Nakit – skriveno značenje*, Novi Sad: Muzej Vojvodine.

Badurina, A. (1985). *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber i Kršćanska sadašnjost.

Бандић, Д. (1991). *Народна религија код Срба у 100 појмова*. Београд: Полит.

Баришић, Р. (2007). *Збирка предмета од стакла Етнографског музеја у Београду*. Београд: Етнографски музеј.

Binford, S. R. and Binford L., eds. (1968). *New perspectives in Archaeology*. Chicago: Aldine.

Bonsall C., Elenski, N., Ganecovski, G., Gurova, M., Ivanov, G., Slavchev, V. and R. Zlateva-Uzunova (2017). Investigating the provenance of obsidian from Neolithic and Chalcolithic sites in Bulgaria. *Antiquity*, 91/ 356, e3, 1–6.

Борозан, И. (2021). *Слика и моћ: представе владара у српској визуелној култури XIX и почетком XX века*, Књ. 1, 2. Нови Сад: Галерија Матице српске.

Бошковић, Б. (1997). *Слике. Записи. Студије. Прикази*. Нови Сад: Матица српска.

Бугарски, Т. (2020). Сервис за вино. У: *Војводина и Доња Аустрија. Интеркултуралне везе / Vojvodina and Lower Austria. Intercultural connections*. Нови Сад: Музеј Војводине, 72–76.

Ванушић, Д. (2014). Конак кнегиње Љубице: дворска резиденција Обреновића и стална поставка Музеја града Београда. У: А. Марушић и А. Боловић (ур.). *Обреновићи у музејским и другим збиркама Србије*, II. Горњи Милановац: Музеј рудничко-таковског краја, 37–39.

Weiss, G. (1971). *The Book of Glass*. London: Barrie&Jenkins.

Воргић, Д. (2013). *Збирка стакла Воргић*. Зрењанин: Народни музеј.

Вујаклија, Јб. (1992). *Стакло из збирки Музеја града Новог Сада*. Нови Сад: Музеј града Новог Сада.

Вујаклија, Јб. (2010). *Збирка стране уметности Музеја града Новог Сада*. Нови Сад: Музеј града Новог Сада.

Вуковић, Б. (2002). Савремено уметнички обликовано стакло из збирке Музеја примењене уметности у Београду. У: Група аутора. *Књига о стаклу, Зборник радова са симпозијума „150 година стакларства у Србији”*. Јагодина: Завичајни музеј Јагодине, 115–125.

Гајић, А. С. (2011). Стаклена чаролија Уроша Чавића – осликавање на стаклу. *Радо Музеја Војводине*, 53, 279–292.

Гајић-Лонџар, Р. (1964). *Стакло: производња и уметничка обрада кроз векове*. Београд: Музеј применјене уметности.

Grumeza, L. (2020). The More Colourful, the Better! Polychrome Glass Beads of the 2nd–4th century cemeteries in Banat (Romania). In: M. Mărgărit and A. Boroneant (eds.), *Beauty and the Eye of the Beholder, Personal Adornments Across the Millennia*. Targoviște: Editura Cetatea de Scaun.

Група аутора (1972). *Музеј социјалистичке револуције Војводине (водић)*. Нови Сад: Музеј социјалистичке револуције Војводине.

Dautova-Ruševljan, V. i Brukner, O. (1992). *Gomolava 3. Rimski period*. Novi Sad: Muzej Vojvodine.

Dautova-Ruševljan, V. (2003). *Kasnoantička nekropola kod Sviloša u Sremu*. Novi Sad: Muzej Vojvodine.

Даутова-Рушевљан, В. (2006). Римски оловни предмети из Срема. *Гласник Српског археолошког друштва*, 22, 333–353.

Ђурић, Ј. (1984). *Стакло у Србији XIX века*. Београд: Музеј примењене уметности.

Здравковић, Б. (2013). *Калибрација волуметријских судова*. <https://www.scribd.com/doc/264907907/Kalibracija-volumetrijskih-sudova-pdf>

Јеврић-Лазаревић, М. (1982). *Огледала*. Београд: Музеј примењене уметности.

Јефтовић, Ј. ур. (1981). *Већи бидермајер*. Београд: Народни музеј.

Jovanović, B. i Jovanović, M. (1988). *Gomolava 2. Naselje mlađeg gvozdenog doba*. Novi Sad: Vojvodanski muzej i Beograd: Arheološki institut.

Jovanović, S. (1999). *Muzej Vojvodine. DaNS*, 22, 25.

Jović-Gazić, V. (2017). Nalazi ljekarničkog stakla sa zadarske kalelarge. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 59, 355–384.

Karwowski, M. (2005). The earliest types of Eastern-Celtic glass ornaments. In: Dobrzanska, H., Megaw, V. and P. Poleska (eds.), *Celts on the Margin. Studies in European Cultural Interaction 7th Century BC – 1st century AD*. Krakow: Institute of Archaeology and Ethnology of the Polish Academy of Sciences, 163–173.

Karwowski, M. (2006). Major Questions Concerning Celtic Glass from the Eastern Regions of the La Tène Culture. *Analecta Archaeologica Ressoviensia*, 1, 133–159.

Katona, I. (1978). *Beakers, cups, goblets: Nineteenth Century Glass in the Budapest Museum of Applied Arts*. Budapest: Corvina Kiadó.

Кишгеци, Ј. (2001). *Свет пива и пива света*. Нови Сад: Аурора.

Keep Homestead Museum, *Glass Buttons*, <https://keephomesteadmuseum.org/glass-buttons/>

Keep Homestead Museum, *A Century of Plastic Buttons*, <https://keephomesteadmuseum.org/a-century-of-plastic-buttons/>

Klesse, B. (1973). *Glassammlung: Helfried Krug*. Bon: Rudolf Habelt.

Кнапп, Ф. (1973). *Hinterglasbilder aus Bauern- und Bergmannsstuben des 18. und 19. Jahrhunderts*. Linz/Donau: Verlag J. Wimer.

Косановић, И. (2014). Оловни оквир огледала са натписом из Дијане (Diana) – тоалетни прибор или предмет апотропејског карактера? *Гласник Српског археолошког друштва*, 30, 219–229.

Kouzoв, С. (2002). Lead Roman Mirrors in Varna Archaeological Museum. In: *Archaeologia Bulgarica*, VI, 63–99.

Крунић, С. (2000). *Римски медицински, фармацеутски и козметички инструменти са територије Горње Мезије*. Докторска дисертација. Београд: Филозофски факултет, Универзитет у Београду.

Лазих, ЈБ. (2009). *Сецесија у Новом Саду*. Нови Сад: Музеј Града Новог Сада.

Лазих, ЈБ. (2010). Изглед грађанских ентеријера у Новом Саду крајем 19. и почетком 20. века. *Зборник Музеја примењене уметности*, 6, 27–42.

Лакићевић-Павићевић, В. (2002). Употреба стакла у савременој уметничкој пракси. У: Група аутора *Књига о стаклу, Зборник радова са симпозијума „150 година стакларства у Србији”*. Јагодина: Завичајни музеј Јагодине, 143–149.

Левић, З. (2022). *На стакленом путу: технологија стакла*. Београд: Музеј науке и технике.

Lipp, F. K. (1974). *Bemalte Gläser: volkstümliche Bildwelt auf altem Glas. Geschichte und Technik*. München: Callwey Verlag.

Макуљевић, Н. (2006). *Уметност и национална идеја у 19. веку: систем европске и српске визуелне културе у служби нације*. Београд: Завод за уџбенике.

Маријански-Манојловић, М. (1987). *Rimska nekropola kod Beške u Sremu*. Novi Sad: Vojvođanski muzej.

Marić, V. (2009). *Tehnologija piva*. Karlovac: Veleučilište u Karlovcu.

Marić, M. (2015). Modelling obsidian trade routes during Late Neolithic in the south-east Banat region of Vršac using GIS. *Старинар*, LXV, 37–52.

Martin, P. (1996). Zur Technologie, europäischen Entwicklung und weltweiten Ausbreitung der Hinterglasbildkunst. In: Tiesler, F. *Hinterglasbilder: Europa – Asien – Afrika. Ausstellung des Staatlichen Museums für Völkerkunde Dresden* (каталог изложбе), 6–12. Dresden: Staatliche Museum für Völkerkunde.

Маскарели, Д. (2019). *Мода у модерној Србији*. Београд: Музеј примењене уметности.

Medović, A., Hofmann, R., Stanković Pešterac, T., Dreibrodt, S., Medović, I. and R. Pešterac (2014). The Late Neolithic Settlement Mound Bordoš near Novi Bečej, Serbian Banat in a Multiregional Context – Preliminary Results of Geophysical, Geoarchaeological and Archaeological Research. *Rad Muzeja Vojvodine*, 56, 53–77.

Melchior-Bonnet, S. (2014). *The Mirror: A history*. New York: Routledge.

Milovanović, B., Marjanović, M. and I. Kosanović (2016). A New Find of Lead Mirror Frames from Rit (Viminacium). *Arheologija i prirodne nauke*, 11, 9–22.

Milovanović, B. (2008). *Rimsko olovo u Srbiji – eksploatacija, proizvodnja i upotreba*. Doktorska disertacija. Beograd: Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu.

Milhofer, J. (1979). Sjećanja na koprivničke ljekarnice i farmaciju početkom XX stoljeća. *Podravski zbornik*, 5, 223–231.

Мирковић, М. (2014). *Диоклецијан*. Београд: Службени гласник.

Mitrović, V. (2010). *Arhitektura XX veka u Vojvodini*. Novi Sad: Muzej savremene umetnosti Vojvodine.

Mitrović, V. i Rajčetić, V. (2017). *UPIDIV 50 godina. 50 godina primenjenih umetnosti u Vojvodini*. Novi Sad: UPIDIV.

Mócsy, A. (1962). Pannoniall, Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. *Supplement*, IX, 516–776.

Аноним. (1922). Наша кемијско-фармацеутска индустрија. *Глас апотекарства*, IV/19, 10–18.

Nový, P. (2022). The Story of Jablonec Costume Jewellery. *Journal of Glass Studies*, vol. 64, 189–211.

Отић, ЈБ. (2007). Грађанска одећа. У: Група аутора, *Војвођанском грађанству у сусрет*. Нови Сад: Музеј Војводине, 73–84.

Отић, ЈБ. (2022). *Каталог збирке Грађанска ношња Музеја Војводине*. Нови Сад: Музеј Војводине.

Poljanec, N. (2021). *Stari kozarci Rogaške Slatine iz zadnjega dvestoletnoga obdobja: Old Rogaška Slatina Glasses of the Last Two Centuries*. Rogaška Slatina: Zbirateljsko društvo Rogaška Slatina.

Поповић, Б. (2007). Одевање и мода у Србији у првој половини 20. века. У: Ристовић, М. (прир.), *Приватни живот код Срба у двадесетом веку*. Београд: Клио.

Роровић, М. и Озер, А. (2015). *Ала сто се наодмарали...: омиљена места на којима су се Војвођани одмарали крајем 19. и током 20. века*. Novi Sad: Muzej Vojvodine.

Прошић-Дворнић, М. (2006). *Одевање у Београду у XIX и почетком XX века*. Београд: Стубови културе.

Robertson, G. L. (1993). *Food Packaging-Principles and practice*. New York: Marcel Dekker.

Родић, З. (2004). *Традиционално посуђе: из збирке Етнографског музеја у Београду*. Београд: Етнографски музеј.

Ross, L. A. (1989). Bohemian Glass Beadmaking: Translation and Discussion of a 1913 German. *BEADS: Journal of the Society of Bead Researchers*, vol. 1, 81–94.

Свјешњиков, М. (1948). *Тајне стакла*, Београд: Просвета.

Спасић, Д. (1996). Античка оловна огледала из Народног музеја у Пожаревцу. *Viminacium*, 10, 29–68.

Спасојевић-Поповић, Т. (2007). Градски стамбени ентеријер. У: Група аутора,

Војвођанском грађданству у сусрет. Нови Сад: Музеј Војводине, 65–72.

Српска фабрика стакла. (1964). *Технологија стакла: за ученике индустријско стакларске школе*, Параћин: Српска фабрика стакла.

Станковић Пештерац, Т. (2020). Феномен миграције на археолошком делу Сталне поставке Музеја Војводине. *Рад Музеја Војводине*, 62, 7–22.

Станчић, Д. (1997). *Витражи*. Нови Сад: Општински завод за заштиту споменика културе.

Столић, А. и Макуљевић, Н. прир. (2006), *Приватни живот код Срба у деветнаестом веку: Од краја осамнаестог века до почетка првог светског рата*. Београд: Клио.

Tartulja, H. (1957). Ampula, U: *Medicinska enciklopedija. 1*, A-Ćul. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.

Тимотијевић, М. (1997). Поштовање Богородице Брнске код Срба. *Саопштења*, XXIX: 181–190.

Тимотијевић, М. (2006). *Рађање модерне приватности: Приватни живот Срба у Хабзбуршкој монархији: од краја 17. до почетка 19. века*. Београд: Клио.

Tripković, B. (2003). The Quality and Value in Neolithic Europe: an Alternative View on Obsidian Artifacts. In: Ts. Tsonev, and E. Montaganari-Kokelj (eds.), *Humanized Mineral World: Toward a Social and Symbolic Evaluation of Prehistoric Technologies. Proceedings of ESF Workshop*, 119–123. Sofia, Études et Recherches.

Tripković, B. and Milić, M. (2008). The Origin and Exchange of Obsidian from Vinča – Belo Brdo. *Старинар*, LVIII, 71–86.

Трифунковић, ЈБ. (2022). *Симболи државности на етнолошким предметима Музеја Војводине*. Нови Сад: Музеј Војводине.

Tudor, D. (1959). Le dépôt de miroirs de verre double de plomb trouve á Sucidava. *Dacia* (n.s.), 3, 415–432.

Туроров, Ј. (2007). *Зоран Павловић, слике (1960–2006)*. Зрењанин: Народни музеј Зрењанин.

Fatović-Ferenčić, S. i Brkić-Midžić, S. (2022). „Što vriedi elektricitet kao lijek?“. Povijesni pregled početaka primjene elektroterapije na području Hrvatske. *Acta Medico-Historica Adriatica*, 20 (2), 277–296.

Филиповић, М. С. (1952). Иконе на стаклу код војвођанских Срба. *Рад војвођанских музеја*, 1, 179–87.

Fleming, S. J. (1997). *Roman Glass: reflections of everyday life*. Philadelphia: The University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology.

Francis, P. Jr. (1994). Toward a Social History of Beadmakers. *BEADS: Journal of the Society of Bead Researchers*, 6, 61–80.

Frenklin, K. ur. (2015). *Moda – ilustrovani vodič kroz glamurozni svet stila*. Београд: Vulkan izdavaštvo.

Hofmann, R., Medović, A., Furholt, M., Medović, I., Stanković Pešterac, T., Dreibrodt, S., Martini, S. and A. Hofmann (2019). Late Neolithic multicomponent sites of the Tisza region and the emergence of centripetal settlement layouts. *Praehistorische Zeitschrift*, 94 (2), 351–378.

Hrnčiarik, E. (2021). Roman Glass Vessels in the Graves of the Germanic Elite in Slovakia. *Journal of Glass Studies*, 63, 33–45.

Hudolin, V. (1963). Naočare, U: *Medicinska enciklopedija. 7, Mio-Pio*. 174–182. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.

Carter, A., Blair E. H., Klehm C. and L. M. Panich (2022). Glass beads and human pasts. In: Dussubieux, L. and H. Walder (eds.). *The Elemental Analysis of Glass Beads, Technology, Chronology and Exchange*. Leuven: University Press, 37–53.

Cermanović-Kuzmanović, A. (1991). *Rimsko staklo*. Београд: Naučna knjiga.

Cooke, N. (1998). *The definition and interpretation of Late Roman burial rites in the Western Europe*. Doctoral thesis. London: Institute of Archaeology, University College London.

Црвенковић, Б. (2017). Пропаганда државе и династије Обреновић на предметима из Збирке керамике, порцелана и стакла Музеја примењене уметности. У: А. Марушић и А. Боловић (ур.). *Обреновићи у музејским и другим збиркама Србије и Европе*, V. 91–98. Горњи Милановац: Музеј рудничко-таковског краја.

Црвенковић, Б. (2022). *На стакленом путу – уметност стакла и репрезентација у Србији (1850–1950)*. Београд: Музеј примењене уметности.

Chapman, J. (1981). *The Vinča Culture of South East Europe*. BAR International Series, 117, Oxford: Archaeopress.

Chevalier, J. i Gheerbrant, A. (1987). *Rječnik simbola. Mitovi, sni, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi*. Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske.

Childe, V. G. (1936). *Man makes himself*. London: Watts.

Человски, А. С. (2020). *Визуелна репрезентација племства у српској култури XVIII века у Хабзбуршкој монархији*. Докторска дисертација. Београд: Филозофски факултет, Универзитет у Београду.

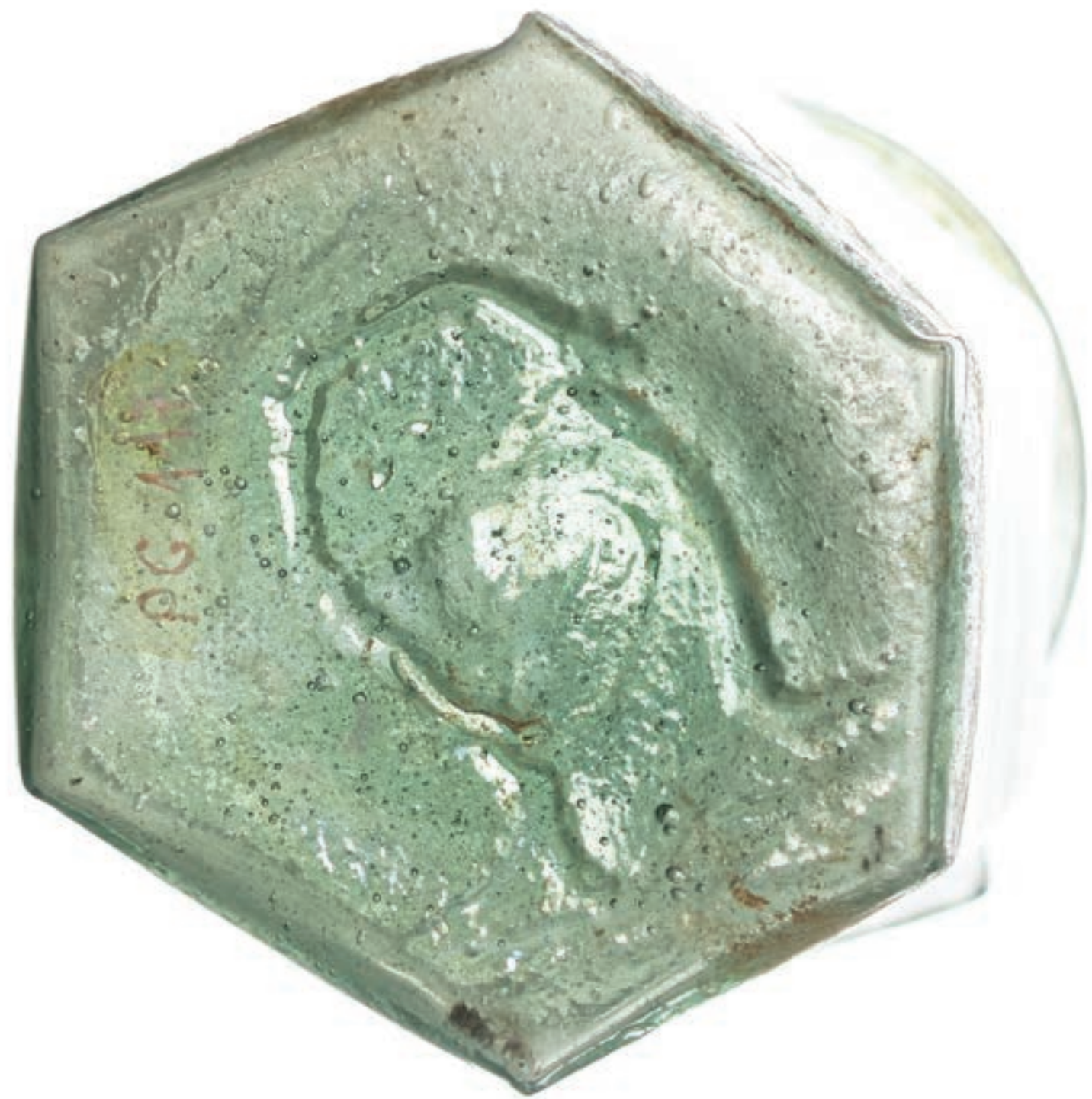
Чоловић, Н., Лековић, Д. и М. Готић (2017). Лечење пуштањем крви некад и сад. *Српски архив за целокупно лекарство*, 144 (3–4), 240–248.

Šaranović-Svetek, V. (1986). *Antičko staklo u Jugoslovenskom delu provincije Donje Panonije*. Novi Sad: Vojvođanski muzej.



ДОДАТАК

APPENDIX



3D модели римских стаклених посуда

Др Исидора Ђурић
(Факултет техничких
наука)
Филип Марчески
(NoctuaCG, Нови Сад)

Дигитализација има значајну улогу у очувању, презентацији и документовању реалног стања објеката културног наслеђа. Најчешће коришћена технологија за 3Д дигитализацију културног наслеђа је фотограметрија, метод који подразумева моделовање на основу слика.

Због транспарентне природе стакла, 3Д дигитализација стаклених површина фотограметријском методом представља значајан проблем и изазов у научно-технолошком смислу.

За потребе изложбе *Стакло* истражене су и примењене напредне методе рачунарске графике за фотограметријску 3Д дигитализацију предмета од стакла. Уз помоћ савремених технологија и опреме за фотограметријско моделовање, те напредних техника дигиталног текстурисања, реконструисани су 3Д модели четири стаклене посуде из римског периода које се чувају у Музеју Војводине.

За визуализацију дигитализованих модела стаклених посуда у оквиру изложбе креирана је презентација у проширеној стварности, која допуњује физичку поставку изложбе са дигиталним садржајем. Апликација проширене стварности подразумева комбиновање виртуелних објеката и реалног окружења, пружајући могућности детаљне и свеобухватне визуелизације крхких објеката културног наслеђа, који су физички недоступни или неприступачни.

Дигитализоване 3Д моделе стаклених посуда могуће је сагледати скенирањем кју-ар кодова који су постављени на витринама у простору Музеја Војводине у којима су дати предмети изложени.

На овај начин, применом савремених знања и технологија, интердисциплинарна изложба *Стакло* допуњена је интерактивним виртуелним садржајем, чиме је омогућен ближи увид у геометрију и материјализацију вредних римских стаклених предмета.



Крчаг
Свилош, Крушевље, 4. век
Jug
Sviloš, Kruševlje, 4th century





Крчаг
Непознато налазиште, 4. век
Jug
Unknown site, 4th century



Крчаг
Бешка, Брест, 3–4. век
Jug
Beška, Brest, 3rd–4th centuries





Пехар
Хртковци, Врањ, римски период
Beaker
Hrtkovci, Gomolava, Roman era



